

Малюнки О. Овчинникової

ДИНАСТІЯ УАЙТСАЙДІВ

Річард Уайтсайд приїхав на Далекий захід в п'ятдесятих роках. Він побував на золотих копальнях і, познайомившись з ними, зробив висновок, що це не для нього. «Золото може вродити тільки раз, — сказав він, — і на цей урожай довго не проживеш, бо його ді-

лять між собою тисячі орендарів. Справа не варта заходу».

Річард довго мандрував по горах і долинах Каліфорнії, маючи перед собою цілком певну мету, — він хотів збудувати дім для дітей, яких поки що в нього не було, і для тих дітей, що народяться у них. В той час у Каліфорнії мало хто відчував відповідальність перед своїми нащадками.

Одного чудового тихого вечора він виїхав своєю парою гнідих на один з невисоких горбів, що оточували Райські Пасовища. Річард зупинив коней і уважно оглянув зелену долину. І зрозумів: місце знайдено. Мандруючи цими краями, він надбибував чимало гарних місцин, та жодна з них не залишила такого відчуття повноти. Він пригадав, як колоністи древніх Афін і Спарти вирушали на пошуки нових земель, вислухавши туманні пророкування оракула; як брели слідом за орлом, що показував їм шлях, ацтеки. «Тепер би мені ще якийсь знак, і більше нічого й не треба, — подумав Річард. — Я, звичайно, знаю, що це саме те місце, але якби ще якесь знамення, щоб потім розповідати дітям».

Він глянув на небо — там не було ні птахів, ні хмар. І раптом знявся вітрець, який дме вечорами над пагорбами. І ось дуби почали кивати вітами на долину, на схилах горба закрутився маленький вихор і, підхопивши жменьку листя, жбурнув її вперед. Річард задоволено посміхнувся. «Ось і від-

повідь! Скільки чудових міст було засновано після якогось знаку божого, навіть не тако певного, як оцей».

Він трошки посидів, потім виліз із візка, розпріг і стриножив коней, і вони, дрібно ступаючи, почваланали до трави на узбіччі дороги. Річард повечеряв холодною свининою з хлібом, потім розгорнув ковдри і розстелив їх на траві тут-таки, на схилі. В долині густішали сірі сутінки, а Річард лежав і дивився на Райські Пасовища, що будуть тепер його домом. Його ділянка лежала з протилежного боку долини, біля мальовничого дубового гаю; позад нього височів пагорб і виднівся зарослий чагарником неширокий звивистий яр. Там, звичайно, протікав струмок. Світло стало тьманим, примарним.

Річард побачив красивий білий дім, що стояв у глибині доглянутого саду, білу вежу водогону. У вікнах блимали жовті вогники, маленькі гостинні вогники. Потім відчинилися широкі парадні двері, і на терасу висипав цілий рій дітлахів, їх було не менш як шестеро. Вони вдивлялися в сірі сутінки; їх увагу особливо привертав той пагорб, де лежав на своїх ковдрах Річард. Незабаром діти повернулися в дім, і двері за ними зачинилися. І в ту ж мить зникло все — і дім, і сад, і біла водогінна вежа. Річард з полегкістю зітхнув і перевернувся на спину. В небі гостро виблискували зорі.

Цілий тиждень Річард, мов навіжений, гасав по долині. Він купив у Райських Пасовищах двісті п'ятдесят акрів землі, потім з'їздив у Монтерей, оформив купівлю і, тільки переконавшись, що земля належить йому, пішов до архітектора.

На те, щоб збудувати дім, умеблювати його, застелити килимами, пробурити колодязь і спорудити водогінну вежу, пішло півроку. Робота в домі Уайтсайда не припинялася весь перший рік. За цей час в землю не було кинуто жодної зернини.

Один з його сусідів, роздратований цими незрозумілими діями, якось зайшов до нього і прямо запитав:

— Чи скоро ви перевезете свою сім'ю, містер Уайтсайд?

— У мене нема сім'ї,— відповів Річард,— батьки померли, а дружини нема.

— То на якого ж дідька ви будете такий зорозвезний дім?

Обличчя Річарда стало суворим.

— Я хочу тут жити. Я прийшов, щоб тут залишитись. У цьому домі житимуть мої діти і їхні діти, і діти їхніх дітей. Тут народиться багато Уайтсайдів, і багато Уайтсайдів помре тут. Якщо цей дім доглядати як слід, він стоятиме п'ятсот років.

— Я вас, звичайно, розумію,— сказав сусід.— Воно наче й непогано виходить, але ми тут робимо інакше. Будуємо маленьку

хатину і, якщо земля родить добре, добудуємо потім до неї хижку. Не годиться надто вже прив'язувати себе до одного місця. А що, коли ви схочете кудись переїхати?

— Не хочу я переїжджати,— крикнув Річард.— Тому я і будую. Я хочу збудувати так, щоб ні я, ні мої нащадки вже не могли звідси переїхати, мене тут і поховують, коли я помру. Людині нелегко покидати могили своїх предків.

Його обличчя полагіднішало.

— Хіба ти, друже, не розумієш, що я роблю? Я засновую династію. Я будую родину і дім для цієї родини, і вона житиме, коли й не вічно, то принаймні кілька століть. І мені радісно будувати цей дім і знати, що по цій підлозі ходитимуть мої нащадки і що діти, чії прадіди ще не зачаті, народяться колись у цьому домі. Я засную тут сімейні традиції.

Очі Річарда сяяли. Стукіт молотків, якими орудували теслярі, супроводив його слова.

Сусід вирішив, що Уайтсайд божевільний, але божевілья це вселяло повагу. Йому схотілося якось показати це. Якби він не був американцем, він, певно, підніс би два пальці до капелюха. Цей чоловік мав двох дорослих синів, які рубали ліс за триста миль від цих місць, а його дочка вийшла заміж і виїхала в Неваду. Сім'я його розпалася, фактично не розпочавши свого існування.

Річард будував свій дім з мамонтового дерева, яке ніколи не гниє. Він спорудив його, взявши за взірць красиві замиські будинки Нової Англії, але, віддаючи належне теплому клімату Райських Пасовищ, оточив всю будівлю широкою верандою. Дах вкрили гонтом, але лише тимчасово: скоро замовлення Річарда було одержано в Бостоні, і коли судно повернулося з Каліфорнії, гонт здерли, а дім укрили шифером, як на Сході. Цей дах мав для Річарда величезне, символічне значення. Що ж до місцевих жителів, то шиферний дах став у їх очах найвизначнішою річчю Райських Пасовищ. Дах більше, ніж будь-що інше, спричинився до того, що Річард став першим громадянином долини. Цей чоловік був твердий у своїх намірах, і ось він збудував собі дім. Він не збирався їхати кудись шукати золото. Та що тут казати! Коли вже він вкрив дім шифером... До того ж він людина освічена, він учився в Гарварді. У нього були гроші й переконаність, і він збудував у долині величезний, розкішний дім. Він стане тут справжнім хазяїном. Він був засновником, патріархом родини, і він уклав свій дім шифером. Через шиферний дах тутешні жителі почали більше цінувати Райські Пасовища і пишатися ними. Якби Річард хотів стати місцевим верховою, він не міг би й придумати більш вдалого ходу, як вкрити свій дім шифером. Коли йшов дощ, дах ставав темним і лиску-

чим; на сонці ж він виблискував, наче стале-
ве дзеркало.

Нарешті дім був готовий, і двоє робітни-
ків почали розбивати сад і готувати землю
до посіву. На схилі пагорба, за домом, пас-
лася невелика отара овець. Річард знав,
що він зробив усе, абсолютно все. Тепер
йому треба було одружитися. Одержавши
листа від далекого родича, який повідомляв,
що приїхав в Сан-Франціско з дружиною і
дочкою і хоче побачитися з ним, Річард зро-
зумів, що шукати більше вже не треба. Ще
до від'їзду в Сан-Франціско він знав, що од-
ружиться з цією дочкою. Це було вірне ді-
ло. Одружившись з нею, можна було не
турбуватися, що діти успадкують погану
кров.

Хоч вони й пройшли церемонію залицяння,
все було ясно вже з першої їх зустрічі. Алі-
сія рада була вийти з-під панування матері
і заснувати власну домашню імперію. Дім
Річарда був наче для неї збудований. Вона
не пробула в ньому й дня, а вже прикраси-
ла полиці в коморі мережаними паперови-
ми серветками. Річард пригадав, що бачив
точнісінько такі в коморі своєї матері. Алісія
вела дім затишно, додержуючись старожит-
ніх звичаїв, за раз і назавжди заведеним роз-
порядком: у понеділок — прання; у вісто-
рок — прасування і все інше; килими виби-
вали двічі на рік; варіння, соління, томати
зберігалися на полицях у погребі від осені
до осені. Ферма процвітала, плодилися вів-
ці й корови, а в саду росли багаторічні кві-
ти — жовтець, турецька й червона гвоздика,
рожі. А крім того, Алісія чекала дитини.

Річард заздалегідь знав, що все саме так
і буде. Династію засновано. Верхівки камін-
них димарів вже вкрилися кіптявою. Камін
у вітальні димів не більше, ніж треба було
для того, щоб дім сповнився чудесним смо-
листим ароматом. Велика пінкова люлька,
біла, мов крейда, коли тесть подарував її
Річарду, набрала соковитого жовтаво-кре-
мового відтінку.

Під час вагітності Алісії Річард повадився
з нею майже як з хворою. Він дбайливо за-
кутував їй ноги, коли вони сиділи вечорами
біля каміна; над усе він боявся, щоб чогось
не трапилося з дитиною. Якось у них зайшла
мова про картину, на яку їй треба дивити-
ся, щоб їхній первенець народився гарним,
і Річард зробив їй сюрприз: замовив у Сан-
Франціско маленьку бронзову копію Мікел-
анджеловського Давида. Його голизна при-
мусила Алісію зашарітися, та скоро вона га-
рляче полюбила статуетку. Лягаючи спати,
вона ставила її на нічний столик. Вдень, по-
раючись по хазяйству, вона переносила її
за собою з кімнати в кімнату. Вечорами
статуетка стояла у вітальні на каміні. Часто,
коли Алісія дивилася на струнку, мускулис-

ту фігурку, на її обличчі то з'являлася, то
гасла легка посмішка, мудра і допитлива.
Вона була певна, що її дитина буде схожа
на Давида.

Річард сидів поруч неї і час від часу заспо-
кійливо гладив руку дружини. Вона любила,
коли він гладив їй долоню. Його дотик був
твердий і не лоскотав. Він стиха розмовляв
з нею.

— Прокляття розсипалося, — сказав він
одного разу. — Ти знаєш, Алісіє, мої предки
і твої далекі родичі прожили сто тридцять
років в одному домі. І кров тих, що наро-
дилися там, біля того вогнища, змішалася
з доброю, чистою кров'ю жителів Нової Анг-
лії. Батько якось розповів мені, що в нашому
домі народилося сімдесят три дитини. Наша
сім'я зростала й зростала, і раптом все
обірвалося. Мій дід мав тільки одну дити-
ну — мого батька. Я також був єдиним. Бать-
кові це затьмарило все життя. Він помер,
коли йому було тільки шістдесят років, і,
крім мене, він не мав дітей. А коли мені ми-
нуло двадцять п'ять, і я ще, власне, й жити
не почав, наш старий дім згорів. Не знаю, як
він загорівся.

Він перекинув її руку на бильце свого кріс-
ла так ніжно, наче це було маленьке, сла-
беньке звірятко. Жевріюча вуглинка випала
з каміна. Річард кинув її назад і знову взяв
Алісію за руку. Вона посміхалася до Дави-
да, що стояв на каміні.

— В давнину був такий звичай, — знову
заговорив Річард.

Голос його звучав тепер тихо, немовби
здалека, немовби з тієї сивої давнини, про
яку він розповідав. Згодом Алісія навчила-
ся з повороту його голови, звуку голосу, з
виразу обличчя вгадувати, що він зараз го-
воритиме про давні часи. Часи Геродота,
Ксенофонта, Фукидіда становили немовби
частину його життя. На безграмотному За-
ході історії, розказані Геродотом, звучали
так, немовби Річард сам їх вигидав. Кожно-
го року він перечитував «Персидську вій-
ну», «Пелопоннеські війни», «Десять тисяч».
Він все ще гладив руку Алісії, притискаючи
її трошки сильніше.

— В давнину, коли на якесь місто обрушу-
валася ціла злива знегод і жителі починали
думати, що місто прокляте і що один з бо-
гів розгнівався на нього, вони вантажили
все своє майно на кораблі і відпливали, щоб
десь в іншій місцевості заснувати нове міс-
то. А старе так і залишалося порожнім і
було відкрите для кожного, хто схоче туди
прийти.

— Подай мені, будь ласка, статуетку, —
попросила Алісія. — Мені іноді хочеться по-
тримати її в руках.

Він підхопився і поклав Давида їй на ко-
ліна.

— Слухай-но, Алісіє. Коли той дім згорів, у двох поколінь залишалося лише двоє дітей. Я навантажив своє майно на корабель і відплив на Захід, щоб збудувати новий дім. Адже ти знаєш, що дім, який я втратив, будувався аж сто тридцять років. Я не міг повернути йому життя. А жити в новому домі на старій землі мені було боляче. Коли я побачив цю долину, я зрозумів, що знайшов місце для нового гнізда. І ось вже з'являється нове покоління. Я дуже щасливий, Алісіє.

Вона потяглася до нього, щоб потиснути йому руку, вдячна за те, що зуміла зробити його щасливим.

— Ба, — раптом заговорив він, — адже мені навіть було знамення, коли я прийшов у долину. Я запитав богів, чи не помиляюсь я. І вони мені відповіли. Як добре, чи не правда, Алісіє? Хочеш, я розповім тобі про знамення і про те, як я вперше переночував тут, на пагорбі?

— Розкажеш завтра ввечері, — промовила вона. — А зараз мені краще піти відпочити.

Він підвівся і допоміг їй зняти з колін плед. Потім він повів її нагору, й Алісія спиралася на його руку.

— Щось містичне є в нашому домі, Алісіє, щось незбагненне, нова душа, перший або-риген нового племені.

— Він буде схожий на статуетку, — сказала Алісія.

Річард підіткнув їй ковдру, щоб вона не застудилася, і повернувся у вітальню. В домі було повнісінько дітей, він чув їх. Їхні маленькі ніжки тупотіли на сходах — вони бігали вгору і вниз, вони розгортали жар у каміні. Він чув, як вони стиха перегукуються на терасі. Перш як піти з хати, він поклав на верхню полицю три товсті книги.

Роди були дуже важкі. Коли все скінчилось і Алісія, бліда й змучена, лежала в ліжку, Річард приніс немовля і поклав його поруч з нею.

— Авжеж, — сказала вона задоволено, — він схожий на статуетку. Я це знала. І ми, звичайно, назвемо його Давидом.

До вітальні зайшов монтерейський лікар і сів поряд з Річардом біля каміна. Він похмуро супив брови й увесь час крутив на середньому пальці масонський перстень. Річард відкоркував пляшку бренді, налив дві чарки.

— Я хочу випити за свого сина, докторе.

Лікар підніс чарку до носа і пирхнув, як кінь:

— О, а який гарний вдався, шибеник. Випийте краще за дружину.

— Чому? — здивовано спитав Річард.

Лікар майже торкався носом бренді у своїй чарці.

— Щось на зразок подячної жертви. Ви зараз мало не стали вдівцем.

Річард одним духом викилив свою чарку. — Я цього не знав. Я гадав... Я гадав, що перші роди завжди важкі.

— Налийте мені ще, — сказав лікар. — Більше дітей у вас не буде.

Річард, що саме взяв пляшку, завмер.

— Що ви хочете цим сказати? У мене неодмінно будуть іще діти.

— Але не від цієї дружини, — я вам кажу точно. З нею — все. Заведете ще одну дитину, і ви залишитесь без дружини.

Річард наче зачхав. Тихе тупотіння дитячих ніг, що останнім часом вчувалося йому в домі, нараз завмерло. Здавалося, він чув, як вони крадькома вислизують через парадні двері і спускаються сходами.

Лікар невесело засміявся.

— Чому б вам не напиться, якщо ви бере-те це так близько до серця?

— Ні, ні, що ви! Я, мабуть, і не зумію напиться.

— Ну... В такому разі налейте мені, останню. Я боюся застудитися по дорозі додому.

Тільки через півроку Річард сказав дружині, що вона вже не зможе мати дітей. Він хотів, щоб вона трохи поздоровіла, перш як обрушити на неї цей удар. Коли ж він, нарешті, прийшов до неї, він почував себе винним у тому, що збирався їй сказати. Алісія тримала дитину на колінах і час від часу нахилилася, щоб схопити губами розчепірені пальчики хлопчика. Немовля втупило в неї мутні оченята і, посміхаючись червоними губками, ворушило пальчиками, запрошуючи її знову схопити їх. У вікно суцільним потоком лилося сонячне світло. Чутти було, як десь далеко один з їхніх робітників монотонно лає запряжених у борону коней. Алісія підвела голову і злегка нахмурилася.

— Його вже треба хрестити, правда ж, Річарде?

— Так, — погодився він. — Я поїду в Монтерей і домовлюся.

Видно було, що її щось мучить.

— Як ти гадаєш, чи не пізно ще дати йому інше ім'я?

— Ні, звичайно, а навіщо це тобі? Як ти хочеш його назвати?

— Я хочу, щоб його звали Джоном. Це ім'я з Нового завіту. — Вона глянула на нього, шукаючи підтримки. — І потім, так звуть мого батька. Батькові це буде приємно. А ще мені чомусь здається, що не годиться називати його на честь статуї, навіть якщо це статуя цього хлопчика Давида. Якби вона хоч була одягнена...

Річард навіть не пробував заглиблюватися в її доводи. Він раптом узяв і одним подихом виклав їй те, з чим прийшов. За хви-

лину все було вже позаду. Він не уявляв собі, що це забере так мало часу. Алісія посміхалася тією особливою, загадковою посмішкою, яка завжди бентежила його. Здавалось, він знав дружину так, що краще вже й не можна, але ця посмішка, трошки насмішкувата, трошки сумна і сповнена таємничої мудрості, закривала йому шлях до її думок. Вона ховалася за цією посмішкою. Посмішка говорила: «Який же ти дуренький. Я знаю щось таке, що коли б я тільки розповіла тобі про це, усі твої знання видалися б тобі просто смішними».

Дитина потяглася пальчиками до її обличчя, закликаючи продовжувати гру, і Алісія почала згинати й розгинати їх.

— Ти почекай, — сказала вона. — Лікарі не все знають. Ти трохи почекай, ото і все. Будуть у нас ще діти.

Вона підняла дитину й засунула руку під пелюшки.

Річард вийшов і сів на ганку. В домі знову кипіло життя. А тим часом тільки п'ять хвилин тому він був тихий, мертвий. Виявляється, у нього назбиралося безліч справ. Вже півроку не підстригали живопліт з буксу, який не давав садові розростатися далі, ніж треба. На боковому дворі давно вже була виділена ділянка для лужка, а її все ще не засіяли травою. Не визначено й місця для сушіння білизни. Річард сидів біля самісіньких поручнів. Він простягнув руку і погладив їх, наче це була вигнута шия коня.

Не встигли Уайтсайди оселитися в Райських Пасовищах, як одразу стали тут першими людьми. Вони були освічені, мали чудову ферму, і якщо їх і не можна було назвати багатіями, грошей у них було досить. А головне, вони жили в гарному, затишному домі. Цей дім був символом сім'ї — просторий, розкішний на той час, теплий, гостинний, білий. Він був великий, а тому здавався багатим. Та що особливо підносило його над іншими домами долини — це білий колір, а господарі час від часу ще підбілювали його, — білий колір, що надавав йому вигляду замка серед сільських халуп. Усі місцеві жителі захоплювалися білим особняком, а крім того, він викликав у них почуття впевненості. В ньому немовби уособлювались влада, культура, здоровий глузд, добрі манери. Дивлячись на цей дім, можна було сказати, що Річард Уайтсайд — джентльмен, не здатний на підлий, жорстокий чи нерозумний вчинок. Сусіди пишалися цим домом точнісінько так, як орендарі герцога пишаються герцогським замком. І хоч дехто з місцевих жителів був багатший за Уайтсайда, вони, здавалось, навіть думати не насмілювались, що зможуть збудувати такий дім. Насамперед, завдяки дому Річард і став для тутешніх жителів спершу

взірцем добрих манер, а пізніше чимсь на зразок неофіційного судді в їхніх дрібних незгодах. Ця довіра, що її відчували до нього сусіди, вселила й самому Річарду якість батьківське почуття щодо них. З часом він почав ставитися до всіх місцевих подій, як до своїх особистих справ, і люди теж пишалися цим.

Минуло п'ять років, і внутрішнє чуття підказало Алісії, що вона знову зможе мати дитину.

— Я покличу лікаря, — сказав Річард, коли вона повідомила його про це. — Він скаже, небезпечно це чи ні.

— Не треба, Річарде. Лікарі нічого не розуміють. Жінки знають себе краще, ніж лікарі.

Річард підкорився — він боявся того, що міг сказати йому лікар.

— В жінках закладена іскра божа, — переконував він себе. — Природа наділила жінку цим даром завбачення, щоб рід людський не припинився.

Шість місяців все було гаразд, і раптом почалися передчасні роди. Лікар, — за ним все-таки нарешті довелося послати, — був такий лютий, що навіть не хотів розмовляти з Річардом. Потяглися страшні години. Річард сидів у вітальні, вчепившись у бильця крісла й прислухаючись до слабких зойків, що долинали згори, із спальні. Обличчя його стало сірим. Це тривало багато годин, потім зойки затихли. Річард так отупів від поганих передчуттів, що навіть не підвів очей, коли в кімнату зайшов лікар.

— Давайте свою пляшку, — стомлено сказав лікар, — і вип'ємо за вас, за ідіота поганого.

Річард мовчки дивився в підлогу. З хвилину лікар колов його очима, потім заговорив знову, але вже не так різко:

— Чому ваша дружина не померла — один бог знає. Її стільки довелося витерпіти, що не витримав би і взвод солдатів. Оці мені кволі створіння! Живучі, мов дракони. Дитина мертва!

Йому раптом схотілося покарати Річарда за те, що він не послухався його поради.

— Ховати нема чого, від неї небагато лишилось.

Він різко повернувся і вийшов з дому, бо не звик жаліти людей так, як він жалів раз-раз Річарда Уайтсайда.

Алісія залишилась калікою. Маленький Джон не пам'ятав того часу, коли його мати була здорова. Завжди, завжди, відтоді як він пам'ятав себе, батько на руках відносив її вниз і виносив нагору. Розмовляла Алісія рідко, та дедалі частіше в очах її з'являлася ота іронічна й мудра посмішка, і, незважаючи на слабкість, вона чудово вела господарство. Неотесані сільські дівчата, які слугува-

ли в домі, готуючись до того омріяного часу, коли вони самі стануть заміжніми жінками, приходили за вказівками по кілька разів на день. І Алісія керувала, лежачи в ліжку чи сидючи в кріслі-гойдалці.

Кожного вечора Річард відносив її нагору, в спальню. Вона лежала там, на своїх білосніжних подушках, а він підсував до неї крісло, сідав, і, глядячи її долоню, чекав, поки вона засне. Кожного вечора вона питала його:

— Ти задоволений, Річарде?

— Авжеж, — відповідав він.

І розповідав їй про ферму і про сусідів. Це був ніби щоденний звіт. Коли він починав розповідати, на обличчі її з'являлася посмішка, яка зникала, лише коли очі її заплющувались і Річард гасив світло. Такий був ритуал.

Коли Джону минуло десять років, у домі влаштували свято. Зібралися дітлахи з усієї долини, вони навшпиньках ходили по кімнатах і витріщалися на всю ту розкіш, про яку вони так багато чули. Алісія сиділа на веранді.

— Чому ви такі тихі, дітки? — питала вона. — Побігайте, пограйтеся.

Але вони не могли кричати й бігати в домі Уайтсайда. Це було б усе одно, що закричати в церкві. Коли гості обійшли всі кімнати, терпець їм зовсім урвався. Вони побігли в клуню, і їхні дикі вигуки долинули звідти до тераси, де сиділа усміхнена господиня.

Того вечора, лежачи в ліжку, Алісія спитала:

— Ти задоволений, Річарде?

Його обличчя все ще сяяло втіхою, що її принесли йому відвідини гостей.

— Авжеж, — відповів він.

— Не треба журитися, Річарде, що ми не матимемо більше дітей, — знову заговорила вона. — Почекай трохи. Все буде гаразд.

Він знову подумав, що вона знає багато, дуже багато, знає все.

— Почекай трохи. Нема такого горя, яке не вгамувалося б, якщо трохи почекати.

Річард відчував, що вона знає щось важливіше, ніж він.

— Чекати вже недовго, — вела далі Алісія.

— Чого чекати?

— Як-то чого? Джона. Йому вже десять років. Ще через десять він одружиться, і тоді... Розумієш? Навчи його всього, що ти сам знаєш. Наша сім'я не загине, Річарде.

— Так, так, звичайно. І дім не загине. Я почну читати йому Геродота. Він уже великий.

— Нехай Міртл завтра прибере запасні спальні. Вже три місяці, як їх не провітрювали.

На все життя запам'ятав Джон Уайтсайд, як батько читав йому трьох великих авторів: Геродота, Фукідіда, Ксенофонта. Пінкова люлька була тепер рівного червонясто-брунатного кольору.

— Тут уся історія, — сказав Річард. — У цих трьох книгах розказано про все, на що здатна людина. Тут любов і лицемірство, тупа безчесність, обмеженість і відвага, благородство і печаль людства. З цих книжок ти можеш судити про майбутнє, Джоне, тому що на землі вже не буде нічого такого, про що б не розповідали ці книги. Біблія порівняно з ними — лише збірка розрізаних історій, створених темним народом.

А ще Джон запам'ятав, як батько ставиться до їхнього дому: він вважав його символом родини, храмом, зведеним навколо вогнища.

Джон був на останньому курсі Гарвардського університету, коли батько раптом помер від пневмонії. Алісія написала йому, щоб він не приїжджав, поки не завершить навчання.

«Ти все одно нічим не зміг би допомогти, — писала вона. — Ти повинен завершити свою освіту, таке було бажання батька».

Коли ж він нарешті повернувся додому, то побачив, що мати дуже постаріла. Тепер вона вже зовсім не вставала з ліжка. Джон сів біля неї, і мати розповіла йому про останні дні батька.

— Він просив мене сказати тобі одну річ, — говорила Алісія. — «Нехай Джон зрозуміє, що ми не повинні зникнути. Я хочу жити в своїх нащадках». І скоро після цього він почав марити. — Джон дивився у вікно, на круглий пагорб, що височів за домом. — Два дні твій батько не приходив до пам'яті. І він весь час говорив про дітей, тільки про дітей. Він чув, як вони бігають вгору і вниз сходами, відчував, як вони смикають ковдру на його ліжку. Йому хотілося взяти їх на руки, Джоне. А потім, вже перед самим кінцем, видіння щезли. Він був щасливий. Він сказав: «Я бачив майбутнє. Всі ці діти будуть тут. Я задоволений, Алісіє».

Джон сидів, підпираючи голову руками. І тут мати, від якої він ні разу в житті не чув різкого слова, яка завжди лише просила почекати, щоб час зробив своє, вся стрепенулася й заговорила з ним різко, майже грубо:

— Одружуйся! — вигукнула вона. — Я хочу, щоб ти зробив це, поки я жива. Одружись — і візьми здорову жінку, хай родить тобі дітей. Я вже не могла родити після тебе. Я померла б, якби народила ще хоч одного. Скоріше знайди собі дружину, я хочу її бачити!

Вона впала на подушки, а в очах її застигла туга, і на обличчі не було звичної посмішки.

Минуло півроку. Джон не одружувався. Мати за цей час так висохла, що перетворилася на маленький скелетик, обтягнутий голубуватою, майже прозорою шкірою, і все-таки вона й далі чіплялася за життя. Її очі з німим докором стежили за сином. Йому було соромно, коли він відчував на собі цей погляд. Потім один з колишніх знайомих Джона, з яким він учився в університеті, приїхав на Захід, щоб влаштуватися тут, і привіз з собою сестру. Вони прогостювали в Уайтсайдів місяць. А коли минув цей строк, Джон освідчився Уїллі, і вона погодилася вийти за нього заміж. Коли він розповів про це матері, та схотіла поговорити з дівчиною наодинці. Через півгодини Уїлла вийшла з кімнати страшенно збентежена, вся червона.

— Що сталося, любя? — спитав Джон.

— Так, нічого. Нічого не сталося. Твоя мама про все розпитувала мене, а потім довго дивилася на мене.

— Вона дуже стара, — пояснив Джон. — І розум у неї теж старий. — Він зайшов у материну кімнату. З обличчя Алісії вже зійшов той неспокійний, страдницький вираз, і знову з'явилася колишня лукава, мудра посмішка.

— Все гаразд, Джоне, — сказала вона. — Мені хотілося б подивитися на дітей, але я не зможу. Я й так уже надто довго чіплялася за життя. Я втомилася.

Джон майже бачив, як гасне в ній воля до життя. Вночі вона почала марити, а через три дні померла, тихо і спокійно, наче заснула.

Джон Уайтсайд ставився до дому не зовсім так, як батько. Любив він його ще більше. Дім став немовби його шкаралупою. Так само, як думки його могли залишити тіло й полинити кудись удалину, так і він сам міг залишити дім, але неодмінно мусив туди повернутися. Кожні два роки він заново білив його, сам працював у саду, підстригав живопліт. Він не успадукував батьківської влади над місцевими жителями. Джон був лагідний, не такий рішучий. Коли йому доводилося розв'язувати якусь суперечку, він надто вже заглиблювався в усі дрібні обставини, про які розповідали обидві сторони. Велика пінкова люлька тепер уже зовсім потемніла, вона стала майже чорною з червонистими відблисками.

Уїлла Уайтсайд одразу полюбила Райських Пасовища. Алісія поводитися відчужено і замкнуто, її побоювалися. Сусіди рідко бачили її, а коли це траплялося, вона була з ними привітна і лагідна, великодушна і тактовна. В її присутності фермери відчували себе наче селяни, що прийшли в замок.

Уїлла полюбляла ходити в гості до місцевих фермерш. Їй подобалося пити міцний чай у них на кухні й обговорювати неви-

чerpну важливу тему — домашнє господарство. Кулінарні поради Уїлла збирала усі разом. Ідучи в гості, вона завжди брала з собою блокнотик і записувала туди всілякі рецепти. Сусідки кликали її на ймення і частенько забігали до неї вранці випити чайку на кухню. Можливо, що й Джон став привітнішим завдяки її впливу. Він не мав того безмежного авторитету, яким користувався завжди замкнутий Річард. Джону подобалися сусіди. В гарячі літні дні він сидів на веранді в шезлонгу й розмовляв з тими, хто був вільний у цей день. Тут обговорювалася місцева політика, влаштовувались невеликі засідання за склянкою лимонаду. На цій веранді формувався суспільний і політичний лад Райських Пасовищ, і створювався він завжди весело. Джон ставився до всього, що оточувало його, з якоюсь добродушною іронією, і завдяки цьому життя жителів долини, на відміну від більшості сільських районів, не було отруєне розгулом політичних чвар і лютою релігійною нетерпимістю. Якщо під час дебатів, що їх вели між собою чоловіки, мова заходила про якусь подію чи нещастя, що про них у той час говорила вся країна, або вся долина, Джону подобалося винести на терасу три важкі томи і прочитати вголос про те, як у древньому світі виникали подібні ж ситуації. Він любив древніх так само, як і його батько.

На недільний обід збиралися гості: якесь подружжя, що мешкало неподалік, бувало, заходив і мандрівний проповідник. Жінки допомагали Уїллі на кухні, обідали опівдні. За обідом проповідник помічав, як палюче полум'я його місії тихо гасне в атмосфері лагідної терпимості, а коли приносили десерт і сидр, переконаний баптист щиро реготав, слухаючи добродушні жарти з приводу таїнства хрещення.

Все це давало Джону велику вітху. Але справжнє його життя проходило у вітальні. Шкіряні крісла, — кожна їхня опуклість і западина були втіленням затишку, — здавалися йому часткою його самого. На стінах висіли картини, він зріс разом з ними. Це були гравюри: олень, мандрівники в Швейцарських Альпах, гірські козли. Ці картини так вплелися в його життя, що він уже не помічав їх, але якби вони зникли, він, напевно, відчув би фізичний біль, як при ампутації. Та понад усе він полюбляв вечори. В червоному цегляному каміні палахкотів нежаркий вогонь. Джон сидів у кріслі й час від часу гладив велику пінкову люльку. Він читав «Георгіки» чи, може, «Про сільське господарство» Варрона. Уїлла сиділа біля своєї лампи і, міцно стуливши губи, вишивала квіти на серветках, які вона надсилала на різдво своїм родичам на Схід, натомість одержуючи від них точнісінько такі ж.

Джон закрив книгу й попрямував до конторки. Це була старовинна конторка з кришкою на роликах. Кришка у неї завжди заїдала, і з нею довелось поводитися. Раптом вона піддалася й з грюкотом зсунулась з місця. Уїлла посміхнулась. З її обличчя зник той напружений, страдницький вираз, який з'являвся, коли вона над чимось старанно працювала.

— Боже мій, що ти там робиш?

— Та нічого. Хочу трохи подумати.

Він просидів годину, а тоді сказав:

— Ось, послухай, Уїлло.

Напружений вираз знову зник з її обличчя.

— Я так і думала... Вірші.

Він прочитав їх і чекав з таким виглядом, наче в чомусь завинив. Уїлла тактовно помовчала. Мовчанка затяглася й перестала бути тактивною.

— Я гадаю, вони не дуже хороші.

Він невесело засміявся.

— Твоя правда. — Джон зібгав папір і кинув його у вогонь. — Мені на мить здалося, що виходить непогано.

— А що ти перед цим читав, Джоне?

— Просто переглядав Вергілія і вирішив спробувати свої сили, бо мені не хотілося... Знаєш, адже майже неможливо читати щось хороше, щоб не виникло бажання й самому зробити щось подібне. Та це все дурниці!

Він закрив кришку і дістав з шафи нову книгу.

Вітальня була його домом. Він почував себе тут справжнім, досконалим, щасливим. Спалахували рочестерські лампи, і він ставав зібраним, цілісним.

Життя людини, як правило, йде по кривій. Честолюбне піднесення, округла вершина зрілості, похилий спуск втрачених ілюзій, і, нарешті, плеската рівнина чекання смерті. Життя Джона Уайтсайда йшло по прямій лінії. Він не був честолюбний; ферма не тільки гарантувала йому забезпечене життя, а й давала прибуток, достатній для того, щоб найняти людей, які працювали б за нього. Він ніколи не хотів нічого такого, чого він не мав чи не міг би легко дістати. Він був одним з небагатьох, хто вміє втішатися миттю, поки вона ще не минула. І він знав, що це його життя хороше, на диво хороше.

Одного лише бракувало йому. Він не мав дітей. Він хотів дітей майже так само сильно, як його батько. В Уїллі не було дітей, хоч вона мріяла про них так само палко, як і він. Це турбувало їх, і вони ніколи не розмовляли на цю тему.

На восьмому році їхнього подружнього життя, з якоїсь примхи чи то природи, чи то долі, Уїлла завагітніла і після спокійної, легкої вагітності народила здорову дитину.

Це більше ніколи не повторилося. Та як Уїлла, так і Джон були вдячні, майже побожно вдячні долі. Палке прагнення увічнити самого себе, що доти лежало десь під спудом, вирвалось зараз на поверхню. І він почав орати землю плугом, шкребти її бороною. Так тривало кілька років. Якщо досі Джон був другом своєї землі, то тепер почуття обов'язку перед нащадками, що пробудилося в ньому, зробило його хазяїном. Він кидав у землю насіння й нетерпляче чекав зелених сходів.

В Уїллі не було помітно таких змін. Цього хлопчика, Уїльяма, вона сприйняла, як щось само собою зрозуміле, кликала його Біллом і навіть не думала схилитися перед ним. А Джону здавалося, що він бачить у хлопчикові свого батька, незважаючи на те, що ніхто не поділяв його думки.

— Як ти вважаєш, він здібний? — питав Джон дружину. — Адже ти з ним буваєш більше, ніж я. Варить у нього голова, як ти гадаєш?

— Ну що тобі сказати? Звичайний він, як і всі інші.

— А мені здається, що він надто вже повільно розвивається, — нетерпляче казав Джон. — Я не можу дочекатись, коли він уже почне все розуміти.

Коли Біллу минуло десять років, Джон розкрив товстий том Геродота й почав читати йому. Білл сидів на підлозі і байдуже дивився на батька. Кожного вечора Джон прочитував йому по кілька сторінок. Так минув тиждень, але якось увечері, підвівши очі від книги, Джон побачив, що Уїлла дивиться на нього і сміється.

— В чім річ? — спитав він різко.

— Глянь, що в тебе під стільцем.

Він нахилився й побачив будиночок із сірників, що його спорудив Білл. Хлопчик так був захоплений своєю роботою, що навіть не помітив, як припинилося читання.

— Він що, зовсім не слухав?

— Жодного слова. Жодного слова не почув він відтоді, як першого ж вечора втратив інтерес до цього вже на другому абзаці.

Джон закрив книгу і поклав її в шафу. Він не хотів показати, як йому боляче.

— Можливо, він ще малий. Через рік я спробую знову.

— Йому це ніколи не сподобається, Джоне, він не з того тіста, що ти і твій батько.

— Що ж його цікавить? — спитав Джон розгублено.

— Те, що й інших тутешніх хлопчаків. Револьвери, коні, корови, собаки. Він утік від тебе, Джоне, і, по-моєму, ти його вже ніколи не впіймаєш.

— Скажи мені правду, Уїлло... Він дурний?

— Ні, — відповіла вона, подумавши. — Він

не дурний. В певному відношенні він сильніший і розумніший за тебе. Але він іншої породи, Джоне. Рано чи пізно тобі довелось б у цьому перекоонатися.

Джон перестав цікавитися землею. Про неї можна було не турбуватися. Настане день, і Білл почне її обробляти. І про дім можна не турбуватися. Білл не дурний. Він змалку виявляє великий інтерес і здібності до машин. Він робив вагончики й вимагав, щоб на різдво йому дарували іграшкові паровози. Джон помітив у хлопчикові ще одну рису, зовсім невластиву Уайтсайдам. Він був не тільки дуже потайний, він мав ділову хватку. Білл продавав іншим дітям свої речі, а коли вони їм набридали, купував їх знову — зовсім дешево. Невеликі грошові подарунки чудесно множилися в його руках. Але минуло ще чимало часу, перш як Джон признався собі, що він не має з сином нічого спільного. Він подарував Біллу телицю, і той тут-таки поміняв її на поросят, вигодував їх і продав. Джон глузував з себе.

— Звичайно, він розумніший за мене, — сказав він Уїллі. — Батько мені якось був подарував телицю, і я тримав її доти, поки вона не померла від старості. У Біллі сидить якийсь атавізм, може, від піратів, а його діти, можливо, будуть Уайтсайдами. Це могутня кров. Мені б усе-таки хотілося, щоб він не був такий...

Шкіряне крісло, чорна пінкова люлька і книжки знову відвернули Джона від ферми. Його обрали головою піклувальної ради. І знову фермери збиралися в його домі поговорити. Волосся його взялося сивиною, і з кожним роком зростав його вплив у долині.

Дім немовби став уособленням Джона Уайтсайда. Коли сусіди думали про Джона, вони ніколи не уявляли його в полі, у возі, в крамниці. Поза домом його обличчя здавалося невиразним і неповним. Він або сидів у шкіряному кріслі й посміхався до своїх товстих книг, або напівлежав у шезлонгу на своїй гостинній широкій веранді, або з маленькими ножицями і кошиком різав квіти в саду, або ж, по-хазяйськи сидючи за столом, неквапливо і вправно розрізав великий кусень смаженого м'яса.

На Заході, коли якась сім'я протягом двох поколінь живе в одному домі, дім вважають старим, а його мешканців — піонерами. Старі будинки викликають тут якесь змішане почуття поваги й презирства. На Заході дуже мало старих будинків. Непосидючі американці, що заселили цей край, абсолютно не здатні довго жити в одному місці. Вони будують хисткі будиночки і кидають їх, коли їх покличе якась нова авантюра. Старі будинки майже завжди холодні й неприємні.

Коли Берт Манро переїхав зі своєю роди-

ною в Райські Пасовища і оселився на фермі Беттла, він дуже швидко оцінив те становище, що його посідав тут Джон Уайтсайд. Берт одразу ж приєднався до тих, хто збирався на веранді Уайтсайда. Ділянка Берта прилягала до землі Уайтсайдів. Незабаром Берта обрали до піклувальної ради, й він почав зустрічатися з Джоном і в ділових питаннях. Якось увечері, на піклувальній раді, Джон процитував кілька рядків з Фукідіда. Берт почекав, поки розійдуться інші члени ради.

— Я хотів запитати вас про ту книгу, що ви нині розповідали, містер Уайтсайд.

— Ви маєте на увазі «Пелопоннеські війни»?

Джон виніс книгу і простягнув її Бурту.

— Мабуть, було б цікаво почитати її, якщо ви не заперечуєте.

Джон завагався.

— Звичайно... Ви можете її взяти. Ця книга належала моєму батькові. Коли ви її прочитаете, у мене тут знайдеться ще дещо, що може вас зацікавити.

Після цього випадку між обома сім'ями виникло щось подібне до дружби. Джон і Берт запрошували одне одного обідати, ходили в гості. Берт частенько позичав у Джона різні інструменти.

Одного разу ввечері — це було років чотирьох після приїзду Манро — Білл важкою ходою зайшов у вітальню і став перед батьками. Він нервувач, а тому поведився грубо.

— Я збираюсь одружитися, — сказав він.

Весь його вигляд говорив про те, що це погана новина.

— Що-о? — крикнув Джон. — Чому ти нам досі нічого не казав? Хто вона?

— Мей Манро.

Раптом Джон зрозумів, що новина хороша, що нічого поганого не трапилось.

— Ну що ж... Ну що ж. Це добре. Я радий. Вона хороша дівчина... Правда ж, Уїлло?

Дружина уникала його погляду. Тільки сьогодні вранці вона була у Манро.

Білл стояв посеред вітальні мов укопаний.

— Коли ти хочеш це зробити? — спитала Уїлла.

Джон помітив, що її голос звучить мало не вороже.

— Та, мабуть, скоро. Як тільки буде готовий наш дім у Монтерей.

Джон підвісся, взяв з каміна чорну пінкову люльку й запалив її. Потім повернувся на місце.

— Ти довго приховував це від нас, — спокійно зауважив він. — Чому ти не розповів нам?

Білл мовчав.

— То ти кажеш, що ви житимете в Монтереї? Ти, значить, не збираєшся привести сюди свою дружину? Ти не хочеш жити в цьому домі і обробляти цю землю?

Білл заперечливо похитав головою.

— Ти чогось соромишся, Білл?

— Ні, сер, — відповів Білл. — Я нічого не соромлюся. Просто я ніколи не любив говорити про свої справи.

— А чи тобі не здається, що це якоюсь мірою і наші справи, Білл? — не витримав Джон. — Ти член нашої родини. Твої діти будуть нашими онуками!

— Мей зросла в місті, — перебив його Білл. — У Монтереї живуть усі її подруги. Ну, оті, з якими вона вчилася в школі. Їй не подобається у нас. Ну яке тут життя!

— Розумію.

— Ну, і коли вона сказала, що хоче жити в місті, я купив собі пайку у Фордівському агентстві, адже я вже давно хочу зайнятися якимсь бізнесом.

Джон повільно похилив голову. Перший вибух гніву потроху минав.

— І ти гадаєш, вона не погодиться жити в цьому домі, Білл? Адже тут так вільно. Коли вона схоче, ми могли б переробити для вас будь-яку частину дому.

— Але ж їй не подобається жити в селі. У Монтереї всі її подруги.

Уїлла слухала, міцно стуливши губи.

— Поглянь на батька, Білл! — звеліла вона.

Джон підняв голову й сумно посміхнувся.

— Нічого, я думаю, все буде гаразд. У вас багато грошей?

— Ну, ще б пак! Багато, звичайно. І знаєш, що я тобі скажу, батьку? Дім у нас буде великий, тобто для двох великий. Ми порадилися й вирішили, що, може, ви з мамою схочете переїхати до нас.

Джон усе ще посміхався, уважно слухаючи сина.

— А що ж буде з цим домом і з фермою?

— О, ми й про це подумали. Ви могли б продати все й одержати стільки, що вам вистачило б на ціле життя. Я б за тиждень продав усе це.

Джон зітхнув і відкинувся на подушки свого крісла.

Заговорила Уїлла.

— Коли б я думала, що це допоможе, Білл, я б побила тебе дрючком.

Джон запалив люльку.

— Ти не зможеш піти надовго, — сказав він м'яко. — Одного чудового дня ти відчуєш тугу за домом і нічого не зможеш з собою вдіяти. Ти вже зрісся з ним. Коли в тебе будуть діти, ти зрозумієш, що вони можуть рости тільки тут і більше ніде. Ти мо-

жеш піти ненадовго, але ти там не залишишся. Поки ти житимеш у місті, Білл, ми чекатимемо тебе тут. Ми будемо чекати тебе тут, білити дім, підстригати сад, оце й усе. Ти повернешся. Твої діти будуть гратися біля водокачки. Ми почекаємо. Мій батько помер, мріючи про дітей, — він ніяково посміхнувся. — Я мало не забув про це.

— Ох, з яким задоволенням я б його побила, — пробурмотіла Уїлла.

Білл, збентежений, вийшов з кімнати.

— Він повернеться, — ще раз повторив Джон.

— Звичайно, — похмуро погодилася дружина.

Він підняв голову й підозріливо глянув на неї.

— Правда, ти теж так думаєш, Уїлло? Адже ти не кажеш це мені, тільки щоб заспокоїти? Скажи, бо інакше я почуватиму себе старим.

— Звичайно, правда. Що ж я, по-твоєму, базікаю аби базікати?

В кінці літа Білл одружився і одразу ж переїхав у Монтерей, у свій новий, оштукатурений дім. Восени на Джона знову насіла тривога, точнісінько така, як перед народженням Білла. Він заново побілив дім, хоч у цьому й не було особливої потреби. Він тільки те й робив, що немилосердно чикрижив кущі в саду.

— Врожаї небагаті, — сказав він Берту Манро. — Занедбав я свою ділянку. Я міг би збирати значно більше.

— Це правильно, — погодився Берт. — Ми всі могли б збирати значно більше. Я завжди дивуюсь, чому ти не заведеш овець. Мені здається, твої горби прогόδували б цілу отару.

— У нас була отара, коли ще жив батько. Ох, і давно ж це було. Та, кажу ж тобі, я занедбав ділянку, чагарник страшенно розрісся.

— А ти його випали, — порадив Берт. — Якщо восени ти спалиш чагарник, на весну матимеш чудове пасовище.

— Непогана ідея, але чагарник сягає мало не до самого дому. Потрібно буде багато помічників.

— Ну що ж, я поможу тобі, і Джіммі з собою візьму. У тебе двоє робітників, ти сам, от і вийде п'ятеро. Якщо ми почнемо зранку, в тиху погоду та ще після невеликого дощика, ніякої небезпеки не буде.

Осінь настала рано. В жовтні верби, що росли по берегах ручаїв, полум'яніли жовто-червоним листям. Високо-високо, куди майже не сягало око, летіли на південь великі зграї качок, а на задніх дворах приручені крижні ляскали крилами, витягували шиї

і жалібно кричали. Чорні дрозди кружляли над полями. В повітрі вже відчувався легкий морозець. Джона Уайтсайда тривожила близька зима. Він з ранку до вечора працював у саду, допомагаючи підстригати дерева.

Прокинувшись якось уночі, він почув шепотіння дощика на даху, тихі сплески в саду.

— Ти не спиш, Уїлло? — неголосно спитав він.

— Ні, звичайно.

— Перший дощ. Мені хотілося, щоб ти його почула.

— Я почула його, коли він тільки почався, — гордо відповіла вона. — Ти проспав найкраще — бурю. Ти хропив.

— Ну, він не надовго. Перший дощик змие пилюку, і все тобі.

Вранці зійшло сонце. І напоєне вологою повітря заграло веселкою в його промінні. Сонячне світло сліпуче іскрилося, як кришталь. Не встигли вони поснідати, як Берт Манро і його син Джіммі протупали по задньому ганку й зайшли в кухню.

— Привіт, місіс Уайтсайд, привіт, Джоне! Я вирішив, що зараз якраз час спалити оцей чагарник. Нині вночі пройшов хороший дощик.

— Що ж, непогана думка. Сідай, випий кави.

— Ми щойно поснідали, Джоне.

— А ти, Джіммі? Налити тобі чашечку?

— Дякую, я теж снідав, — відповів Джіммі.

— Ну що ж, тоді почнемо, поки трава не висхла.

Поряд з кухонними дверима були похилі дверцята, що вели у підвал. Джон спустився туди й за хвилину повернувся з бідоном гасу. Коли з саду прийшли двоє робітників, Джон вручив усім чоловікам мокрі рожекові мішки.

— Вітру нема, — сказав Берт. — Зараз саме час. Починай прямо звідси, Джоне! Ми будемо триматися між вогнем і домом доти, доки не випалимо широку смугу. Ризикувати ні до чого.

Джон засунув політий гасом палаючий смолоскип у густі зарості чагарнику й провів по їх краю вогненною смугою. Чагарник люто затріщав і застріляв. Полум'я побігло по землі, підхоплюючи смолисті стебла. Ідучи слідом за вогнем, чоловіки повільно піднімалися крутим схилом невисокого пагорба.

— Досить, мабуть! — гукнув Берт. — Тепер до будинку вже чимала відстань. Помімо, можна підпалювати з верхнього краю.

Берт і Джіммі попростували вгору, минаючи зарості чагарника. Раптом налетів осінній

вітрець. Закрутивши сухе листя, вітер затанцював униз по схилу, звиваючись і хиличись у різні боки, наче маленький смерч. Ось він грайливо підскаочив до вогню, підхопив жменю іскорок і жаринок і жбурнув їх у бік дому. І тут же знітився, наче ця гра йому вже надокучила. Берт і Джіммі вже бігли назад. Усі п'ятеро почали оглядати землю, старанно затоптуючи кожну іскорку.

— Добре, що ми вчасно помітили, — сказав Джон. — Від такої дрібниці весь дім міг згоріти.

Берт і Джіммі знову обійшли чагарник і підпалили його з верхнього кінця. Джон і обидва робітники посувалися вгору по схилу, тримаючись між вогнем і будинком. Повітря стало густе і темне від диму. За чверть години був випалений майже весь чагарник. Раптом від будинку до них долинув пронизливий зойк. Дому майже не було видно за хмарами диму. Всі п'ятеро повернулись і побігли. Коли дим трохи розійшовся, вони побачили, що з верхнього вікна піднімаються густі сірі клуби диму. Назустріч їм по випаленій землі бігла Уїлла. Порівнявшись із нею, Джон зупинився.

— Я почула якийсь шум у підвалі, — крикнула вона. — Я відчинила двері, що ведуть з кухні в підвал, а вогонь так і вихопився звідти. Зараз весь дім у вогні.

До них підскачили Берт і Джіммі.

— Шланги біля водокачки є? — закричав Берт.

Джон з видимим зусиллям одірвав погляд від палаючого будинку.

— Не знаю, — в його голосі звучав сумнів.

Берт узяв його за руку.

— Швидше. Чого ти чекаєш? Може, хоч щось урятуємо. Хоч частину меблів винесемо!

Джон звільнив руку й поплентався вниз по схилу.

— По-моєму, вже нічого не треба рятувати, — сказав він.

— Ти збожеволів! — закричав Берт. — Він кинувся до водогінної вежі й закрутився там, шукаючи шланг. З вікон уже вихоплювалися язики полум'я і хмари диму. Зсередини будинку долинало якесь гуготіння — старий дім боровся за своє життя.

До Джона підійшов один з робітників.

— Якби хоч оте вікно було зачинене, можна було б спробувати, — винувато промовив він. — Дуже вже він сухий, цей дім. Тягне, як у гробці.

Джон підійшов до стосу дров і сів на козли. Уїлла зазирнула йому в лице й заклакла поруч з ним. Тепер уже диміли зовнішні стіни, і дім ревів, наче буря.

І тут стався дивна річ. Бокова стіна впала, наче куліса, і вони побачили за дванадцять футів над землею абсолютно не зачеплену вогнем вітальню. На їх очах по кімнаті пробігли вогненні змії. Шкіряні крісла тремтіли і морщилися від спеки, як живі. Тріскало скло на картинах, гравюри перетворювались на чорне лахміття. Над каміном висіла велика чорна пінкова люлька. Потім полум'я закрило собою квадрат кімнати, і все зникло. Обрушився важкий шиферний дах, розбиваючи підлогу й стіни, і ось уже весь дім перетворився на велетенське безформне вогнище.

Повернувся Берт і безпорадно став поруч з Джоном.

— Це, мабуть, отой вихор, — пояснив він. — Якась жаринка, певне, залетіла в підвал і впала в кам'яновугільний дьоготь. Авжеж, сер, це, напевне, від дьогтю.

Джон глянув на нього і посміхнувся. Він виглядав зляканим і в той же час збудженим.

— Авжеж, сер, це, напевне, від дьогтю, — повторив він.

Тепер, коли перемога була за вогнем, він палав спокійно. Полум'я дедалі розросталося, і вся маса вогню високо підіймалася в повітря. На дім це вже зовсім не було схоже. Джон Уайтсайд підвівся з козел, випростався і зітхнув.

На мить його погляд затримався на якійсь точці полум'я футів за п'ятнадцять над землею, там, де раніше була вітальня.

— Ну, от і кінець, — сказав він. — Думаю, що я тепер знаю, що відчуває душа, коли тіло закопують у землю. Ходімо до тебе, Берт. Я хочу подзвонити Біллу. Може, у нього знайдеться кімната для нас.

— А чому б вам не пожити у нас? Місця вистачить.

— Ні, ми поїдемо до Білла.

Джон іще раз глянув на палаюче громаддя. Уїлла потяглася, щоб узяти його за руку, але не встигла — він уже відсмикнув її. Джон помітив її порив і посміхнувся до неї.

— Шкода, що мені не вдалося врятувати мою люльку, — сказав він.

Берт одразу вхопився за цю тему.

— Мушу сказати, сер, — заговорив він жваво і швидко, — що я ніколи в житті не бачив такої люльки. Є люльки в музеях, та всі вони не мають такого кольору. Цю люльку, напевне, довго курили.

— Це правда, — погодився Джон. — Дуже довго. І знаєш, вона й на смак була добра.

ВТЕЧА

Родина Торрес жила на фермі миль за п'ятнадцять від Монтерея, на дикому березі океану. Ферма — кілька акрів землі — тулилася на схилі горба, і внизу під нею шипіли серед коричневих рифів спінені океанські хвилі. Будівлі ферми наповзали одна на одну, мов попелиця; неначе боючись, що вітер змете їх у море, вони низько притискалися до гірського схилу на тлі кам'яних вершин, які закривали небо. Стіни маленької хатини й кособокої гнилої стайні наскрізь проїла сіра морська сіль, розхитав-розсмакав вологий вітер, і тепер вони мали колір доволі гранітних скель. Торреси мали двох коней, руду корову з рудим телятком, півдюжини свиней і кількох вічно голодних рябих курей. Пісну землю на схилі засівали маїсом, і виростав він під вітром невисокий і густий, а початки на стеблі зав'язувалися тільки з того боку, який дивився на суходіл.

Мама Торрес, худа, висохла жінка із старими-старими очима, хазяйнувала на фермі

*З англійської переклали
Катерина КОРОТКОВА
і Севір НІКИТАШЕНКО*

вже десятий рік — з того дня, як її чоловік, спіткнувшись у полі об камінь, упав на гримучу змію. А коли гримуча змія жалить людину в груди — кажи пропало...

У мами Торрес було троє дітей — двійко чорнявих підлітків дванадцяти й чотирнадцяти років, Еміліо і Розі, яких вона посилала ловити рибу з прибережних каменів під урвищем, коли море було в доброму настрої, а шкільний інспектор з питань відвідування перебував десь у далекому районі округи Монтерей; і був у неї Пепе, високий усмішливий дев'ятнадцятирічний хлопець, ніжний і лагідний, але дуже ледачий. Голову Пепе мав довгасту й загострену на маківці, і копиця жорсткого чорного волосся сиділа на ній, немов кругла солом'яна стріха. Над його маленькими, завжди усміхненими очима мати обрізала пасма, залишаючи рівний чубок, — щоб він міг бачити. Вилиці у Пепе були гострі, індіанські, ніс — орлиний, але губи — пухлі й гарні, як у дівчини, а підборіддя округле, наче виточене. Одяг на ньому теліпався, та й весь Пепе виглядав якимсь розхлябаним — руки й ноги його, здавалось, вигиналися на всі боки у суглобах. І до того ж він був дуже ледачим. Щоправда, мама Торрес вважала його гарним і сміливим хлопцем, але вона ніколи не казала йому цього. Зате вона казала: «Мабуть, у родину твого батька забрела якась ледача корова, бо інакше звідки б у мене взявся такий син, як ти». А ще вона казала: «Одного дня, коли я носила тебе під серцем, якийсь заспаний ледацюга-койот виповз з-під куща і втупився в мене своїми очима. Через те, певно, ти й виріс отакий».

Пепе соромливо посміхався і методично встромляв у землю свій ніж — щоб лезо було гострим і не бралось іржею. Цей ніж дістався йому у спадщину від батька. Довге важке лезо вкладалося у чорну рукоятку. На рукоятці була кнопка. Коли Пепе натискав на кнопку, лезо вискакувало. Пепе ніколи не розлучався з цим ножем, бо колись він належав його батькові.

Одного сонячного ранку, коли море під урвищем лагідно синіло, а білі буруни пінилися навколо рифів, коли навіть гірські вершини, здавалось, добродушно позирають униз, мама Торрес гукнула з дверей хатини:

— Пепе, у мене для тебе є робота.

Відповіді не було. Мама прислухалася. З-за стайні долинув сміх. Підібравши широкую, довгу спідницю, вона рушила туди.

Пепе сидів на землі, прихилившись спиною до порожнього ящика. Білі зуби його блищали. Коло нього завмерли в напруженому чеканні підлітки. За п'ятнадцять футів од них стояла укопана в землю жердина. Права рука Пепе безсило лежала на коліні долонею дотори, а на долоні чорнів вели-

кий ніж. Лезо його було вкладене в рукоятку. Пепе дивився на небо й посміхався.

Раптом Еміліо вигукнув: — Гоп!

Долоня Пепе злетіла вгору, як голова змії. Лезо, здавалось, вискочило з рукоятки вже тоді, коли ніж був у повітрі, і з глухим звуком вістря встромилося в жердину, а чорна рукоятка напружено затремтіла. Всі троє збуджено засміялися. Розі підбігла до жердини, висмикнула ніж і принесла його назад Пепе. Той склав ніж і знову обережно поклав його на розкриту долоню, потім звів очі до неба. На обличчі його застигла посмішка.

— Гоп!

Важкий ніж майнув у повітрі й знову врізався в жердину. Мама Торрес посунула вперед, немов корабель під вітрилами, і поклати забаві край.

— Цілий божий день ти бавишся з отим ножем! Прикипів до нього, як до соски! — бушувала вона. — Ану, стань на свої ніжки, від яких тільки й користі, що вони черевики стоптують! Вставай! — вона смикнула його за мляво опущене плече. Пепе ніяково всміхнувся й повільно, неохоче підвівся. — Послухай! — крикнула мама Торрес. — Для тебе, ледацюги, є робота. Приведи коня й візьми батькове сідло. Поїдеш до Монтерей. Пляшка для ліків уже порожня. І сіль кінчилася. Ну, іди, іди, телятко моє! Іди ловити коня.

Сонливість з Пепе як вітром здуло.

— До Монтерей? Я? Сам? Si¹, мамо!

Вона грізно глянула на нього.

— Тільки не думай, телепню, що тобі перепаде велика цукерка. Я дам тобі гроші тільки на ліки й на сіль.

Пепе посміхнувся:

— Мамо, а ти дозволиш мені пов'язати капелюх стрічкою?

Мама Торрес полагіднішала:

— Дозволю, Пепе. Можеш узяти стрічку. В його голосі забриніли улесливі нотки.

— А зелену хустку, мамо?

— Так, якщо ти швиденько з'їдши туди й повернешся, нічого не накоївши, зелена хустка буде твоя. І якщо ти пам'ятатимеш, що її треба знімати, коли сідаєш за стіл...

— Si, мамо. Я буду обережний. Я вже мужчина.

— Ти? Мужчина? Ти молокосос.

Він зайшов до кособокої стайні, вийшов звідти з ласо і досить проворно припустив схилом угору — ловити коня.

І ось він уже зібрався й під'їхав верхи на коні до дверей — верхи і в батьковому сідлі, такому старому, що дерев'яна лука в багатьох місцях просвічує крізь протерту шкіру, і ось мати винесла йому круглого чорного капелюха із стрічкою з тисненої шкіри, по-

¹ Так, гаразд (ісп.).

тім стала навшпиньки й пов'язала синові шию зеленою шовковою хусткою. Його синя куртка з грубої бумазеї була темніша за штани, бо прали її не так часто.

Мама Торрес вручила йому порожню пляшку для ліків і кілька срібних монеток.

— Це тобі для ліків, — сказала вона, — а це — для солі. На цю монету купиш свічку за упокой душі твого тата. А на цю *dulces*¹ — для маленьких. Наша знайома місіс Родрігес нагодує тебе обідом, а може, й залишить у себе переночувати. А коли підеш до церкви, то «Отче наш» прочитай не більше десяти разів, а «Ave Maria» — не більше двадцяти п'яти. Бо я тебе знаю, койота ледачого, — ти там розпустиш вуха й до вечора бубонітимеш молитви, розглядаючи свічки й святі картинки. Пам'ятай, що витріщатися на красиві речі — це зовсім не значить вірити.

Завдяки чорному капелюху, що прикривав довгасту голову й чорне густе волосся Пепе, хлопець виглядав дорослішим і поважнішим. Він хвацько сидів у сідлі. Мама Торрес мимоволі замилювалася ним — такий він був гарний, смуглявий, і стрункий, і високий.

— Я б не посилала тебе самого, хлопчику, якби ліки не кінчилися, — сказала вона лагідно. — А без ліків залишатись не годиться, бо нікому невідомо, коли в тебе заболить зуби чи живіт. Знаєш, як воно буває.

— *Adios*², мамо! — вигукнув Пепе. — Я скоро повернуся. Тепер ти мене можеш завжди посилати самого. Я вже мужчина!

— Ти дурненьке курча.

Він розпростав плечі, смикнув за вуздечку і вирушив у дорогу. Від'їхавши трохи, обернувся й побачив, що вони дивляться йому вслід — Емілію, і Розі, і мати. Пепе посміхнувся радісно й гордо і пустив свого сірого коня рися.

Коли він зник за невисоким горбом, мати обернулася до підлітків і заговорила, але зверталася вона, власне, до себе самої:

— Ще трошки, і він справді стане мужчиною, — сказала вона. — А як же добре буде, коли в хаті знову з'явиться мужчина! — Лише тепер вона зрозуміла, що дивиться на дітей. — Ану, йдіть на берег. Відплив уже почався. Пошукаєте черепашок.

Вручивши їм по залізному гачку, вона пройшла з ними до стежки, що круто спускалася до рифів. Потім взяла гладенько відполірований кам'яний *metate*³ й заходилася молоти маїсові зерна, зрідка кидаючи погляд на шлях, яким поїхав Пепе. Настав полудень, діти повернулися й почали трошити молюски каменями, щоб зробити їх ніжнішими на смак, а мама Торрес розкачувала

тортіль¹. Вони пообідали, коли сонце вже низько схилилося над океаном. Потім посідали на верхній приступці й дивилися, як великий білий місяць випливає з-за гірських вершин.

— Тепер він уже гостює у нашої знайомої місіс Родрігес, — промовила мама Торрес. — Вона його частує різними смачними стравами, а може, й гостинця дасть.

— Коли-небудь я теж поїду до Монтеррея за ліками, — сказав Емілію. — А що, Пепе сьогодні став мужчиною?

Мама мудро відповіла:

— Хлопець стає мужчиною, коли в мужчині виникає потреба. Запам'ятай це. Я знала хлопців, яким було по сорок років, тому що нікому навколо них мужчина не був потрібний.

Незабаром вони повкладалися спати. Мама Торрес лягла у своє велике дубове ліжко під однією стінкою, Емілію й Розі — в свої викладені солом'яною й овечими шкурами ящики під протилежною стінкою.

Місяць плив по небу, і прибій лютував між скелями. Проспівали перші півні. Прибій втихомирився й тепер лише тихо шепотів серед рифів. Місяць почав схилитися над морем. Півні проспівали вдруге.

Місяць висів зовсім низько над водою, коли Пепе під'їхав на змиленому коні до своєї домівки. Собака вискочив йому назустріч і з радісним гавкотом закружляв навколо коня. Пепе скочив з сідла на землю. Вбога хатина здавалася срібною у місячному сяйві, і квадратна чорна тінь від неї лягала на північний схід. На сході громаддя гір оповив світлий серпанок.

Пепе повільно подолав три приступки сходів і зайшов всередину. В кімнаті було темно. У кутку щось зашурхотіло.

— Хто це? — вигукнула мама Торрес, схоплюючись у ліжку. — Це ти, Пепе?

— Сі, мамо.

— Ти привіз ліки?

— Сі, мамо.

— Ну, гаразд, годі лягай спати. Я гадала, ти заночуєш у місіс Родрігес. — Пепе мовчки стояв посеред темної кімнати. — Чого ж ти стоїш, Пепе? Ти пив вино?

— Сі, мамо.

— Ну, то лягай спати, проспипишся.

Він сказав стомлено й терпеливо, але дуже твердо:

— Запали свічку, мамо. Я мушу йти звідси. В гори.

— Що ти там верзеш, Пепе? Збожеволів ти, чи що?

Мати черкнула сірником, почекала, поки розгорівся яскравий вогник, а тоді запалила свічку, що стояла на підлозі коло її ліжка.

— То що це ти там верзеш, Пепе?

¹ Солодощі (ісп.).

² До побачення (ісп.).

³ Ручне жорно (ісп.).

¹ Маїсові коржі (ісп.).

Вона занепокоєно зазирнула йому в обличчя.

Її Пепе неначе підмінили. Підборіддя його, здавалось, вже не було по-дівочому округлим, губи стали вузькими й твердими, але найбільше змінилися очі. Вони вже не були усміхненими і соромливими, вони дивилися гостро й рішуче.

Він розповідав втомленим, монотонним голосом. Він розповів усе, нічого не приховуючи. Кілька чоловік зібралось на кухні в місці Родрігес. На столі з'явилось вино. Пепе випив. Потім — сварка, слово по слову, той, другий, схопився з місця, хотів кинутись на Пепе; тоді в повітрі майнув ніж, він неначе сам вискочив з руки, Пепе навіть не розумів, як це сталося. Поки він розповідав, обличчя матері ставало чимраз суворішим. Пепе скінчив.

— Тепер я мужчина, мамо. Той чоловік казав мені таке, що я не міг йому подарувати.

Мати кивнула.

— Так, тепер ти мужчина, бідний мій маленький Пепе. Ти мужчина, і я бачила, як ти ставав мужчиною. Я стежила за тобою, коли ти кидав ніж у ту жердину, і мені було страшно. — На мить обличчя її полагіднішало, але одразу ж знову стало суворим. — Ну, швидко! Треба зібрати тебе в дорогу. Іди. Розбуди Емілію й Розі. Іди мерщій.

Пепе підійшов до кутка, де спали, загорнуті в овечі шкури, його брат і сестра. Нахилившись, він обережно розштовхав їх.

— Прокинься, Розі! Прокинься, Емілію! Чуєте, мама каже: прокидайтесь!

Підлітки посідали в своїх ящиках, протираючи очі, засліплені вогником свічки. Мама Торрес уже підвелася, накинувши свою довгу чорну спідницю поверх сорочки.

— Емілію, іди ввіймай другого коня для Пепе, — наказала вона. — Мерщій! Мерщій!

Емілію натягнув свої штанці й сонно зашкандибав до дверей.

— Ти нічого не чув, за тобою не гналися? — спитала мати.

— Ні, мамо. Я весь час уважно прислухався. На дорозі не було нікого.

Мати борсалася в кімнаті, як птах у клітці. Вона зняла з цвяха брезентове відро для води й кинула його на підлогу. Потім зірвала ковдру з свого ліжка, щільно згорнула її й обидва кінці перев'язала мотузкою. Із скрині, що стояла коло грубки, вона вийняла мішок, наполовину наповнений чорним, сухим в'яленим м'ясом.

— Візьми батькову чорну куртку, Пепе. Надінь її.

Пепе стояв посеред кімнати й дивився, як вона метушиться. Ось мати простягла руку й видобула з-за дверей рушницю тридцять восьмого калібру. Довгий ствол її блищав,

відполірований пальцями, від мушки й до затвора. Пепе взяв рушницю. Мати дістала також маленьку шкіряну торбинку й відрахувала йому на долоню набой.

— Зосталось тільки десять, — попередила вона. — Отже, не витрачай їх даремно.

Емілію просунув голову в двері.

— Кінь тут, мамо.

— Зніми сідло з другого коня й засідлай цього. Прив'яжи ковдру. І торбу з м'ясом приторочи до луки.

Пепе все ще стояв мовчки, спостерігаючи гарячкової дії своєї матері. Його маленькі очі стежили за мамою Торрес майже підозріливо.

Розі тихо спитала:

— А куди Пепе їде?

В материних очах спалахнули люті вогники.

— Пепе вирушає у подорож. Пепе вже дорослий мужчина, і справи в нього дорослі.

Пепе розпростав плечі. Він ще міцніше стиснув губи і тепер був дуже схожий на маму Торрес.

Нарешті все було готово. Навантажений кінь стояв за дверима. З брезентового відра виплеснулося трохи води, залишивши мокрий слід на боці коня.

Місячне сяйво тепер розчинялося в передсвітанковій імлі, і краєчок великого білого місяця вже майже торкався моря. Вся сім'я зібралася коло хати. Мати говорила, зазираючи в очі Пепе:

— Запам'ятай же, синку мій! Їдь і не зупиняйся, аж поки знову не настане ніч. Не спи, навіть якщо втомишся. Бережи коня, щоб він не знесилився. Не витрачай без потреби кулі — їх у тебе тільки десять. Не набивай черево в'яленим м'ясом, бо захворієш від нього. Попоїв трошки м'яса — пожуй зелень. Коли ти піднімешся високо в гори, стережись отих чорношкірих, як побачиш кого з них — мовчи і не наближайся. І не забувай молитися.

Вона поклала свої худі руки на плечі Пепе, стала навшпиньки і, за звичаєм, поцілувала його в обидві щоки, а Пепе також поцілував її в обидві щоки. Потім він підійшов до Емілію й Розі і поцілував їх.

Випроставшись, Пепе обернувся й глянув на маму Торрес. Здавалось, він чекає від неї ласкавого слова. Та даремно: материне обличчя залишалось злим і незворушним.

— А тепер в дорогу, — сказала вона. — Поки тебе не застукали тут, як дурне курча.

Пепе скочив у сідло.

— Я мужчина, — сказав він.

Вже розвиднялося, коли він рушив схилом горба вгору, до неглибокого каньйона, з якого починалася гірська стежка. Місячне сяйво й денне світло боролися між собою, і все мерехтіло й розпливалося в напівпро-

зорій імлі. Не встиг Пеппе від'їхати й сотню метрів, як обриси його постаті розплилися; і ось він уже перетворився на сіру, невиразну тінь.

Мати стояла нерухомо перед дверима своєї хатини, поряд з нею стояли Емілію й Розі. Час від часу вони крадькома, скося зиркали на матір.

Коли сіра постать Пеппе злилася із сірим тлом гірського схилу й зникла, плечі мами Торрес опустились і згорблилися. Тонким, пронизливим голосом вона почала голосити, як голосять по небіжчику.

— Наш прекрасний, наш сильний, — кричала вона, — наш син, наш захисник пішов од нас.

— Наш прекрасний, наш сильний пішов од нас, — тужно підвивали Емілію й Розі.

Це був ритуальний плач. Він починався високим пронизливим зойком і поступово переходив у тужний стогін. Тричі повторила його мама Торрес, а тоді повернулася, зайшла до хати й зачинила за собою двері.

Емілію й Розі розгублено постояли, прислухаючись, як мати скиглить за стіною, потім побрели до краю прибережної скелі й сіли там, торкаючись одне одного плечима.

— А коли Пеппе став мужчиною? — спитав Емілію.

— Цієї ночі, — сказала Розі. — Цієї ночі в Монтереї.

Хмари над океаном почервоніли — їх торкнулося сонячне проміння.

— Сьогодні у нас не буде сніданку, — сказав Емілію. — Мама не хоче готувати.

Розі не відповіла.

— А куди поїхав Пеппе? — знову заговорив Емілію.

Розі обернулася до нього.

— Він поїхав у далеку подорож, — відповіла вона. — Він уже ніколи не повернеться.

— Він помер? Ти гадаєш, що він помер?

Розі втупила очі в морську далечинь. Далеко на обрії тягнув за собою хвіст диму маленький пароплавчик.

— Ні, він не помер, — сказала вона. — Ще не помер.

Пеппе поклав свою велику рушницю поперек сидла. Коня він пустив повільною ступою, і, з'їжджаючи на горб, назад не озирався. На кам'янистому схилі з'явилися перші низенькі кущі. Пеппе знайшов між ними початок широкої ущелини й поїхав по ній.

Діставшись до каньйону, він повернувся в сідлі й подивився назад, але нічого не побачив: імлістий серпанок поглинув ферму. Він знов обернувся вперед. Висока стіна ущелини нависла над ним. Кінь витягнув шию, пирхнув і ступив на знайому стежку.

Стежка, протоптана в усіяному уламками

пісковика темному м'якому ґрунті, утвореному з багатьох шарів гнилого листя, вузькою терасою огинала стіну каньйону, а потім круто збігала вниз, до берега гірської річки. Над мілким бродом поверхня води була гладенькою й виблискувала під першими променями ранкового сонця. Маленькі круглі камінці на дні вкрилися мохом і здавалися іржавими. В піску на берегах річки буйно росла густа, висока м'ята, а в воді зеленіла міцна жеруха.

Стежка зникала під водою й знов з'являлася на протилежному березі. Кінь, хлюпаючи, зайшов у річку й зупинився. Пеппе попустив повіді і дав коню напитися.

Незабаром стіни ущелини зробилися майже прямовисними, а стежку обступили, наче вартові, велетенські вічнозелені секвойї. Над їхніми широкими круглими рудими стовбурами шелестіло листя, зелене й мережане, мов папороть. Під кронами секвой панували сутінки. В напоєному пахощами пурпурному повітрі листя чагарника немовби випромінювало бліде-зелене світло. Кущі агрусу й чорної смородини, висока папороть росли вздовж берегів річки, а над головою віття величезних дерев переплелось між собою, заступаючи небо.

Пеппе напився з брезентового відра, засунув руку в торбу й витягнув чорний довгий шматок в'ялого м'яса. Своїми білими зубами він роздирав тверде м'ясо й повільно жував його, запиваючи водою. Маленькі очі Пеппе були втомлені й сонні, але обличчя зберігало твердий, рішучий вираз. Стежка під копитами коня була тепер чорного кольору, кожен крок глухо відлунював.

Течія в річці ставала чимдалі стрімкішою, з'явилися перші плюскотливі маленькі водоспади. П'ятипалі папороті нависали над водою, і з кінчиків їхніх пальців зривалися краплі. Пеппе сів майже боком у сідлі, вильїнивши одну ногу із стремена. Він зірвав листок з лавра, що ріс при дорозі, трошки пожував, щоб присмачити сухе м'ясо, потім виплюнув. Рушницю, що лежала поперек луки, він недбало притримував однією рукою.

Раптом Пеппе вирівнявся в сідлі, різко звернувши коня зі стежки і, підганяючи ударами ніг, завів його за стовбур великої секвойї. Зупинившись там, він різко натягнув повіді, щоб кінь не заїржав. Обличчя Пеппе напружилось, ніздрі роздулись.

Почувся приглушений цокіт копит, і мимо проїхав вершник — рум'яний товстун із своєю борідкою. Його кінь нахилив голову й спробував зійти зі стежки, туди, де ховався Пеппе.

— Ти куди? — сказав чоловік, натягаючи повіді.

Коли стукіт копит завмер удалині, Пеппе

знову виїхав на стежку. Але тепер він був на сторожі. Він загнав патрон у ствол рушниці й одвів курок.

Дорога ставала дедалі крутішою. Секвойї тут були вже не такі високі, з великими верхівками: вітер зривав з них листя. Кінь насилу видирався на гору. А сонце дійшло до зеніту й почало повільно схилятися на вечір.

Річка завертала в бокову ущелину, а стежка вела далі. Пепе зліз на землю, наповів коня, потім набрав води в брезентове відро й рушив далі. Дерев зникли, і тільки густі кущі чапаралю росли вздовж дороги. М'якої чорної землі також уже не було, стежка стала кам'янистою. Ящірки перебігали дорогу й зникали в заростях.

Пепе обернувся в сідлі й глянув назад. Він був на відкритому місці, і його можна було побачити здалека. Чим вище він піднімався, тим суворішим і пустельнішим ставав краєвид. Стежка звивалася серед скель. Сірий кролик промайнув у кущах. Монотонно, пронизливо кричав якийсь птах. На заході голі скелясті вершини гір здавалися блідими в промінні призахідного сонця. Кінь видирався нагору, до маленької розпадини в хребті — гірського перевалу.

Пепе щохвилини озирався, уважно оглядаючи довколишні вершини. Раптом на голому білому схилі він побачив темну постать. Пепе одразу ж одвів погляд. Це міг бути один з тих «чорношкірих», про яких говорила мати. Ніхто не знав, хто вони, й де живуть, але краще було не звертати на них уваги. Вони не чіпали тих, хто не сховався зі стежки й не сунув носа не в свої справи.

Повітря стало гарячим і курним — вітер ніс куряву з гір. Пепе кілька разів ковтнув води. Стежка піднімалася вгору глинястим схилом, обминала скелі, пірнаючи в розколини й знову піднімалась нагору, перетинаючи сухі ложа струмків. Діставшись до вузького проходу в горах, Пепе зупинився й довго дивився назад. Темна постать зникла. На дорозі не було нікого. Лише високі верхівки секвой вказували те місце, де текла річка.

Пепе рушив далі через перевал. Маленькі очі його злипались од втоми, але обличчя було твердим, суворим і мужнім. Вітер лунко зітхав у розпадині. Над хребтом з різким сердитим криком ширяв рудохвостий яструб. Пепе повільно проїхав скелястим проходом і, зупинившись на краю його, подивився вниз.

Стежка стрімко спускалася, натикаючись на кам'яні брили. Внизу темніла поросла чагарником розколина, в кінці якої була маленька площадка з дубовим гайком. Смуга зеленої трави, мов шрам, перетинала площадку. А за нею здіймалася ще одна гора, гола, вкрита уламками скель і низькорослим

темним чагарником. Пепе знову випив з відра — повітря було сухе, губи в нього пошерхли, і в горлі пересохло. Він поїхав униз. Копита коня ковзали на крутому спуску, збиваючи камінці. Сонце сховалося за горами, але його проміння ще яскраво освітлювало дерева й траву, що росли на площадці. Скелі й кам'яні урвища гір, нагріті за день, випромінювали тепло.

Пепе глянув на зубчасту вершину протилеглого хребта. На тлі неба він побачив темний силует людини й одразу ж одвів очі, щоб його не запідозрили в зайвій цікавості. Коли ж за секунду він знов підвів очі, постать уже зникла.

Пепе поспішив спуститися. Іноді кінь спотикався і втрачав рівновагу, іноді ковзався по стежці. Нарешті Пепе спустився на дно ущелини, де зарості темного чапаралю були такі високі, що закривали його з головою. Щоб захистити обличчя від гострих твердих пальців чагарника, Пепе простягнув уперед обидві руки; в одній він тримав рушницю.

Він виїхав з ущелини й піднявся на невисоку скелю. Тепер перед ним лежала площадка з дубовим гайком. Якийсь час він уважно дивився на дорогу, якою проїхав, але навколо не було ні душі, панувала тиша. Тоді він перетнув плато й під'їхав до зеленої смуги, коло верхнього кінця якої з землі било джерело. Навколо джерела утворилася невеличка водойма.

Спочатку Пепе набрав води у відро, а потім дав напиться коню. Потім він відвів коня під дерево, і там, посеред гайка, зняв сідло й вуздечку і поклав їх на землю. Кінь глибоко зітхнув. Пепе прив'язав його довгою мотузкою до молодого деревця, щоб кінь міг пастися.

Коли кінь почав жадібно скубти траву, Пепе підійшов до сідла, вийняв із торби шматок в'ялогого м'яса і вмотивився під дубом на краю гайка, звідки видно було стежку. Сидячи на купі сухого ламкого листя, він машинально засунув руку в кишеню, де звичайно лежав ніж, щоб одрізати м'яса, але ножа не було. Спершись ліктем об землю, Пепе насилу прожував жорстке, тверде м'ясо. Обличчя його нічого не виражало, але це було обличчя мужчини.

Східні схили гір ще були яскраво освітлені, проте в ущелину вже лягали сутінки. З гір до джерела злетіла зграя диких голубів, із заростів вибігли перепелиці і, лунко перекликаючись, теж попрямували до води.

Раптом Пепе здалося, що якась тінь виповзла з виярку. Він повільно повернув голову. Велика плямиста пума повзла на череві, нечутно підкрадаючись до джерела.

Пепе одвів курок і прицілився, але, сторожко глянувши на стежку, знову опустив курок. Він підняв з землі дубову гілку й ки-

нув її у воду. Перепелиці й голуби знялися, лунко залопотівши крилами. Велика кішка підвелася, якусь мить дивилася на Пепе холодними жовтими очима, а тоді повільно рушила назад, у виарок.

Темрява в глибокій ущелині згущалася. Пепе прошепотів свої молитви, поклав голову на руки й одразу заснув.

Зійшов місяць і залив ущелину холодним світло-голубим саявом. З гірських вершин налетів вітер. Сиви ширяли над схилами, полюючи на кролів. На дні глибокого виарку завив койот. Нічний вітерець ласкаво ворухив листя дубів.

Раптом Пепе прокинувся й прислухався. Його кінь заіржав. Місяць уже ховався за західним хребтом, і ущелина поринала в темряву. Пепе сів, напружено стискаючи в руках рушницю. Здалека, з-за перевалу, долинуло іржання другого коня й цокіт підков по камінню.

Пепе схопився на ноги, підбіг до свого коня й повів його під дерево. Він осідлав його, міцніше затягнув попругу, обмацав сідло й поскакав у гори.

Темрява, мов чорний оксамит, огорнула його. За маленькою площадкою кінь знайшов стежку і, сковзаючись та спотикаючись, подерся схилом угору. Пепе підніс руку до голови. Капелюха не було. Він забув його під дубом.

Кінь уже був досить високо, коли темрява почала бліднути.

Гострий, зубчастий край гребеня височів над головою вершника — величезна гранітна брила, вищерблена дощами й вітром. Пепе опустив поводи на луку, дозволивши коню самому вибрати напрям. В темряві кущі чіплялися за його ноги, гостра гілка роздерла штани на коліні.

Світло поступово переливалося через високе гірське пасмо, заливаючи ущелину. Чахлі кущі й голі скелі, виступаючи з напівтемряви, самотньо стриміли у височині. Пепе піднявся на стременах і подивився назад, але в долині, все ще темній, нічого не було видно. Небо на сході голубіло. На пустельному схилі гори росли лише жалюгідні низькорослі кущі. Гранітні скелі, що нагадували зруйновані будинки, височіли обабіч стежки. Пепе трошки заспокоївся. Він ковтнув води й одірвав зубами шматок сухого м'яса. Дуже високо в світлому небі ширяв самотній орел.

Зненацька кінь Пепе коротко заіржав і впав на бік. Він уже лежав на землі, коли долинув звук пострілу, повторений луною. З рани під лопаткою, пульсуючи, потекла цівка яскраво-червоної крові. Копита коня били об землю. Оглушений Пепе лежав біля

коня. Куш саговника здригнувся над його головою, і ще один постріл прокотився луною по ущелині. Пепе кинувся за куш.

Він повз, допомагаючи собі лівою рукою, а правою підштовхував перед собою рушницю. Рухався він швидко, з інстинктивною обережністю дикої тварини, прямуючи схилом угору, до гранітного виступу скелі. Там, де чагарник був вищий, він біг, пригнувшись, а в просвітах повз на животі, підштовхуючи вперед рушницю. Останні кілька надцять футів до виступу були абсолютної голі. Пепе затримався на мить, а тоді прожогом кинувся вперед і сховався за скелю.

Важко дихаючи, він постояв, прихилившись спиною до каменя, і, відсапавшись, рушив уперед під прикриттям скелі, поки не знайшов вузьку тріщину, звідки було видно невелику частину ущелини. Пепе ліг на землю, просунув ствол рушниці в тріщину й став чекати.

На заході гори вже червоніли, мов закриті вавлені. Зграя стерв'ятників повільно кружляла над місцем, де лежав кінь. Маленька коричнева пташка стрибала з гілки на гілку перед самою мушкою рушниці. Орел летів назустріч ранковому сонцю.

Пепе побачив, як далеко внизу ворухнулись кущі. Його пальці стиснули рушницю. Маленька самка оленя, обережно ступаючи, вийшла на стежку й потім знову зникла в чагарнику. Пепе чекав довго. Звідси, з висоти, йому добре було видно нешироку площадку із зеленою смужкою трави й дубовим гайком. Нараз за чверть милі під ним, у кущах чапаралі, щось майнуло. Ствол рушниці ворухнувся, мушка затанцювала в прорізі прицілу. З хвилину Пепе придивлявся, потім підняв приціл на одну поділку. Гілки знову заворушилися. Пепе натиснув на спуск. Постріл луною прогуркотів по ущелині, і все замерло. Кущі не ворухнулись. Раптом по граніту біля нього черкнула куля, й знову знизу долинув звук пострілу. Пепе відчув гострий біль у правій руці. Осколок граніту вп'явся йому в долоню між великим і вказівним пальцем. Він обережно вийняв гострий камінець. З рани слабо текла кров. Артерії й вени були цілі.

Здоровою рукою Пепе дістав із тріщини в скелі запорошене павутиння й приклав його до рани. Кров зупинилась майже одразу.

Рушниця лежала на землі. Пепе підняв її і знову зарядив, потім поповз, ховаючись за кущами. Він повільно й обережно видався на гору, зупиняючись за кам'яними брилами, щоб перепочити.

Сонячне проміння проникає в гірські ущелини лише після того, як світило підніметься досить високо на небосхил. Розпечена куля з'явилася над вершинами, і одразу стало жарко. Біле світло залило скелі, тепле повіт-

ря потекло вгору, дерева й скелі затремтіли в гарячому мареві.

Пепе зигзагами повз до вершини хребта. Рана почала пульсувати. Гримуча змія підвела суху голівку прямо перед ним, Пепе позадкував і відповз убік. Прудкі сірі ящірки пробігали перед його обличчям, здіймаючи хмаринки пилу. Він знову знайшов павутиння й приклав його до рани.

Тепер він тримав рушницю в лівій руці. Піт стівав по щоках, язик і губи розпухли, в горлі пересохло. Чорні очі його тривожно бігали. Одного разу, коли маленька сіра ящірка затрималась перед ним на висохлій, порепаній землі, він ударив її каменем.

Минув полудень, а Пепе не проповз і милі. Він на силу подолав ще сто ярдів, підповз до високого куща з гострим листям, протиснувся між твердими вузлуватими коренями й опустив голову на руки. Гілля давало лише слабку тінь, але все ж таки це було сховище. Сонце сильно пекло в спину, і Пепе заснув. Кілька маленьких пташок наблизилися до нього й, роздивившись його, полетіли геть. Пепе спав неспокійно, раз у раз піднімав і опускав поранену руку.

Сонце сховалося за вершинами гір, на землю спустилися сутінки, потім стало темно. Десь на схилі гори завив койот. Пепе прокинувся й озирнувся мутними очима. Рука його опухла й обважніла, біль тонкою ниткою пульсував по всій руці, аж до плеча. Він іще раз уважно озирнувся довкола й підвівся. Гори були зовсім чорні, місяць ще не зійшов. Пепе постояв у темряві. Батькова куртка стягувала руку. Язик розпух і не вміщався в роті. Зробивши зусилля, він стягнув з себе куртку й кинув її під кущ, потім знову почав дряпатися нагору, натикаючись на каміння й продаючись крізь кущі. Приклад рушниці стукотів об каміння. Камінці зривалися маленькими лавинами і з шелестом сипалися вниз.

Незабаром зійшов повний місяць, освітив зубчасту вершину. Тепер рухатися стало легше. Він ішов, нахилившись уперед — так рука менше боліла. Подолавши кілька ярдів, він зупинявся, щоб перепочити, потім піднімався ще на кілька ярдів і знову відпочивав. Вітер промчав над схилом, зашелестів сухим гіллям чагарника.

Місяць зійшов високо, коли Пепе дістався, нарешті, до гострого гребеня гори. Останні сто ярдів він ліз по голій скелі. Видряпавшись на вершину, він глянув униз, на другий схил. В димному місячному сяйві там лежала така сама ущелина, поросла сухими кущами чапаралю й саговника. За нею в небо здіймалося нове пасмо гір, одна з вершин скидалася на зламаний зуб. Під горою чорніли густі зарості.

Пепе, спотикаючись, почав спускатися

вниз. Від спраги в горлі пекло, дихати було важко. Він спробував був побігти, але одразу ж упав і покотився вниз. Підвівшись, він пішов обережніше. Коли він дістався до дна ущелини, місяць уже ховався за гори. Він заповз у густий чагарник, обмацав землю, шукаючи воду. Струмок пересох — ложе було лише трохи вогке. Пепе випустив з рук рушницю і, взявши жменю вологої землі, поклав її в рот, але зразу ж виплюнув і пальцем виколупав грязь, бо вона пекла, як гірчиця. Він почав копати ямку, але скоро впав на вогку землю й заснув.

Настав світанок, і знову стало жарко, а Пепе все ще спав. Він прокинувся лише надвечір і повільно, насторожено оглядівся. Очі його опухли й були як щілинки. Кроків за двадцять під густим кущем стояла велика пума, уважно розглядаючи його. Її довгий пухнастий хвіст граціозно рухався, вуха були нашірошені від цікавості, а не прищулені, як перед стрибком. Пума прилягла, все ще стежачи за ним.

Пепе зазирнув у ямку. На дні її зібралось трошки каламутної води. Він одірвав рукав од сорочки, зубами розшматував його і, умочивши один клапоть у воду, поклав собі на язик. Він знову й знову намочував тканину, а потім висмоктував з неї вологу.

Пума сиділа, спокійно дивлячись на нього. Звечоріло, навкруги панувала тиша. Жоден птах не залітав сюди, на сухе дно ущелини. Час від часу Пепе дивився на пуму. Вона заплющила очі, немов засинаючи, потім позіхнула, й тонкий рожевий язик висунувся з пащі. Та нараз звір здригнувся, вдарив хвостом об землю, потім підвівся і, майнувши, як тінь, зник у густих заростях.

За мить Пепе почув далекий цокіт копит і лункий гавкіт собаки.

Лівою рукою він схопив рушницю і з спритністю пуми кинувся в кущі. У вечірніх сутінках, що дедалі щільніше огортали усе навколо, він знову подряпався нагору. Він зупинився, коли темрява стала непроглядною. Останні сили залишали його. Було темно, він спотикався об каміння, падав, але знов підводився й уперто видирався все вище й вище, чіпляючись за каміння.

Знесилившись, він ліг і ненадовго заснув. Його розбудив місяць, що світив просто в обличчя. Він підвівся й знову рушив угору. Він пройшов уже п'ятдесят ярдів, коли раптом згадав, що забув рушницю. Важко ступаючи, він спустився вниз і пошукав під кущами, але рушниці ніде не було. Він ліг перепочити. Боліло плече. Кожен удар серця віддавався в руці болем. Тепер важко було знайти позу, щоб рука не заважала.

І все ж Пепе знову підвівся й почав підніматися на гору. Лівою рукою він підтримував розпухлу праву. Схил був крутий — Пепе

робив кілька кроків і зупинявся, потім знову шкандибав далі, немов важко поранений звір. Вершина була вже близько. Місяць освітлював гострі, нерівні зубці хребта.

Нараз у Пепе запаморочилося в голові, він упав на землю та так і зостався лежати. До вершини залишалось кілька десятків кроків.

Місяць плив у небі. Пепе перевернувся на спину. Він силкувався щось сказати, але з його уст злітав тільки хрипкий шепіт.

Коли розвиднілося, Пепе опритомнів. Його погляд став ясним. Піднісши розпухлу руку до очей, він почав розглядати її. Від зап'ястя до пахви тяглася чорна лінія. Він знов механічно засунув руку в кишеню, але ножа не було. Тоді, пошукавши очима, він підняв гострий камінець і почав дряпати ним рану, розірвав її нарешті й видушив зеленкуватий гній. Від болю він відкинув голову назад і заскиглив, як собака. Все його тіло здригалося, але в голові проясніло.

В сірому ранковому світлі він виліз на вершину й ліг за гребенем. Внизу чорніла ущелина, така сама, як і попередні. На дні її не було ні води, ні дерев, ані навіть кущів. А на другому боці здіймалась нова гора, де-неде поросла рідким чагарником і вкрита уламками граніту. Кам'яний зуб вершини врізався в небо.

Настав новий день. Пекучі щупальця сонця переповзли через хребет і вп'ялися в розпростерте на землі тіло Пепе. В його чорному шорсткому волоссі заплуталися сухі гілочки й нитки павутиння, очі запали, між зубами чорнів кінчик розпухлого язика.

Пепе сів, поклав величезну руку на коліно й почав колисати її, погойдуючись і тихенько стогнучи. Він закинув голову й дивився в голубе небо. Великий чорний птах покружляв над ним і відлетів геть.

Він підвів голову й прислухався: знайомий звук долинув з ущелини, в якій він провів ніч. Це був гавкіт гончаків, що йшли по теплому сліду.

Пепе швидко втягнув голову в плечі. Він намагався щось сказати, але з його горла вихлопувався тільки хрип. Тоді він перехреснив груди тремтячою лівою рукою і через силу звівся на ноги. Повільно, механічно Пепе поповз до вершини гори. Діставшись до неї, він повільно випростався на весь зріст. Далеко внизу він побачив темний куш, під яким ночував. Ноги ледве тримали його, але він стояв твердо, його постать чітко вимальовувалась на тлі ранкового неба.

Куля вдарила в камінь коло його ніг і відрикошетувала з надричним дзижчанням. Внизу розлігся сухий тріск. Пепе подивився вниз і знову випростався.

Тіло його поточилося. Ліва рука безпорадно потяглася до грудей. Знизу знов до-

линув тріск. Пепе подався вперед і полетів зі скелі. Тіло його вдарилося об граніт і покотилося вниз по схилу, здіймаючи кам'яну лавину. А коли нарешті тіло зачепилося за кущі, лавина повільно накрила його з головою.

Переклав Мар. ПІНЧЕВСЬКИЙ

БІЛА КУРІПКА

I

Проти каміна було довге, на всю стіну, вікно, що простягалося від підвіконня, на якому лежали м'які подушки, ледве не до самісінької стелі; невеличкі шибки з дзеркального скла оправлені в свинцеві рами. Якби ви сіли на підвіконня, перед вами відкрився б прегарний сад, а за ним здіймався горб. Між дубами виднівся тінистий моріжок, навколо кожного дуба був газон, де росли великі цинерарії з такими важкими кетягами квітів, що аж гнулися стебла. Квіти були різних-різних кольорів — од ясно-червоного до ультрамаринового. Понад моріжком вишикувалися фуксії, схожі на невеличкі різдвяні ялинки. Перед фуксіями ле-

жав неглибокий басейн, наповнений по вінця водою, і на це були свої підстави.

Зразу за садом височів зелений горб, порослий кущами й деревами, що утворювали справжнісінькі нетрі. Якби ви не бачили фасаду будинку, то зразу не повірили б, що він стоїть на околиці міста, а не в якійсь дикій місцевості.

Мері Теллер, тобто місіс Гаррі Е. Теллер, знала, що і вікна, і сад були саме такими, якими їм слід бути, і теж мала на це свої добрі підстави. Хіба ж не вона сама ще багато років тому вибрала місце на будинок і сад? Хіба ж вона не бачила тисячу разів цей будинок і сад у своїй уяві ще тоді, коли це місце було вигорілим пустирем коло підніжжя гори? І хіба вона не додивлялася протягом п'яти років до кожного чоловіка, що упадав біля неї, й не міркувала, чи пасуватиме він до її саду? У неї не виникало гадки: «Чи уподобає цей чоловік такий сад?» Ні, вона думала лише: «Чи уподобає сад такого чоловіка?» Адже сад був її єством, а їй все-таки хотілось вийти заміж за чоловіка, що був би їй до вподоби.

Коли вона познайомилася з Гаррі Теллером, сад ненавбачно його уподобав. Мабуть, його трохи здивувало, що, коли він освідчився їй і похнюплено, як це буває з чоловіками, чекав на її відповідь, Мері раптом почала описувати великі, на всю стіну, вікна і сад з моріжком, і дуби, і цинерарії, і порослий чагарником горб.

— Авжеж, певна річ, — мовив він досить таки неухважно.

— Ви вважаєте, що все це дурниці? — спитала Мері.

— Ні, чому ж, — якось похмуро відповів він, все ще чекаючи її відповіді.

І тоді вона згадала, що він освідчився їй, погодилася бути його дружиною й дозволила себе поцілувати.

Вона сказала:

— Посеред саду ми зробимо невеличкий цементований басейн, і вода в ньому буде на рівні моріжка. Знаєте, навіщо? На горбі водиться стільки різного птаства, що ви навіть не уявляєте: вів'янки і дикі канарки, і червонокрилі дрозди, і, звичайно, горобці та коноплянки, і сила куріпок. Вони прилітають туди пити воду, правда?

Вона була така гарненька, що Гаррі кортіло поцілувати її ще раз і ще. Вона дозволила.

— І фуксії, — сказала Мері. — Не забудьте про фуксії. Вони скидаються на ті маленькі деревця, що правлять у тропіках за різдвяні ялинки. Нам доведеться щодня згрібати з газонів дубове листя, щоб моріжок був чистий.

Він засміявся.

— Ви маленька смішна зайдиголова! Землю ще не куплено, будинок не збудовано і сад не посаджено, а вас уже непокоїть те, що дубове листя засмітить газони. Ви така гарненька. Коли я дивлюсь на вас, мене аж... аж охоплює голод.

Це її трохи злякало. На обличчя набігла тінь невдоволення. Однак вона дозволила йому поцілувати себе ще раз, потім одіслала його додому, а сама пішла до своєї кімнати, де у неї стояв маленький голубий письмовий столик, а на ньому лежав зшиток для різних записів. Вона взяла ручку з павиного пера й почала раз по раз писати: «Мері Теллер». Разів зо два вона написала також: «Місіс Гаррі Е. Теллер».

II

Земля була куплена, будинок збудований, і вони одружилися. Мері накреслила детальний план саду, а коли робітники почали втілювати його в життя, вона не давала їм і миті спокою. Вона знала, де що має бути, з точністю до дюйма. І вона накреслила обриси мілкого басейну для цементувальників — він повинен був мати серцевидну форму, але без гострияка внизу, з дуже пологими берегами, так щоб птахи могли вільно пити воду.

Гаррі споглядав на неї з захопленням.

— І хто б подумав, що в такої гарної дівчини є стільки запопадливості, — казав він.

Це їй лестило, вона була щаслива й відповідала:

— Якщо хочеш, можеш і собі посадити в саду те, що тобі до вподоби.

— Ні, Мері. Мені дуже приємно дивитись, як оживають твої задуми. Роби все, як вважаєш за потрібне.

За це він ще більше припав їй до серця. Та й зрештою, ідея завести садок належала їй. Вона його замислила, створила, дбаливо продумала всю гаму барв і відтінків. Отож негарзд було б, якби, наприклад, Гаррі забажав посадити квіти, що зовсім не пасували до саду.

Нарешті виріс зелений моріжок, і навколо дубів, у вкопаних у землю вазонах, зацвіли цинерарії. Маленькі деревця фуксій пересадили так обережно, що не зів'яв жоден листок.

На підвіконня наклали подушок у яскравих пошивках з тканини, що не вицвітала на сонці, бо воно добру половину дня зазірало в кімнату.

Мері чекала, поки все було зроблене саме так, як вона собі уявляла; потім, одного вечора, коли Гаррі повернувся зі своєї контори, вона повела його до вікна й посадила на підвіконні.

— Подивися, — тихо мовила вона. — Тепер він саме такий, як я мріяла.

— Він гарний, — сказав Гаррі, — дуже гарний.

— Мені навіть сумно, що все скінчилося, — сказала вона. — Але все ж таки я рада. Ми ніколи нічого не змінимо, правда, Гаррі? Якщо якийсь кущ усохне, ми посадимо точнісінько такий і на тому ж самому місці.

— Смішна маленька зайдиголова, — мовив він.

— Розумієш, я так довго думала про цей сад, що він став частиною мене самої. Змінити в ньому що-небудь — це все одно, що вирвати у мене частину душі.

Він простягнув руку, щоб доторкнутися до неї, — і враз одсмикнув.

— Я дуже тебе люблю, — сказав він і змовк за мить. — Але водночас я тебе боюсь.

Вона спокійно всміхнулася.

— Ти? Боїшся мене? Що ж тебе лякає в мені?

— Ти якась недоторкана. В тобі є щось загадкове. Може, ти навіть сама цього не усвідомлюєш. Ти скидаєшся на свій сад — усе в ньому встановлено раз назавжди. Я боюся кроку ступити, щоб не завдати шкоди якій-небудь рослині.

Мері була задоволена.

— Любий мій, — сказала вона. — Ти дав мені змогу створити його. Завдяки тобі цей сад став моїм.

І вона дозволила йому поцілувати себе.

III

Він пишався нею, коли гості приходили до них обідати. Вона була така гарна, така незворушна! Квіти в її вазах були чудові, і вона говорила про свій сад скромно, навіть трохи соромливо, ніби вела мову про саму себе. Часом вона запрошувала гостей у сад. Там вона зупинялась коло якої-небудь фуксії й казала, немов про людину:

— Я не знала, чи з неї щось вийде. Її довелося довгенько підгодовувати, перш ніж вона вирішила прижитися.

І Мері лагідно усміхалася сама до себе. Коли вона працювала в саду, вигляд у неї

був чарівний. На ній було яскраве ситцеве плаття — досить довге, але без рукавів. Вона знайшла десь старомодний капелюшок од сонця, а на руки надягала дебели рукавиці. Гаррі любив дивитися, як вона ходить по саду з торбиною і великою ложкою, підсипаючи квітам добрива. Любив він також виходити разом з нею увечері — нищити слимаків. Мері тримала ліхтарик, а Гаррі брався до діла: давив слимаків, перетворюючи їх на слизьку липку масу. Він знав, що їй, певно, гидко дивитись на це, але світло ліхтарика ніколи не тремтіло.

«Смілива дівчина, — думав він. — За її тонкою красою ховається тверда вдача».

Полювала вона, до того ж, зі справжнім завзяттям.

— А ось, бач, який здоровий лізе, — казала вона. — Він хоче з'їсти оту велику квітку. Убий його! Убий його швидко!

Скінчивши полювання, вони, весело сміючись, поверталися в дім.

Мері тривожилася за пташок.

— Вони не п'ють воду, — скаржилася вона. — Майже не навідуються до басейну. Що їх відлякує?

— Може, вони просто ще не звикли. Вони прилітатимуть згодом. А може, тут десь бродить кіт.

Обличчя її зашарілося, вона глибоко зітхнула й процідила, майже не розтуляючи свої гарненькі губки:

— Якщо це кіт, то я розкидаю в саду отруєну рибу! — вигукнула вона. — Я не дозволю, щоб кіт полював на моїх пташок!

Гаррі довелося заспокоїти її.

— Знаєш, що я зроблю? Я куплю пневматичну рушницю. І якщо тут з'явиться кіт, ми можемо його підстрілити. Кулька його не вб'є, але йому буде боляче, і він уже сюди ніколи не повернеться.

— Атож, — сказала вона трохи спокійніше. — Так, мабуть, буде краще.

Вечорами в кімнаті було дуже затишно. В каміні палахкотіло полум'я. Якщо надворі було місячно, Мері вимикала світло, і вони сиділи, дивлячись у вікно на прохолодний, повитий синіми тінями сад і темні дуби.

В саду панували цілковитий спокій і тиша. Але одразу за садом починався горб, порослий темним чагарником.

— Там ворог, — якось сказала Мері. — Це ворожий світ, грубий, неохайний і недовладний, що хоче увірватися в наш сад. Та він не може, бо його не пускають фуксії. Вони ростуть тут саме задля того, щоб стерегти сад. Пташкам сюди можна. Пташки живуть у диких хашах, але вони приходять у мій сад у пошуках спокою й води, — вона тихо засміялася. — В цьому, Гаррі, є якийсь

глибокий зміст. Я і сама ще не збагнула, який саме. До нас починають навідуватися куріпки. Сьогодні увечері біля басейну їх було не менше десятка.

— Хотів би я зазирнути в твою душу, — сказав він. — Здається, що вона пурхає, як метелик, але водночас залишається холодною, зосередженою. Ти така... певна себе.

Мері сіла йому на коліна.

— Не така вже я й певна. Ти цього не знаєш, і я рада, що не знаєш.

IV

Одного вечора, коли Гаррі читав під лампою газету, Мері раптом скочила з місця.

— Я забула надворі свої садові ножиці. Вони поржавіють од роси.

— Принести їх тобі? — спитав Гаррі, підводячи голову.

— Ні, я сама. Ти їх не знайдеш.

Вона вийшла в сад, знайшла ножиці, а тоді зазирнула крізь вікно у кімнату. Гаррі все ще читав газету. Кімната була, наче картина, наче декорована сцена перед початком вистави. В каміні палахкотів вогонь. Мері дивилася, не рухаючись. Ось велике глибоке крісло, в якому вона сиділа хвилину тому. Що б вона робила, якби не вийшла в сад? Якби в сад вийшла лише її душа, лише розум і зір, а Мері лишилася в кріслі? Вона, здавалося, бачила саму себе. Її округлі руки з довгими пальцями лежать на бильцях крісла. Ніжне, чутливе лице повернене в профіль, очі задумано дивляться у вогонь.

— Про що вона міркує? — прошепотіла Мері. — Цікаво, що в неї на думці. Чи вона встане? Ні, сидить собі. Сукня занадто відкрита, бач, як вона сповзає з плечей. А втім це дуже мило. Якесь недбалість помітна, але недбалість ця витончена й гарна. Ось вона усміхнулася. Мабуть, думає про щось приємне.

Раптом Мері отямилася. Радість охопила її.

«Я немовби роздвоююся, — подумала вона. — Це все одно, що мати два життя, бачити саму себе на власні очі. Це чудово. Цікаво, чи зможу я спостерігати себе завжди, коли мені заманеться. Я бачила те саме, що бачать інші, коли дивляться на мене. Треба сказати про це Гаррі».

Але тут перед нею постала нова картина: вона побачила, як пояснює йому, силкуючись розтлумачити, що трапилось. Вона побачила, як він дивиться на неї поверх газети, і в очах його застиг напружений, спантеличений, майже болісний вираз. Коли вона йому щось розповідала, він так намагався її зро-

зуміти! Намагався, але не міг. Якби вона розповіла про те, що їй щойно привиділося, він почав би її перепитувати, — що, та як, — намагаючись збагнути, і зрештою все б зіпсував. Він робив це ненавмисне, просто, так у нього виходило. Йому потрібна була ясність, така ясність, що все засушувала. Ні, Мері йому не розкаже. Вона ще не раз виходитиме в сад і дивитиметься на себе збоку, якщо він усе зіпсує, вона не зможе більше робити цього.

Мері побачила крізь вікно, як Гаррі поклав на коліна газету і подивився на двері. Тоді вона вбігла до кімнати й показала йому ножиці, як доказ, що й справді ходила забирати їх.

— Бач, на них уже сіла іржа. До ранку вони б геть поруділи й зіпсувалися.

Він кивнув і усміхнувся.

— В газеті пишуть, що коли новий закон про позички набере чинності, нам доведеться скрутно. Нам чинитимуть всілякі перепони. Але коли люди потребують грошей, хтось же має їх позичати.

— Я нічого не тямлю в позичках, — мовила вона. — Хтось казав мені, що в твоїй компанії заставлені майже всі автомобілі міста.

Він засміявся.

— Ну, не всі, але половина буде. За скрутних часів ми заробляємо добрі гроші.

— Це ж жахливо, — зауважила вона. — Виходить, ніби ви нечесно наживаєтесь на скруті.

Він згорнув газету і поклав її на столик біля крісла.

— Ні, я не вважаю це нечесним, — сказав він. — Людям конче потрібні гроші, і ми їх даємо. А процентну ставку визначає закон. Все робиться згідно з законом.

Вона поклала свої гарні руки на бильця крісла — так само, як тоді, коли спостерігала себе крізь вікно.

— Мабуть, у цьому й справді немає нічого нечесного. Але виглядає це так, ніби ви наживаєтесь на людській скруті.

Гаррі довгенько дивився у вогонь. Обличчя у нього було серйозне. Мері стежила за ним, знаючи, що його стурбували її слова. Ну що ж, хай зрозуміє, що таке бізнес. Це йому не зашкодить. Все, що ми робимо, здається нам правильним, отож ніколи не завадить замислитися над своїми діями. Для Гаррі буде корисно покопирсатися у власних думках...

Незабаром він підвів голову.

— Серденько моє, ти ж не гадаєш, що наш бізнес нечесний, правда ж ні?

— Та я зовсім не розуміюся на позичках. Звідки ж мені знати, чесний ваш бізнес чи ні?

— Але ти відчуваєш, що він нечесний? — допитувався Гаррі. — Ти соромишся його? Мені б не хотілося, щоб це було так.

Мері враз зробилося радісно й легко на душі.

— Та ж ні, дурнику мій, не соромлюся. Кожна людина має право заробляти собі на хліб насущий. Ти робиш те, що в тебе найкраще виходить.

— Ти цього певна?

— Авжеж певна, дурнику мій.

Вже роздягнувшись у своїй невеличкій окремішній спальні, вона почула, як слабенько клацнула дверна ручка й побачила, як вона крутнулася в один бік, потім у другий. Двері були замкнені. Це було немовби відповіддю на запитання — чистою, швидкою, рішучою. І що цікаво: Гаррі завжди мовчки пробував відчинити двері. Либонь не хотів, щоб вона знала про це. Та вона завжди знала. Він такий милий і лагідний. Мабуть, йому буває соромно, коли, повертаючи ручку, він бачить, що двері замкнені.

Мері вимкнула світло і, коли її очі призвичаїлися до темряви, визирнула з вікна у свій сад, осяяний місяцем. Гаррі такий милий і до того ж він розуміє її з одного слова. Взяти хоч би той випадок з собакою. Гаррі вскочив у дім прожогом, так-таки й справді прожогом. Його обличчя було таке червоне й збуджене, що Мері не на жарт перелякалася. Вона подумала: стався нещасливий випадок. Згодом, увечері, у неї навіть заболіла голова. Гаррі закривав:

— Джо Адамс!.. У нього ірландський тер'єр... сука привела цуценят. Одне він хоче дати мені! Чистокровна порода — червоні, наче ті суниці!

Йому й справді кортіло мати цуценя. Мері було до болю шкода його. Але вона пишалася тим, як швидко він зрозумів, що за даних умов це неможливо. Коли вона пояснила, що собака буде... паскудити в саду під деревами, або, чого доброго, гребтися в її клумбах, і що, — а це найгірше, — собака налякає пташок, і вони не прилітатимуть до басейну пити воду, — коли вона йому це пояснила, він усе зрозумів. До нього важко доходили складні речі, такі, як видіння, що вона бачила з саду, але він зрозумів, якого лиха може завдати собака. Увечері, коли в неї заболіла голова, він її заспокоював і втирав їй у скроні одеколон. Біда та її годі мати таку живу уяву! Мері бачила — справді бачила! — собаку в своєму саду, і ями, що він повигрібав, і понівечені рослини. Дивитися на це було майже так само нестерпно, як і тоді, коли б це сталося насправді. Гаррі терзався від сорому, але Мері не могла його винуватити. Хіба він знав, що в неї така жива уява!

Наприкінці дня, коли сонце сідало за горами, надходив час, що його Мері називала «справжнім садовим часом». Їхня куховарка — студентка із сусіднього коледжа — поверталася з занять і починала поратися на кухні. Час цей був майже священний. Мері виходила в сад і простувала до моріжка, де за одним дубом стояв схований од стороннього ока складний стілець. Звідси їй зручно було спостерігати пташок, що зліталися до басейну пити воду. В цей час вона посправжньому в і д ч у в а л а свій сад. Прийшовши додому з роботи, Гаррі сідав у кімнаті й читав газету, аж поки вона з сяючими очима не вертала з саду. Їй було неприємно, коли в цей час її турбували.

Саме надходило літо. Мері зазирнула в кухню і пересвідчилася, що там усе гаразд. Потім пройшла в їдальню і затопила камін. Тепер вона була готова йти в сад. Сонце щойно зайшло за гору, і між дубами завис синій вечірній серпанок.

«Мій сад немов заповнили мільйони невидимих фей, — думала Мері. — Жодної з них не видно, але їх мільйони, і колір повітря змінюється».

Вона всміхнулася цій гарній думці.

Щойно полита трава на підстриженому газоні була вогка і свіжа. Яскраві цинерарії випромінювали свої барви. Фуксії вгинались од важких кетягів цвіту. Пуп'янки були як малесенькі червоні ялинкові прикраси, а порозпукувані квіти скидалися на балерин. І вони відстрашували ворога, що причаївся з обох боків — чагарі й хиряві нечепурні дерева.

Мері перейшла моріжок і сіла на своєму стільці. Вона чула, як гомоніли пташки, збираючись летіти до басейну.

«Щовечора вони гуртуються, — думала вона, — а потім злітаються сюди. Як їм тут, мабуть, подобається! Як би мені самій хотілось прийти вперше у мій сад! От якби я могла розділитися надвоє: «Добрий вечір, Мері, заходь у мій сад». «Ой, який він гарний». «Атож, я його дуже люблю, особливо о цій порі». «Тихше, Мері. Не злякай пташок».

Вона сиділа тихо, як мишка. Вона навіть розтулила рота від нетерпіння. В кущах пронизливо засокотили куріпки. На край басейну сіла вісаянка. Пара малих мухоловок пурхнула над водою і зависла в повітрі, тріпочучи крилами. А потім з гущавини вибігли куріпки, смішно дрібочучи своїми лапками. Вони спинилися й підвели голівки, щоб пересвідчитися, чи нема небезпеки. Їхній ватажок, здоровий самець з чубчиком, схожим на знак запитання, просурмив «Усе гаразд» — і вся зграя подріботіла пити воду.

І тієї миті сталася дивовижна річ. З гушавини вибігла біла куріпка. Мері аж скам'яніла. Так, це була без сумніву куріпка, біленька, мов сніг. Ой, яка краса! Груди Мері затремтіли від захвату. Вона затамувала подих. Тендітна біла куріпочка попростувала до басейну з протилежного боку, тримаючись окремо від звичайних куріпок. Вона спинилась, озирнулася, а потім занурила дзьобик у воду.

«Та вона ж подібна до мене! — блиснула думка у Мері. Все тіло її затремтіло в екстазі. — Вона — моя сутність, символ найвищої чистоти. Напевно, це королева куріпок. Вона втілює в собі усе гарне, що будь-коли траплялося в моєму житті!»

Біла куріпка знову занурила свій дзьоб у воду й закинула голівку, ковтаючи воду.

На Мері наринували спогади; вони затопили її душу. Якийсь смуток, завжди цей смуток! Оті подарунки, що їй прислали... Шворку вона розв'язувала в екстазі. Але всередині завжди виявлялося не те...

Чудові цукерки з Італії. «Не їж їх, серденько. На вигляд вони гарні, але на смак...» Мері так і не покуштувала їх, але, дивлячись на них, вона відчувала такий самий екстаз, як зараз, коли дивиться на білу куріпку.

«Яка гарненька дівчинка Мері! Така спокійна!» Слухаючи це, вона відчувала той самий екстаз.

«Мері, люба моя, збери всю свою мужність. Твій батько... спочив навіки». У першу мить втрати вона відчувала такий самий екстаз.

Біла куріпка відставила крило й заходила-ся пригладжувати дзьобом пір'я.

«Це моє «я», що в усьому пильнує краси. Це моя сутність, моє серце».

VI

Синє повітря в саду стало пурпуровим. Пуп'янки фуксії сяяли, наче маленькі свічки. І тоді з чагарів виринала сіра тінь. Мері завмерла, роззявивши рота, паралізована страхом. З чагарів виповз, мов привид, сірий кіт і став крастися до басейну, до птахів, що спокійно пили воду. Мері дивилася на нього широко розплющеними від жаху очима. Її рука піднялася до стисненого горла. Нараз вона подолала оціпеніння і несамовито скрикнула. Куріпки знялися в повітрі і полетіли геть, залопотівши крилами. Кіт стрибнув назад, у гушавину. А Мері все кричала й кричала. Гаррі вибіг з будинку, гукаючи:

— Мері! Що з тобою, Мері?

Коли він доторкнувся до неї, вона здригнулася і почала істерично плакати. Він узяв її на руки й поніс у дім — до її кімнати.

Вона лежала, тремтячи, на ліжку.

— Що сталося, серденько? Чого ти злякалася?

— Там був кіт, — простогнала вона. — Він підкрадався до пташок. — Вона сіла, і очі в неї зблищали. — Гаррі, ти мусиш покласти в саду отруту. Сьогодні ж ти мусиш покласти для того кота якусь отруту.

— Ляж-бо серденько. Ти просто злякалася.

— Обіцяй мені, що покладеш отруту. — Вона пильно на нього подивилась і помітила в його очах вогники. — Обіцяй же.

— Серденько моє, — винувато озвався він, — її може з'їсти який-небудь собака. Від отрути тварини помирають страшною смертю.

— Мені однаково! — вигукнула вона. — Я не хочу ніяких тварин у моєму саду, ніяких!

— Ні, — сказав він, — я цього не зроблю. Ні, не можу я цього зробити. Але я встану рано-вранці. Я візьму нову пневматичну рушницю і вистрелю в того кота, щоб він більше ніколи сюди не повертався. Пневматична рушниця б'є боляче. Вона так шмагоне кота, що він того довівку не забуде.

Уперше він відмовився виконати її прохання. Мері не знала, як подолати його впертість; але голова їй боліла страшенно. Коли біль став нестерпний, Гаррі, немовби вибачаючись за те, що відмовився покласти отруту, намочив хусточку одеколоном і заходився натирати їй скроні. Вона міркувала, чи розповісти йому про білу куріпку. Ні, він їй не повірить. Але, може, якщо він довідається, як це для неї важливо, він все-таки отруїть кота? Вона почекала, доки заспокоїться нерви, а тоді сказала йому:

— Любий мій, у саду була біла куріпка.

— Біла куріпка? Ти певна, що то був не голуб?

Так вона й знала. Він одразу ж усе зіпсував.

— Хіба я не знаю куріпок? — вигукнула Мері. — Вона була зовсім близько. Біленька курочка.

— Цікаво було б її побачити, — сказав він. — Я вперше чую про таке.

— Але, кажу тобі, я її бачила.

Він знову приклав їй хусточку до лоба.

— Гадаю, то була куріпка-альбінос. Мабуть, пір'я у неї без пігменту абощо.

В голосі Мері знову почулися істеричні нотки:

— Ти нічого не розумієш. Біла куріпка — то я, моє друге я, його ніхто ще не бачив, моє таємне, внутрішнє я!

Гаррі наморщив лоба, намагаючись зрозуміти її.

— Невже ти не втямиш, любий мій? Кіт важився на мене. Він вирішив убити мене. Саме тому я хочу його отруїти.

Вона вп'ялася поглядом у його лице. Ні,

він не зрозумів її, не міг зрозуміти. Навіщо вона йому розповіла? Якби вона не була така схвильована, то ніколи б йому не розказала.

— Я накручу будильник, — запевнив він її. — Завтра вранці я так почастую того кота, що він запам'ятає навіки.

О десятій він залишив її саму. Коли він вийшов, Мері встала і замкнула двері.

Вранці Мері розбудив дзвінок будильника. В кімнаті було ще темно, але за вікном сірів світанок. Вона чула, як Гаррі тихцем одягався. Він пройшов навшпиньках повз її кімнату і вийшов надвір, причинивши нечутно двері, щоб її не збудити. В руках у нього була блискуча новенька пневматична рушниця. Ковтнувши свіжого вранішнього повітря, він випростав плечі і рушив легким кроком через росяний моріжок. Пройшовши у дальній кутку саду, він ліг на мокрій траві.

В саду посвітлішало. Подали голос куріпки, наче видзвонюючи в залізо. Коричнева зграйка птахів визирнула з кущів і витягла голівки. Потім найбільший із них — ватажок — гукнув: «Усе гаразд», — і його підданці подріботили до басейну. За мить з'явилася й біла куріпка. Вона підбігла до протилежного берега, занурила у воду дзьоба й закинула голівку. Гаррі підняв рушницю. Біла куріпка нахилила голову й зиркнула на нього. Рушниця злостиво пшикнула. Куріпки пурхнули в кущі. Та біла куріпка перекинулася на моріжку, сіпнулася кілька разів і замерла.

Гаррі поволі підійшов до неї і взяв у руки.

— Я не хотів її вбити, — сказав він сам до себе. — Я хотів лише злякати.

Він подивився на білу пташку. Кулька прошила їй голову якраз під оком. Гаррі підступив до фуксій і шпурнув куріпку в кущі. За мить він поклав рушницю й почав продира́тися крізь чагарі. Він знайшов білу куріпку, відніс її далі на горб і поховав у купі листя.

Мері почула його кроки, коли він проходив повз її двері.

— Гаррі, ти підстрелив кота?

— Він більше сюди не повернеться. — озвався він з-за дверей.

— Сподіваюся, ти його вбив, але я не хочу чути подробиць.

Гаррі зайшов до вітальні й сів у велике крісло. Кімнату ще огортав присмерк, але сад за великим вікном уже рожевів, і верхівки дубів палали в промінні ранкового сонця.

— Який же я все-таки негідник, — мовив сам до себе Гаррі. — Який я підлий негідник! Убити створіння, яке вона так любила... Він понурих голову і втупився очима в підлогу. — Я самотній, — сказав він. — О, боже, який я самотній!

Переклав Олександр ТЕРЕХ

ДІМ ПЕТА ГАМБЕРТА

Коли Пет Гамберт народився, його батьки були вже літніми людьми. Хлопцю ще не сповнилося й двадцяти, а батьки вже постаріли, зігнулися, стали дратівливими й злими. Пет зростає в атмосфері старості, хвороб і нездужань, день у день чуючи лише скарги й нарікання на вік та неміч. Старі ставилися до нього, як до жовторотого пташеняти, й будь-яку спробу його самостійно мислити сприймали з одвертою зневагою.

— От доживеш до нашого віку, тоді, може, навчишся розуміти життя, — казали вони.

А згодом старі почали ненавидіти його за

молодість, за квітуче здоров'я. Свою старість вони вважали найвищим і майже недосяжним щабелем у житті людини — щабелем, який своєю поважністю й довершеною близькістю до божественного рівня. Навіть ревматизм став для них бажаною хворобою, бо в ньому вони вбачали ціну, яку треба заплатити за мудрість похилого віку. Пета привчили вірити в те, що все молоде позбавлене будь-яких чеснот, і юність потрібна, власне, тільки для того, щоб навпомацки, наосліп дряпатися вгору, до блискучих вершин старості. Молодь, так вони казали, мусить думати лише про свої обов'язки перед людьми похилого віку і про чемне вшанування старості. Старі ж, навпаки, абсолютно вільні від будь-яких обов'язків перед молодим поколінням.

З шістнадцяти років Пету довелося виконувати всю роботу на фермі. Батько цілі дні просиджував у кріслі-гойдалці, що стояло біля герметичної груби у вітальні, і звідти виголюшував свої вказівки, накази й критичні зауваження.

Гамберти жили в старому, непоказному будинку на п'ять кімнат — із зачиненою вітальною, холодною і жахливою, мов склеп, їдальною, яка ніколи не провітрювалася і в якій завжди було жарко й смерділо їдкими мазями та патентованими ліками, двома спальнями та великою кухнею. Старі сиділи в своїх кріслах-гойдалках і ганили Пета, якщо той не приходив вчасно з поля підкидати у піч дров (він мав робити це кілька разів на день). Наприкінці життя старі й справді люто ненавиділи Пета за його молодість.

Жили вони дуже довго. Пету було аж тридцять років, коли батьки померли, — спочатку мати, а за місяць потім й батько. Обоє були нещасні, озлоблені й незадоволені своїм життям, але до останньої хвилини вперто чіплялися за нього, відчайдушно опираючись смерті.

Ті два місяці були жахливими для Пета. Протягом трьох тижнів він доглядав матір, яка нерухомо лежала в ліжку, хрипко, надсадно дихаючи. Коли Пет ходив коло неї, вона стежила за ним холодними, осклянілими очима, в яких світилося обвинувачення. І навіть коли вона померла, очі її продовжували обвинувачувати сина.

Пет відімкнув двері до страшної вітальні. Сусіди посідали рядами перед труною і мовчки слухали священника. Зі спальні долинали сердиті схиляювання старого Гамберта.

Одразу ж після похорону Пету довелося вдруге виконувати обов'язки сиділки — і цього разу знову протягом трьох тижнів. І знову сусіди сиділи рядами перед труною. Раніше вітальню відчиняли лише раз на місяць, коли прибирали. Штори на вікнах ніколи не піднімали, щоб сонце не попсувало зелений килим. Посеред кімнати стояв мар-

муровий столик на позолочених ніжках, а на ньому, на гобелені з картиною Мілле «Ангел», лежала величезна біблія в тисненій шкіряній палітурці. Обабіч у двох невисоких пузатих вазах порошилися перев'язані стрічками букети сухоцвіту. Коло кожної стінки вітальні стояло по стільцю — два для труни і два для плакальників. На стінах висіли три великі картини в позолочених рамах. Дві з них були збільшеними кольоровими фотопортретами старих Гамбертів з неблаганними неживими обличчями, знятими так, що, здавалось, ніби очі старих весь час стежать за непроханим відвідувачем. Третя картина зображувала труп Гелени в човні на мілкій, похмурій річці. З борту у воду звисувався саван. На столі, в кутку вітальні, стояв високий скляний ковпак з вишневою гілкою всередині, на гілці сиділи три чучела іволг. В цій кімнаті було так холодно і так страхотно пахло могилою, що, крім трупів і учасників похорону, тут ніхто не бував. Вітальня перетворилася на маленьку приватну мертвецьку. Пет пам'ятав, як звідси ховали трьох його тіток і дядька.

Поки сусіди засипали землею могилу батька, Пет стояв мовчки поряд. Горбок на материній могилі вже трохи осів, і вздовж краю його утворилася нерівна тріщина. Чоловіки насипали новий горбок, вирівняли й пригладдили його з боків. Ці люди любили обробляти землю і працювали однаково старанно й тоді, коли проводили першу борозну, й тоді, коли насипали могильний горбок. Форма могили була вже бездоганною, а сусіди все ще ходили навколо неї і то тут, то там притоптували землю. Жінки тим часом посідали в бідки і чекали своїх чоловіків, а ті один по одному підходили до Пета, стискали йому руку й бурмотіли якісь урочисті, співчутливі слова. Фургони, вози й бідки вже від'їхали і по черзі зникали вдалині, а Пет усе ще стояв на цвинтарі, втупившись поглядом у могили. Він не знав, що ж йому робити тепер, коли від нього вже ніхто нічого не вимагає.

В повітрі різко пахло осінню, рвучко повівав осінній вітерець. На огорожі кладовища, повернувши голови в один бік, нерухомо шеренгою сиділи дикі голуби. Вітер погнав по землі обривок пожовклої старої газети і приліпив його до Петових ніг. Він нахилився, підняв цей клапоть паперу, якусь мить дивився на нього, а тоді кинув геть. На дорозі почулось рипіння коліс. Т. Б. Аллен під'їхав на своїй бідці, прив'язав коня до огорожі й підійшов до Пета.

— Ми подумали, що тобі сьогодні слід було б переночувати у кого-небудь, — сказав він збентеженим голосом. — Якщо ти не заперешуєш, я запрошую тебе до нас: по-вечеряєш з нами і залишишся на ніч.

До Пета поволі поверталася свідомість.

— Треба йти звідси, — мовив він і, насилу збираючись з думками, додав: — Тепер мені тут нема чого робити.

— Авжеж, краще піти звідси, — сказав Аллен.

— Воно-то, може, й краще, але важко, містер Аллен. Про це ж потім і згадати іноді захочеться, а іншим разом — забути. Важко йти, бо як підеш, то це вже означатиме, що все скінчилося... Назавжди.

— То, може, ти все ж таки повечеряєш з нами?

Пет раптом утратив контроль над собою й розгублено признався:

— Я все своє життя вечеряв лише вдома. Вони... — Пет кивнув на могили, — вони не любили виходити з дому увечері. Вечірнє повітря їм шкодило.

— Але тобі повечеряти з нами не зашкодить. Не варто повертатись до порожньої хати, принаймні сьогодні. Треба ж і про себе трохи подбати. — Аллен узяв Пета за руку й повів до воріт. — Сідай у свій фургон і поїхали.

Коли вони виїхали за ворота, Аллена на мить охопив елегійний настрій.

— Помирати й справді слід восени, — сказав він. — Не годиться помирати навесні, коли ще не відомо, йтимуть улітку дощі чи ні, і який буде врожай. А от восени все кінчається.

— А їх це не обходило, містере Аллен. Вони ніколи не цікавились врожаєм, а дощі ненавиділи через свій ревматизм. Вони просто хотіли жити. Я навіть не знаю, чому.

На вечірню була холодна яловичина, смажена картопля з цибулею і хлібний пудинг з родзинками. Місіс Аллен намагалася розважити Пета розмовами про його батьків, про те, які вони були хороші й добрі люди, — батько такий чесний, щирий, а мати — найкраща куховарка в окрузі. Пет розумів, що вона вигадує все це, щоб утішити його, а тим часом утіха йому зовсім не була потрібна. Нестерпного болю Пет не відчував. Він усе ще рухався й розмовляв через силу, немов уві сні.

В уяві його знову й знову поставала сцена, що трапилася під час похорону. Коли домовину підняли зі стільців, хтось із носіїв наштотхнувся на мармуровий столик і перевернув при цьому одну вазу з сухоцвітом, а біблію зсунув з місця. Пет розумів, що в ім'я пристойності він мусив би відновити старий порядок: стільці розставити коло стін, біблію покласти рівно, а потім знову замкнути вітальню. На пам'ять про матір він мусив зробити це.

І хоч Аллени наполегливо запрошували його залишитись на ніч, Пет кінець кінцем розпрощався з ними й полпентався запрягати коня. На холодному чорному небі сліпучо сяяли зорі, було чути, як злегка потрі-

скає в горах мороз. Немов крізь сон, долинали до Пета цокотіння кінських копит, крики нічних птахів і шурхіт сухого листя під вітром. А в голові, ніби наяву, звучали голоси батьків.

— На мороз береться, — казав батько. — Ох, і ненавиджу ж я мороз! Гірше за пацюків.

— От добре, що ти згадав про пацюків, — підхоплювала мати. — Мені сьогодні весь день причувалося, що в нас у льоху шарудять пацюки. Певно, Пет іще й досі не поставив пасток, хоч я йому про це вже не раз нагадувала. Він ніколи не пам'ятає того, що я кажу.

Пет відповів голосам:

— Я поклав у льох отруту. Вона ж краща за пастки.

— Найкраще було б тримати kota, — вередливо озивалася мати. — Не розумію, чому у нас досі немає kota. Скільки разів я просила Пета: дістань kota!

— Я приношу котів, мамо, але вони починають полювати на ховрахів, дичавіють і тікають геть. У нас коти чомусь не приживаються.

Темний будинок навівав невимовний жах. Пет засвітив лампу і, щоб зігріти кухню, запалив у печі вогонь. Коли полум'я загуло, Пет умостився в кріслі й подумав, що тут, на кухні, вельми затишно. Добре було б перенести сюди ліжко й спати коло пічки. А навести лад у хаті можна буде й завтра, або ще колись пізніше.

Коли Пет відчинив двері до їдальні, на нього війнуло мертвотним холодом, а в ніздрі вдарив запах вінків, ліків і старості. Він поспішно пройшов до своєї спальні й відніс ліжко у теплу, освітлену кухню.

Незабаром, загасивши лампу, він ліг спати. В печі тихенько потріскували дрова. Спочатку ніщо не порушувало нічного спокою, та потім поступово темрява ожила, наповнилася зловісними звуками. Пет закликав, серце у нього похолонуло. Йому здавалось, що з їдальні долинає рипіння гойдалок і хрипке дихання старих. Раптом у будинку щось тріснуло, і хоч Пет увесь час напружено дослухався до всіх звуків, його аж пересмикнуло. Лоб і ноги його змокли від поту. Боязко озирюючись, він тихенько підвівся з ліжка й замкнув двері їдальні. Потім знову ліг і тремтячими руками натягнув на себе ковдру. Тиша знову запанувала в будинку, і Пет відчув себе зовсім самотнім.

Наступного ранку він прокинувся з невідомою думкою про якийсь невиконаний обов'язок. Напруживши пам'ять, він пригадав: біблія й досі лежить не на місці. Її треба покласти рівно. Треба також підняти й поставити на стіл вазу з сухоцвітом, а потім поприбирати у хаті. Пет розумів, що цього не уникнути, хоч йому й дуже не хотілося

відчиняти двері до їдальні. Він аж зіщулювся від думки про те, що, відчинивши двері, побачить обабіч пічки два крісла-гойдалки, чиї сидіння і досі зберігають вм'ятини від тіл батьків. Він знав, що по той бік дверей на нього чатують запахи старості, ліків та прив'ялих квітів. Втім, обов'язок залишався обов'язком, і він мусив його виконати.

Пет затопив піч і приготував сніданок. Але поки він пив гарячу каву, зовсім нова, незвична для нього думка майнула в його голові, потягнувши за собою інші ідеї, що вражали його своєю сміливістю і простотою.

— Навіщо мені йти туди? — запитав він себе. — Нікому до цього немає діла, ніхто нічого й не знатиме. Можна і не йти, якщо я не хочу.

Пет відчував себе як хлопчисько, що втік із школи у густий, прекрасний ліс. Але на шляху до свободи його зупинив невдоволений материн голос:

— Пет і досі не прибрав у хаті. Пет ніколи ні про що не дбає.

Радість бунтарства охопила його.

— Ти мертва, — відповів він голосу. — Ти існуєш лише в моїй уяві. Тепер ніхто вже не може мені наказувати. Ніхто навіть і не знатиме, чи зробив я те, що треба, чи ні. Я туди не піду! Ніколи не піду!

І поки бунтарський дух не згас, Пет рішуче підійшов до дверей, висмикнув ключа і жбурнув його у високий бур'ян, що ріс за будинком. Потім зачинив віконниці на всіх вікнах, крім кухонних, і позабивав їх довгими цвяхами.

Радість визволення, проте, тривала недовго. День Пет провів у полі, але, повернувшись надвечір до хати, він відчув дивну порожнечу: йому бракувало звичної роботи, що поглинала годину за годиною, допомагаючи коротати час. До того ж, він боявся заходити в дім, боявся тих вм'ятин на сидіннях і зсуненої з місця біблії. Хоч він і замкнув у вітальні оті дві старі, висохлі примари, та не позбавив їх влади над собою: вони все ще турбували його.

Того вечора, приготувавши собі попоїсти, Пет уместився коло печі. Жахлива самотність, немов спустошуючий туман, оповила його. Він прислухався до тихих звуків, шарудіння й шурхоту, що наповнювали старий будинок. Пет вслухався так напружено, що незабаром знову почув, як у сусідній кімнаті риплять гойдалки, а потім до нього виразно долинув тонкий скрегіт металевої кришки, яку знімають з банки з мазю. Пет більше не міг витримати цього. Він пішов у стайню, запряг коня і поїхав до Райських Пасовищ.

В універсальному магазині, до якого він увійшов, коло пузатої грубки сиділи троє чоловіків, зосереджено споглядаючи її рифлені залізні боки. Вони посунулись, і Пет теж сів коло грубки. Оскільки людина в жа-

лобі користується такими ж соціальними пільгами, як, скажімо, каліка, ніхто з присутніх навіть не глянув на Пета. Він уместився на стільці й втупився поглядом у вогонь.

— Коли я йтиму звідси, нагадайте, щоб я купив трохи борошна, — сказав він.

Всі одразу зрозуміли, в чім річ. Вони знали, що борошно Пету не потрібне, та на його місці кожен з них теж вигадав би собі який-небудь привід. Т. Б. Аллен відчинив дверця та грубки, зазирнув усередину і плюнув на вугілля.

— В такій хаті людині попервах і справді мусить бути моторошно, — зауважив він.

Пет був вдячний Аллену за ці слова, хоч за подібних обставин їх, може, і не слід було б казати.

— Мені ще потрібний тютюн, а також гільзи для дробовика, містере Аллен, — сказав Пет, висловлюючи цим свою вдячність.

Відтоді Пет почав жити по-новому. Він став шукати товариства інших людей. Вдень він працював на фермі, але вечорами його неодмінно можна було побачити там, де збиралося хоч два-три чоловіка. Коли в школі влаштовувались танці чи вечірка, Пет приходив заздальгид і сидів, поки всі не розходились. Він частенько навідувався до Джона Уайтсайда, першим прибігав на пожежі. В дні виборів Пет вештався коло виборчої дільниці, аж доки її не зачиняли. Жодні збори не обходилися без Пета. Внаслідок постійних пошуків товариства, він навчився майже інстинктивно вгадувати, яка подія приверне найбільшу увагу публіки.

Пет був негарний на вроду: худий, довгоносий, з важким підборіддям. Він дуже скидався на юного Авраама Лінкольна. З його широких ніздрів і великих вух стирчали жмутки волосся, і здавалось, ніби там ховаються якісь волосаті звірятка. Пет зовсім не вмів підтримувати світські розмови; він розумів, що аж ніяк не прикрашає своєю особою компанії, у яких буває, а тому намагався компенсувати брак красномовства всілякими послугами, особливо в тих випадках, коли потрібна була фізична сила чи вправність. Він любив брати участь у комітетах по влаштуванню шкільних вечорів, бо це давало йому можливість відвідувати інших членів комітету під приводом обговорення плану. Пет міг кілька вечорів підряд прикрашати школу або бігати по всій долині, позиचाючи в одному домі стільці, в іншому — посуд. Коли ж ніхто ніде не збирався, Пет гнав свій вантажний форд до Салінаса і там просиджував по два сеанси у кінотеатрі. Після тих двох перших самотніх і страшних вечорів Пет уже ніколи більше не залишався ввечері в своєму будинку із замкненими кім-

натами. Згадка про затхлі запахи, про біблію й стільці наводили на нього жаж.

Десять років поспіль колесив Пет Гамберт по всій долині в пошуках товариства. Він домігся того, що його обрали до шкільної ради, він став масоном і членом таємного братства «Одфелоуз» у Салінасі. Він не пропускав жодних зборів.

Втім, незважаючи на свій невтримний погляд до товариства, Пет так і не приєднався до жодної компанії. Він увесь час тримався в тіні, тушувався, і за вечір іноді навіть рота не розтуляв, якщо до нього ніхто не звертався. Мешканці долини звикли до Пета, як до чогось неминучого. Вони безжалісно експлуатували його, навіть не підозрюючи, що йому, власне, нічого іншого й не потрібно.

Повернувшись додому після зборів чи вечірки, Пет заганяв свій форд у сарай і поспішно лягав спати. Йому ніяк не вдавалось забути зовсім про жажливі кімнати по той бік дверей. Іноді вони поставали в Петовій уяві. Пил уже лежить, мабуть, товстим шаром, а павутиння вкрило не лише всі кутки, а й меблі. Якщо це видовище знаєцька вдиралось в його свідомість до того, як Пет устигав заснути, він починав тремтіти в ліжку, випробовуючи один по одному всі відомі йому способи самоусипляння.

Пет ненавидів свій дім, а тому нітрохи не піклувався про нього. Зanedбаний старий будинок потроху руйнувався. Невеличкий куш виткої білої троянди коло ганку раптом розрісся й поповз угору по стінах. Його віття вкрило ганок, фестонами нависло над зачиненими вікнами і спало довгими лозами з карнизів. За десять років будинок перетворився на величезну трояндову клумбу. Люди, що проїздили повз нього, зупинялись, вражені красою квітів. Пет троянд майже не помічав. Він взагалі волів не думати про свій будинок.

Зате на фермі Гамберт господарював зразково, і тому заробляв чималі гроші. А що витрачав він мало, то на його рахунок в банку набралось кілька тисяч доларів. Пет любив ферму не тільки тому, що праця на ній давала йому насолоду, але також і тому, що вдень вона допомагала йому забути про свої кошмари. Коли він працював, почуття жажливої самотності й відчаю не стискали його серце холодними пальцями. Він вирощував чудові фрукти, але найкраще росли в нього ягоди. Вздовж дороги рівними рядами вишикувався виноградник. Пет завжди першим у долині відвозив на ринок ягоди.

Пету було сорок років, коли в долину переїхала жити родина Манро. Він зустрів нових сусідів привітно, адже з'явився ще один дім, у якому можна буде скоротати вечір. Берт Манро відзначався товариською вдачею й радо зустрічав Пета, коли той захо-

див у гості. Пет був добрим господарем, і новий сусіда часто звертався до нього за порадою. На Мей Манро Пет не звертав особливої уваги. Подумав тільки, що вона вродлива дівчина й одразу ж про це забув. Люди його не цікавили як особистості; він шукав у них тільки ліків від отруйного почуття самотності й тікав до них від привидів, ув'язнених у кімнатах його будинку.

Одного дня, на початку літа, Пет працював у ягіднику. Він стояв навколішках у міжрядді й підпушував землю сапою. Ягоди вже дозрівали, і листя ніжно зеленіло. Пет поволі посувався міжряддям. Праця давала йому насолоду, і він думав про те, що наближався, без будь-якого жаху, бо родина Манро запросила його до себе на вечерю. Працюючи, Пет раптом почув, що хтось розмовляє на дорозі. Виноградник затуляв дорогу, але Пет упізнав голоси: повз дім ішли місіс Манро та її дочка Мей. Нараз Мей захоплена вигукнула:

— Дивись, мамо!

Пет припинив роботу і став дослухатись.

— Чи ти бачила коли-небудь таку прекрасну троянду, мамо?

— Справді, гарна, — мовила місіс Манро.

— Знаєш, що вона мені нагадує? — вела далі Мей. — Пам'ятаєш листівку з видом того чудового будиночка у Вермонті? Ту, що надіслав нам дядько Келлер. Цей дім з трояндою точнісінько такий, як на тому малюнку. От якби побувати всередині!

— Ну, на це в тебе шансів мало. Місіс Аллен каже, що жодна стороння людина не заходила до цього будинку відтоді як померли Петові батьки. А це сталося аж десять років тому. А про те, як там усередині, вона нічого не казала.

— Якщо перед будинком росте така чудова троянда, то і всередині неодмінно мусить бути красиво. Може, містер Гамберт усе ж дозволить мені коли-небудь зазирнути всередину.

Жінки пройшли далі, й голоси їхні поступово затихли.

Коли вони відійшли, Пет підвівся і глянув на величезний трояндовий куш. Він ніколи не помічав його краси, для нього це була лише вкрита білими трояндами купа зеленого листя.

— Красиво, — мовив він. — І нагадує чудовий будиночок у Вермонті. Нагадує будиночок у Вермонті... Атож, куш справді гарний, гарний куш.

І тут, немов погляд його раптом проникнув крізь куш і стіну, Пет побачив вітальню. Він хутко схопився за сапу й заходився працювати, намагаючись викинути з голови думку про дім. Але слова Мей: «Всередині там неодмінно мусить бути красиво» — переслідували його.

Пет хотів би дізнатись, як виглядає середина отой будиночок у Вермонті. Він не раз бував у величому солідному будинку Джона Уайтсайда, разом з іншими мешканцями долини милувався плюшовим комфортом у домі Берта Манро, але красивого будинку, тобто такого, який би він справді міг назвати красивим, Пету бачити ще не доводилось. Він почав перебирати в пам'яті всі знайомі йому будинки, але жоден з них не викликав би, очевидно, захоплення у Мей. Пет пригадав малюнок з журналу: кімната з блискучою підлогою, панелі й сходи із світлого дерева. Малюнок справив тоді на Пета неабияке враження. Мабуть, щось на зразок цього і мала на увазі Мей.

Пет пошкодував, що не може побачити листівки із зображенням вермонтського будинку: попросити дозволу подивитись її він не міг, бо жінки одразу зрозуміли б, що він підслухав їхню розмову. Чим більше Пет думав про це, тим палкіше хотів побачити красивий будинок, схожий на його дім. Він поклав на місце сапу й підійшов до ганку. Троянда дійсно була розкішна. Пет здивувався, як це він досі її не помічав.

Коли звечоріло, він зробив те, про що досі не міг і помислити. Він прийшов до Манро і, не заходячи до будинку, вибачився, сказавши, що не зможе провести вечір у їхньому товаристві.

— У мене важлива справа в Салінасі, — пояснив Пет. — Якщо я не поїду туди негайно, то втрачу чималеньку суму грошей.

Приїхавши до Салінаси, Пет одразу попрямував до публічної бібліотеки.

— У вас є малюнки вермонтських будинків? — запитав він бібліотекаря. — Тільки обов'язково красивих.

— Треба подивитись у журналах. Ходімо, я покажу вам, де шукати.

Пет сидів там, аж доки йому не сказали, що бібліотека закривається. Новий світ постав перед ним з журнальних сторінок: інтер'єри, про існування яких він і не підозрював. Кімнати являли собою єдине ціле: всі оздобили, всі меблі, навіть підлоги і стіни пасували одне до одного. Гармонія ліній і кольорів сповнювала Петову душу безмежним захватом. Досі Пет вважав, що кімнати умеблюються поступово, від нагоди до нагоди. Тітка Софі подарувала вазу, батько купив стільці. В камін вставили залізну грубку, бо так було тепліше; борошномельна компанія «Сперрі» надіслала великий рекламний календар, і мати повісила його на стіну в рамці. Отак умеблювались кімнати. А на малюнках усе підпорядковувалось задуму автора. Вже перед закриттям бібліотеки Пет натрапив на два малюнки, вміщені на одній сторінці. На одному була зображена кімната, схожа на ті, які Пет добре знав, а

на другому — та сама кімната, але умебльована відповідно до певного задуму. Відмінність була разюча. Вперше в житті Пету захотілося повернутися додому. Йому не терпілося лягти в ліжку й обміркувати все бачене, бо десь у глибині його свідомості народжувалась дивовижна нова ідея.

Тієї ночі Пет так і не заснув. В голові у нього роїлись плани. Один раз він підвівся й запалив лампу, щоб зазирнути у свою чекову книжку. Ще не розвиднілося, коли він одягнувся й приготував сніданок. Поки він їв, очі його знову й знову зупинялись на замкнених дверях, і в них світилася зловтішна радість.

— Там зовсім темно, — мовив він. — Перш ніж заходити туди, треба відчинити віконниці.

Коли нарешті настав світанок, Пет узяв лом і обійшов будинок, одриваючи по дорозі віконниці. Він не чіпав тільки вікон вітальні, бо боявся пошкодити трояндовий кущ. Кінець-кінцем Пет повернувся до кухні й зупинився перед замкненими дверима. На мить старі примари знову постали перед ним.

— Нічого, за хвилину вони зникнуть, — сказав собі Пет. — Я їм покажу.

І, занісши лом, він розтрощив замок. Двері жалібно пискнули іржавими завісами й навстіж розчинилися, і перед Петом відкрилася страшна, заплетена павутинням кімната. З дверей війнуло затхлим запахом плісняви. Обабіч іржавої грубки стояли дві гойдалки. Навіть під шаром пилу Пет побачив вм'ятини на сидіннях. Але ці речі не жахали його. Пет знав, де гніздиться центр його кошмарів. Він швидко перетнув кімнату, по дорозі струшуючи з себе павутиння. У вітальні було темно, бо він не відчинив віконниць. Йому не довелося намацувати стіл руками, — Пет точно знав, де він стоїть. Хіба цей стіл не переслідував його в кошмарах протягом десяти років? Пет схопив стіл разом з біблією, пробіг крізь кухню й викинув усе це на подвір'я.

Тепер він міг діяти повільніше. Страх минув. Віконні рами не піддавалися, і Пету довелося знову орудувати ломом, щоб відчинити їх. Спочатку на подвір'я полетіли крісла — вдарившись об землю, вони підстрибували й гойдалися, — а слідом за ними — картини, статуетки з полиці над каміном, чучела іволг. Коли ж усі меблі, одяг, доріжки й вази опинилися за вікном, Пет поздирав килими й також викинув їх геть. Потім почав носити воду у відрах і поливати водою стелю й стіни. Ця праця давала йому величезну насолоду. Перед тим, як викинути стільці, Пет спробував був розтрощити їх. Поки потемнілі старі шпалери всотували воду, Пет зібрав усі меблі під вікном в одну

купу і підпалив їх. Старі, запліснявілі тканини й трухляве дерево не займалися, а лише огидно смерділи порохом і цвіллю. Тільки після того, як Пет вилив на купу відро гасу, вогонь спалахнув. Столи й стільці потріскували, прощаючись із своїми примарами. Пет з радістю споглядав палаючу купу.

— А-а, вам подобалося сидіти там усі ці роки, правда? — кричав він. — Ви гадали, що я ніколи не насмілюся вас спалити? Ну, ви ще побачите, на що я здатний! Хотів би я, щоб ви могли повернутись і побачити, що я зроблю з цього будинку!

Зелені килими згоріли дотла, залишивши по собі лише червоне лускате вугілля. Старі вази й горщики розкололися на черепки. М'ятні каплі й болезаспокійливі ліки виливалися з пляшок і скипали на вогні. Пет почував себе так, наче у нього на очах конав його найзапекліший ворог. Він повернувся й пішов геть від вогнища лише тоді, коли на землі залишилася тільки купка вугілля. За цей час стіни добре всотали воду, і шпалери звисали з них довгими широкими смугами.

Того ж дня Пет поїхав до Салінаса й скупив там усі журнали про планування та оздоблення квартир, які тільки міг знайти. Увечері, після обіду, він переглянув їх, і в одному знайшов нарешті те, що шукав. Якщо інші кімнати викликали у нього якісь вагання, то ця була абсолютно бездоганною. І він легко міг зробити в себе таку саму. Знявши перегородку між їдальнею й вітальнею, він матиме кімнату в тридцять футів завдовжки і в п'ятнадцять завширшки. Вікна треба буде розширити, каміні збільшити, а підлогу пофарбувати й натерти. Пет знав, що може все це зробити сам. Руки в нього аж свербіли — так хотілося йому скоріше взятись до роботи.

— Почну завтра, — мовив він. Потім у голові в нього майнула інша думка. — Вона гадає, що тут і так красиво. Отже, краще їй не знати про перебудову, бо інакше вона здогадається, що я чув її слова про вермонтський дім. І взагалі ніхто не повинен про це знати. Бо люди питатимуть, навіщо я це затіяв.

Тут він і сам подумав: «А справді, навіщо?» І заспокоїв самого себе:

— Це нікого не обходить. І я зовсім не повинен ходити і всім усе пояснювати. Так мені хочеться, та й по всьому. Чорт! Та я ж можу працювати вночі!

Пет стиха засміявся, зрадивши цій ідеї: так, він триматиме свій намір у секреті. Він працюватиме тут сам — один, і ніхто ні про що не дізнається. Згодом, коли все буде зроблено, він запросить до себе в гості кількох сусідів і вдаватиме, ніби так і було завжди.

Адже ніхто вже не пам'ятає, який вигляд мали Петові кімнати десять років тому.

Тепер він по-новому спланував своє життя: вдень працював на фермі, а ввечері поспішав додому. Малюнок майбутньої кімнати Пет прикріпив кнопкою на стінці в кухні. Він поглядав на нього разів двадцять на день. Припасовуючи підвіконня, наклеюючи на стіни яскраві французькі шпалери, фарбуючи вікна і двері емаллю кремового кольору, Пет в уяві своїй весь час бачив майбутню кімнату. За новими матеріалами він їздив увечері до Салінаса і привозив усе вночі. Працював він допізна, а потім, немовно щасливий, лягав спати.

Мешканці долини помітили, що Пет перестав з'являтися в товаристві. Зустрічаючи його в крамниці, вони запитували, в чім справа, але Пет мав заздалегідь приготовлену відповідь.

— Я навчаюсь на заочних курсах і вечорами сиджу над книжками, — пояснював він.

Сусіди посміхались. Вони добре знали, як впливає самотність на чоловіка, знали, що рано чи пізно у старих парубків завжди з'являються якісь чудернацькі звички.

— Що ж саме ти вивчаєш, Пет?

— Що саме? Я беру уроки... будівельної справи.

— Ти б краще одружився, Пет. Адже ти старієш.

Пет страшенно почервонів.

— Не верзи дурниць, — сказав він.

Працюючи вдома, Пет уявляв себе персонажем невеличкої п'єси, дія якої розгорталася приблизно так. Кімнату вже переобладнано, і меблі розставлено. В каміні палахкотить вогонь, світ від люстр тьмяно віддзеркалюється від натертої підлоги та полірованих меблів.

— І тоді я йду до неї й невимушено кажу: «Я чув, що вам до вподоби вермонтські будиночки»... Ні! Цього я говорити не можу. Я скажу: «Чи подобаються вам вермонтські будинки? Так от, в моєму домі є кімната, що мало чим відрізняється од вермонтських».

Проте початок цього діалогу ніколи не вдовольняв Пета. Він ніяк не міг придумати найкращого способу заманити її до себе. Кінець кінцем він пропускав цю частину п'єси. Мовляв, обміркує її пізніше.

Отже, що буде далі? Мей входить до кухні... Обстановку на кухні він не мінятиме, щоб контраст між нею й кімнатою був якомога сильнішим. Вона зупиняється перед дверима, а він простягає руку й розчиняє їх. Перед ними відкривається залита неясковим таємничим світлом кімната.

Язики полум'я стрибають у каміні, а люстри віддзеркалюються від підлоги... (На вік-

на треба буде повісити ситцеві штори, а над каміном — килимок із зображенням тигра). Грати каміна виблискують, наче благородний метал. В кімнаті так тепло й затишно. Петові перехоплює подих від захвату.

Отже, вона стоїть на дверях... І що вона зараз скаже? Ну, якщо вона відчуває те саме, що й він, то просто мовчатиме. І може, у неї будуть сльози на очах — адже буває, що людині хочеться плакати від повноти щастя. Вона стоятиме й мовчки дивитиметься. Тоді Пет скаже: «Може, зайдете посидите трохи?» І, звичайно, після цих слів вона отямиться й, захилинаючись од захвату, почне хвалити кімнату. Пет у відповідь невимушено скаже:

— Авжеж, і мені вона теж завжди подобалась. — Він вимовив ці слова вголос. — Так, мені ця кімната завжди видавалася гарною. А оце нещодавно я подумав, що може, і вам цікаво було б побачити її.

Кінець п'єси був такий. Мей сидить у кріслі біля каміну. Її округлі гарні руки лежать на колінах, обличчя замріяне... Але далі Петові думки не сягали, бо в цьому місці його завжди охоплювала соромливість. Уявляти собі продовження цієї сцени — було б усе одно, що заглядати крізь вікно до кімнати, де шукають самотності двоє людей. Найбільш хвилюючим моментом, кульмінацією всієї п'єси була та мить, коли він розчиняв двері, а вона, вражена красою кімнати, завмирала на порозі.

Через три місяці ремонт кімнати був завершений. Поклавши в кишеню журнальний малюнок, Пет вирушив до Сан-Франціско. Він розгорнув його на столі в конторі мебльової компанії.

— Мені потрібні такі меблі, — сказав він.

— Сподіваюсь, не оригінали?

— Які оригінали?

— Ну, справжні старовинні меблі. Вони коштують не менше тридцяти тисяч доларів.

Пет опустил голову. Скидалось на те, що мрія про кімнату луснула, як мильна бульбашка.

— Он як... Я й не знав.

— Але ми можемо виготовити для вас гарні копії з усього, що тут є, — запевнив його управляючий.

— Ну, то й добре! Чудово! Скільки коштуютимуть копії?

Покликали торговельного агента. Утрюх вони почали складати список. Записував його управляючий. Стіл темно-коричневий з розводами, стіл світло-коричневий з вигнутими ніжками; крісла: одне дерев'яне віндзорське, одне з вигнутою спинкою, одне з відкидною спинкою, ослінчик для ніг до каміну, килими, ситець на штори, люстри з матовими кулями і кришталевими підвісками,

сервант, порцеляновий посуд і статуетки, металеві свічники й канделябри.

— Так от, містер Гамберт, коштуватиме все це близько трьох тисяч доларів.

Пет замислено насупив брови. Зрештою, навіщо йому заощаджувати гроші?

— Коли ви зможете доставити все? — запитав він.

Чекаючи повідомлення про прибуття меблів до Салінаса, Пет щовечора натирав підлогу, аж доки вона не набула благородного тьмяного блиску. З кімнати він виходив, задкуючи, і стирив щіткою ледь помітні сліди своїх ніг. І от нарешті на товарну станцію прибули контейнери. Щоб усе забрати, Пету довелося зробити аж чотири рейси на своєму грузовику до Салінаса, причому їздив він потаємно, вночі. Це була справжня пригода!

Пет розпакував ящики в сараї. Він вніс у дім стільці й столи і, щоразу позираючи на малюнок, розставив їх. Тієї ночі язика полу-м'я стрибали в каміні, а матові люстри віддзеркалювались від підлоги. Тигр на килимку над каміном, здавалось, тремтів у відблисках вогню, що танцювали на стіні.

Пет вийшов у кухню й зачинив за собою двері. Потім поволі знову відчинив їх і зупинився, дивлячись у кімнату. Вона випромінювала тепло, привітне тепло. Металеві грати каміна сяяли навіть розкішніше, ніж він сподівався. Іскри танцювали на смужках тарілок, виставлених у серванті.

— Мені ця кімната завжди подобалась, — сказав він, намагаючись говорити невимушено. — І оце нещодавно я подумав, що, може, і вам цікаво було б побачити її.

Та нараз він запнувся, бо в голові у нього майнула жадлива думка.

— Адже вона не зможе прийти сюди одна. Не може ж дівчина приходити ввечері у дім до неодруженого чоловіка. Що скажуть люди? Та й вона ні за що в світі не підє!

Почуття гіркого розчарування охопило його.

Доведеться запросити її разом з матір'ю. Може, мати не заважатиме. Вона стоятиме собі десь тут, збоку...

Тепер, коли все було зроблено, Пет ніяк не міг перебороти в собі нерішучість. Минали дні, а він ніяк не міг наважитися запросити Мей до себе. Він стільки разів репетировав свою п'єсу, що вже точно знав, де Мей стоятиме, який матиме вигляд, що казатиме. От тільки слова її раз у раз змінювались. Минув тиждень, а він усе ще відкладав візит до сусідів.

Та одного дня, надвечір, Пет, нарешті, рішуче сказав собі:

— Не можна ж вічно відкладати. Я зроблю це сьогодні ввечері.

Пообідавши, він надягнув свій найкращий

костюм і рушив до будинку Манро, що стояв за чверть милі від його дому. Сьогодні він не запрошуватиме Мей до себе. Він хоче, щоб, коли вона прийде, у кімнаті палав камін і сяяли люстри. Ніч була холодна і дуже темна. Спіткнувшись, Пет перелякано подумав про свої начищені черевики.

Всі вікна будинку Манро були яскраво освітлені. Біля воріт стояло кілька автомашин.

— У них гості, — сказав собі Пет. — Я прошу її іншим разом. Щоб не було зайвих свідків.

Він навіть подумав був про те, щоб повернути назад.

— І взагалі це виглядало б чудно — не бачив її стільки місяців, а запрошую до себе під час першої ж зустрічі. Вона може підозрити щось недобре.

Щойно Пет переступив через поріг, його схопив за руку Берт Манро.

— Дивіться, хто прийшов — Пет Гамберт! — вигукнув він. — Де ж ти пропадав, Пет?

— Я вечорами вчився.

— От здорово, що ти прийшов! А я вже збирався завітати завтра до тебе. Ти ж, звичайно, чув про нашу новину?

— Яку новину?

— Хіба ти не знаєш? Наступної суботи Мей виходить заміж за Білла Уайтсайда. Я хотів попросити тебе допомогти на весіллі. Священик обвінчає їх у нас вдома, а потім ми влаштуємо бенкет. Адже раніше, перед тим, як тобі заманулося вчитись, ти завжди допомагав у школі в таких справах, — він узяв Пета за руку й хотів був завести його до вітальні. Звідти долинав гомін.

Та Пет не зрушив з місця. Ось де стали в пригоді репетиції п'єси, невимушений тон.

— Гаразд, містер Манро. Кажете, наступної суботи? З охотою допоможу. Ні, зараз я ніяк не можу залишитись. Я саме поспішаю до крамниці.

Він знову потиснув руку містеру Манро й поволів вийшов надвір.

Він хотів схватитися де-небудь на самоті з своїм горем, забитися в якийсь темний кут, де ніхто не міг би побачити його. Дорога привела його назад, додому. Будинок глянув на нього темними вікнами, навіваючи невимовний жах. Пет увійшов до сарая, рішуче виліз угору по невисокій драбині й ліг на сіно. Розчарування витіснило з голови всі думки, залишивши порожнечу. Він знав лише одне: що йому не хочеться заходити додому, бо якщо він зайде, то знову замкне двері. І тоді в тій гарній кімнаті знову на багато років оселяться два нещасних привиди, і Пет, сидючи в кухні, знатиме, що вони задумливо і сумно дивляться у камін, де палахкотить холодний примарний вогонь.

Переклала Ірина ШМАРУК

СЕСТРИ ЛОПЕС

Старий Гіермо Лопес помер, коли його дочки були вже зовсім дорослими. Він залишив їм у спадок сорок акрів кам'янистого ґрунту на схилі горба і — ні копійки грошей. Дівчата жили в дощаній, обмазаній глиною хатині, коло якої був маленький флігель, колодязь та повітка. На виснаженому ґрунті, треба сказати, могли рости лише шавлія та курай, і, хоч сестри працювали на своїй грядці не розгинаючись, урожай вони зібрали вкрай мізерний. Деякий час вони з якимось запеклим мучеництвом голодували, але врешті-решт плоть узяла своє. Сестри були надто товсті й життєрадісні для того, щоб надіти мученицький вінець через таку мирську причину, як нестача харчів.

Якось у Розі з'явилась щаслива думка:

— Хіба вміє хто у нашій долині пекти такі смачні тортільї, як ми з тобою? — звернулася вона до сестри.

— Це вміння перейшло до нас від матінки, — благочестиво відповіла Марія.

— А це означає, що ми врятовані. Ми будемо пекти енчилада¹, тортільї, тамалі², і продавати їх жителям Райських Пасовищ.

— І ти гадаєш, вони купуватимуть? — завагалася Марія.

— Послухай, що я тобі скажу, Маріє. В Монтереї лише кілька жінок продають тортільї, та й що то за тортільї, — в сто разів

¹ Піріг, засмачений перцем (ісп.).

² Піріг з кукурудзяного борошна з м'ясом та спеціями (ісп.).

гірші за наші. І все-таки ті жінки просто багачки! Вони шиють собі по три нові сукні на рік. А хіба їхні коржі можна порівняти з нашими? Згадай, адже нас учила мати.

Від хвилювання на очі Марії набігли сльози.

— Ой, ну звичайно, їх і порівняти не можна! — палко вигукнула вона. — В цілім світі не було нічого смачнішого за коржі, що їх місили безгрішні руки нашої матінки!

— Ну що ж, тоді за діло, — рішуче закінчила розмову Роза. — Смачну річ завжди куплять.

Цілий тиждень тривали гарячкові приготування. Обливаючись потом, сестри шкребли і прикрашали своє житло. Коли все було скінчено, їх маленька хатина, побілена і всеєдині і зокола, красувалася своїм новим убором. Біля порога посадили герань, сміття, що не прибиралося роками, зібрали до купи і спалили. Передня кімната перетворилася на харчевню, в якій стояли два столи, накриті жовтою цератою. На сосновій дошці, прибитій до паркана, який виходив на головну дорогу графства, був напис: ТОРТІЛЬІ, ЕНЧИЛАДА, ТАМАЛІ ТА ІНШІ ІСПАНСЬКІ СТРАВИ Р. і М. ЛОПЕС.

Діло не одразу пішло на лад. Можна сказати, що воно взагалі не пішло. Сестри сиділи за своїми жовтими столиками й чекали. Вони були безтурботні, як діти, веселі і не дуже охайні. Сидячи на стільцях, дівчата чекали, коли до них прийде щастя. А коли заходив відвідувач, вони стрімголов кидалися його обслуговувати. Дівчата захоплено сміялися з усього, що він говорив, хвалилися своїми предками та чудовими якостями коржів. З обуренням заперечуючи в собі домішку індійської крові, вони до ліктя заковували рукава, щоб показати, яка в них шкіра. Але відвідувачі заходили дуже рідко. І перед сестрами постали труднощі. Вони не могли заготувати одразу багато продуктів, бо продукти псуються, якщо лежать надто довго. Для тамалів потрібне свіже м'ясо. І сестри почали наставляти сильці на кроликів і птахів; вони садовили в клітки горобців, чорних дроздів, жайворонків, щоб тримати їх там, аж поки вони не знадобляться для тамалів. Та справи сестер, як і раніше, були вкрай погані.

Якось уранці Роза з рішучим виглядом підійшла до Марії:

— Запряжи-но старого Ліндо. У нас зовсім не лишилося половини, — вона поклала в руку Марії срібну монетку. — Купи в Монте-реї. Тільки небагато, — додала вона. — Коли справи у нас підуть добре, ми купимо цілу гору.

Марія слухняно поцілувала сестру і попростувала до повітки.

— І... Маріє... якщо в тебе залишаться

якась здача, то — по цукерці нам обом... по великій цукерці.

Повернувшись удень, Марія застала сестру якоюсь незвичайно принишклою. Ні вигуків, ні вереску, ні вимог розповісти про всі деталі поїздки — одне слово, нічого з того, що супроводило звичайні їхні зустрічі після розлуки. Роза сиділа за столом похмура і заклопотана.

Марія боязко наблизилась до сестри.

— Я дуже дешево купила полову, — сказала вона. — А це для тебе, Розо, цукерка. Величезна і лише за чотири центи.

Роза взяла простягнуту їй довгу цукерку і, розгорнувши з одного кінця, поклала її в рот. Вона все ще була заглиблена в свої роздуми. Ніжно і лукаво посміхаючись, Марія присіла біля неї, мовчазно благаючи перекласти на її плечі частину турбот. А Роза сиділа непорушна, мов камінь, і смоктала цукерку. Нараз вона пильно глянула в очі Марії.

— Слухай, — голос її звучав урочисто, — сьогодні я віддалася відвідувачу.

Марія пискнула від збудження й цікавості.

— Не зрозумій мене неправильно, — вела далі Роза. — Грошей я не взяла. Але цей чоловік з'їв три порції.

Схвильована Марія заскиглила тоненьким, дитячим голоском.

— Замовкни, — зупинила її Роза. — А що, по-твоєму, мусила я робити? Якщо ми хочемо добитися успіху, нам треба всіляко заохочувати своїх відвідувачів. А цей замовив три порції! Маріє, три порції енчилада! І за всі заплатив! То як? Що ти тепер скажеш?

Марія шморгнула носом і, незважаючи на розповідь сестри, спробувала знайти опору в благочесті.

— Мені здається, Розо, мені здається, що наша мама була б рада... І ще мені здається, що й тобі полегшало б на душі, якби ти попросила прощення в пречистої діви і у святої Рози.

Роза широко усміхнулася і міцно обняла Марію.

— Саме це я й зробила. Зробила, як тільки він пішов. Він ще й через поріг не переступив, а я вже зробила це.

Марія вирвалася з її рук і, гірко плачучи, побігла в спальню. Десять хвилин простояла вона на колінах перед маленькою статуєю мадонни, що висіла на стіні. Потім підвелася і кинулася в обійми Рози.

— Розо, сестричко! — вигукнула вона щасливим голосом. — Я думаю... мені здається, я також заохочуватиму відвідувачів.

Сестри Лопес стисли одна одну в могутніх обіймах і на радощах дружно розридалися.

Цей день знаменував собою різкий поворот у ділах сестер Лопес. Не можна сказа-

ти, що справи їх одразу пішли на лад, і все ж вони продавали тепер стільки «іспанських страв», що завжди мали якусь їжу, а їх широкі круглі спини обтягували обновки з барвистих вибивних ситців. Сестри, як і раніше, були страшенно благочестиві. Варто було котрійсь із них согрішити, і вона тут-таки бігла до крихтної порцелянової мадонни, для зручності повішеної тепер у передній, куди виходили двері обох спалень, і просили в неї прощення. Задавнювати гріхи не дозволялося. Вони каялися одразу ж після того, як грішили. На підлозі проти мадонни утворилося лискуче місце: тут схиляли коліна одягнені в нічні сорочки сестри.

Вони не нарікали на життя. Між ними не виникало навіть тіні суперництва, бо хоч Роза й була старша й сміливіша, з обличчя вони були схожі одна на одну, як дві краплі води. Марія була трохи огрядніша, Роза — трохи вища, от вам і вся відмінність.

З хатини тепер раз у раз долинав регіт і захоплений вереск. Розкачуючи своїми повними сильними руками на плескатих каменях коржі, сестри співали. Варт було комусь з їхніх відвідувачів сказати щось смішне, варто було, наприклад, Тому Бремену, який доїдав уже третій тамаль, промовити: «Надто вже ти шикуєш, Розо. Гляди, сядеш на міліну», — і сестри аж півгодини просто знемагали від сміху. А потім цілісний день, поплескуючи по коржах, що лежали на камені, вони згадували цей жарт і знову починали реготати. Авжеж, сестри вміли цінувати сміх, вони вміли зберігати його і смакувати доти, поки не буде випита його остання крапля. «Дон Том — чудова людина, — казали вони. — Він веселий і багатий. Одного разу він з'їв п'ять тарілок chiles con carne¹. В ньому було те, що не часто знайдеш у багача. Він був сильний чоловік».

«О! Дуже сильний!» Дівчата розкачували коржі і глибокодумно хитали головами, ніби два знавці, що згадують про добре вино.

Не думайте, однак, що сестри зловживали «заохоченнями». Гроші вони брали лише за свої страви. Але коли хто-небудь із відвідувачів з'їдав три порції або й більше, їх ніжні серця танули, сповнювалися вдячністю, і цей гість ставав кандидатом у заохочувані.

Одного злосчасного вечора чоловік, який не зміг справитися з трьома порціями енчілада, запропонував Розі ганебну плату. В цей час у харчевні було ще кілька відвідувачів. Почувши цю гидку пропозицію, вони перервали свою тиху розмову. Гомін стих, запала жахлива тиша. Марія закрила обличчя руками. Роза зблідла, потім уся почервоніла від люті. Очі її палали, вона дихала важко і схвильовано. Її повні, сильні руки злетіли, немов два орли, і опустилися

на стегна. Але коли вона заговорила, в словах її звучала якась дивна стриманість.

— Ви мене образили, — промовила вона хрипко. — Ви, можливо, не знаєте, що генерал Валлехо доводиться нам дуже близьким родичем, майже предком. У наших жилах тече благородна кров. Що сказав би генерал Валлехо, якби дізнався про те, що тут тільки що сталося? Ви гадаєте, що його рука не потяглася б до меча, коли б він почув, як ви ображаєте двох дам, що доводяться йому такою близькою ріднею? Ви так гадаєте? Ви кажете нам: «Безсоромні дівки!», нам, жінкам, що вміють готувати найсмачніші і найтонші коржі в Каліфорнії!

Вона аж задихалася, намагаючись опанувати себе.

— Та я нічого такого не думав, — запихав той нахаба. — Їй-богу, ж, Розо, мені це і на думку не спадало.

Тоді її гнів прохолов. Одна з рук (цього разу вона була схожа на жайворонка) злетіла із стегна і майже сумним жестом показала на двері.

— Іди геть, — сказала Роза лагідно. — Я не думаю, що ти зробив це навмисне, але образа ще жива.

А коли злочинець зник за дверима:

— Ну що, чи не хоче іще хто-небудь трохи chiles con frigoles¹? Який вам дати? Такого chiles con frigoles ви більше ніде не знайдете.

Але, звичайно, сестри були задоволені. Марія, дівчина ніжної і чутливої вдачі, посадила біля будиночка ще кілька кущів герані, а весь тин обсадила мальвами. З'їздивши в Салінас, Роза й Марія купили одна одній у подарунок нічні чепці, схожі на перекинуті гнізда, сплетені з блакитних і рожевих стрічечок. Ці чепці були вершиною їх бажань. Стоячи рядком, вони дивилися в дзеркало, потім, повернувшись одна до одної, усміхнулись, подумавши з легким сумом: «Сьогодні знаменний день. Цей час ми завжди будемо згадувати, як щасливу пору. Як жаль, що це не може тривати вічно!»

Передчуваючи, що їх привільному життю незабаром настане край, Марія кожного дня ставила перед мадонною великі букети квітів.

Однак погані передчуття рідко мучили сестер. Марія купила невеликий фонограф і пластинки: танго, вальси. Готуючи страви, сестри пускали машину і в такт музиці ляскали по коржах.

Ясна річ, що в Райських Пасовищах почали говорити про те, що сестри Лопес погані жінки. Місцеві дами холодно віталися з ними. І звідки вони тільки дізналися, ці дами? Чоловіки, звичайно, нічого їм не казали, а

¹ Перець з м'ясом (ісп.).

¹ Перець з квасолею (ісп.).

вони все-таки дізналися; завжди вони все знають!

Якось у суботу на світанку Марія витягла стареньку упряж, на якій ремінь подекуди було замінено мотузками, і розвісила її на кістках Ліндо. «Сміливіше, друже, — сказала вона, застібаючи наритники, а засовуючи йому в рот мундштук, додала: «Давай-но губки, Ліндо, любий». Потім вона примусила його позадкувати і стати поміж голоблями старенького візка. Ліндо навмисне спіткнувся об голоблі, як спотикався вже тридцять років. Коли Марія натягнула посторонки, він озирнувся і кинув на неї похмурий погляд, сповнений філософської печалі. Питання про те, куди доведеться їхати, тепер уже не хвилювало старого Ліндо.

Він був такий старий, що, виїхавши з двору, навіть не думав про повернення додому. Зараз він тільки розпустив губи, показав довгі жовті зуби і безнадійно усміхнувся.

— Нам недалеко, — заспокоїла його Марія. — І поїдемо помаленьку. Не треба боятися, Ліндо.

Але Ліндо боявся. Мандрівка в Монтерей і назад була йому огидна.

Візок погрозово нахилився під вагою Марії. Дівчина потихеньку взяла в руки віжки.

— Поїхали, друже, — сказала вона і поворошила віжками.

Ліндо здригнувся і озирнувся.

— Ти чуєш? Треба їхати. Ми мусимо дещо купити в Монтерей.

Ліндо похитав головою і зігнув коліно, ніби роблячи реверанс.

— Послухай, Ліндо! — грізно крикнула Марія. — Кажу тобі, треба їхати. Серйозно кажу. Я вже серджуся, Ліндо!

Вона сердито смикнула за віжки. Голова Ліндо схилилася до самісінької землі, і він поволі поплентався з двору, наче пес, що йде по сліду. Дев'ять миль до Монтерея і дев'ять миль назад. Ліндо знав це, і його охоплював відчай. Коли серйозність Марії і її гнів минулися, вона вмостилася якнайзручніше й замугикала приспів із танго, що називалося «Місячний вальс».

Горби іскрилися росою. Вдихаючи свіже, вологе повітря, Марія почала наспівувати голосніше, і навіть Ліндо відчув себе таким юним, що з його старених ніздрів зірвалося якесь пирхання. Перед ними, виспівуючи з усієї сили, перелітав із стовпа на стовп луговий жайворонок. А далеко попереду Марія побачила чоловіка, який ішов пішки. Ще до того, як вони з ним порівнялись, дівчина впізнала човгаючу, незграбну, немов у мавпи, ходу Аллена Хьюнекера, найпотворнішого і найбоязкішого чоловіка у їхній долині.

Аллен Хьюнекер не тільки ходив, як мавпа, а й весь скидався на мавпу. Коли яко-

мусь хлопчаків хотілося образити приятеля, він говорив йому, показуючи на Аллена: «От іде твій брат». В цих словах був убивчий сарказм. Сором'язливий Аллен так жахався свого вигляду, що спробував відростити бакенбарди, які трохи прикрили б його обличчя, але груба ріденька щетина виростала не там, де треба і тільки підкреслювала його схожість із мавпою. Його дружина вийшла за нього заміж тому, що їй стукнуло тридцять сім, і тому, що Аллен був єдиний її знайомий, який не зумів постояти за себе. Пізніше виявилось, що почуття ревності так само необхідне для організму цієї жінки, як і всі інші життєві функції. Оскільки в поведінці Аллена не було нічого такого, що могло б дати їй привід для ревності, вона почала фантазувати. Жінка розповідала всі ці історії доти, поки сама не почала вірити в них, але сусіди, слухаючи про гріхи Аллена, тільки посміхалися в неї за спиною, бо в Райських Пасовищах кожен знав, який боязкий і заляканий цей маленький негарний чоловік.

Порівнявшись з Алленом Хьюнекером, старий Ліндо спотикнувся. Марія з усієї сили натягнула віжки, ніби стримуючи змиленого скакуна, який мчить щодуху.

— Тихше, Ліндо! Заспокойся, — закричала вона.

Ледве відчувши віжки, Ліндо став, як укопаний, одразу прибравши ту понуру, розбиту позу, яку завжди прибирав, коли стояв на місці.

— Доброго ранку, — чемно привіталася Марія.

Аллен злякано відійшов на самісінький край шляху.

— Здрастуйте, — відповів він і з удаваним інтересом почав розглядати вершину горба.

— Я їду в Монтерей, — вела далі Марія. — Підвезти вас?

Аллен зіщулився і звернув погляд на хмари і яструбів, що плавали в небі.

— Та мені ж тільки до автобусної зупинки, — промовив він похмуро.

— Ну то й що? Туди також можна під'їхати, правда ж?

Чоловік нерішуче пошкріб бакенбарди, потім, певно для того, щоб припинити цю розмову, зліз на візок і сів поряд з товстенькою Марією. Дівчина відсунулася на край сидіння, звільняючи йому місце, і злегка відкинулася назад.

— Поїхали, Ліндо! — гукнула вона. — Ліндо, ти чуєш, що я тобі кажу? Рушай, поки я не розсердилася.

По шиї Ліндо заляскали віжки. Ліндо тицьнувся носом у землю і поплентався далі.

Якийсь час вони їхали мовчки, але незабаром Марії спало на думку, що було б дуже чемно з її боку зав'язати розмову.

— Вирушаєте в подорож, правда? — звернулася вона до нього.

Аллен витріщив очі на дуб, що стояв біля дороги, і не сказав ні слова.

— Я ніколи не їздила поїздом, — трохи помовчавши, призналася Марія. — Але моя сестра Роза їздила в поїздах. Один раз вона їздила в Сан-Франціско і один раз — назад. Я чула, як дуже багаті люди казали, що мандрувати добре. Рідна моя сестра Роза каже те саме.

— А я тільки в Салінас їду, — зауважив Аллен.

— Ну, там я, звичайно, багато разів була. У нас із Розою такі друзі в Салінасі! Наша мама звідти родом. І тато часто їздив туди за дровами.

Аллен зробив одчайдушну спробу пербороти свою сором'язливість:

— Ніяк не міг завести свій форд, а то б на ньому поїхав.

— То у вас є машина? — новина справила враження.

— Та ні, просто старенький фордик.

— Ми говорили, ми з Розою говорили, що коли-небудь, можливо, і в нас буде форд. От тоді вже ми поїздимо всюди. Я чула, як дуже багаті люди казали, що мандрувати дуже приємно.

Ніби закінчуючи цю розмову, з-за гори викотився старенький фордик і з гуркотом рушив їм назустріч. Марія вчепилася в віжки.

— Ліндо, заспокойся! — гукнула вона.

Ліндо не звернув ніякісінької уваги ні на форд, ні на Марію.

В машині були містер і місіс Манро. Берт обернувся і, витягнувши шию, подивився вслід візку.

— Боже мій! Ти бачила? — запитав він, сміючись. — Бачила цього старого гріховоду з Марією Лопес?

Місіс Манро усміхнулася.

— Послухай-но, — вигукнув Берт, — а славно б вийшла штука, якби ми сказали старій Хьюнекер, що бачили, як її дідуган котив разом з Марією Лопес.

— І думати про це не смій! — рішуче заперечила дружина.

— Але жарт був би слашний. Ти ж знаєш, що вона про нього розповідає.

— Ні, ні, не треба, Берт!

А Марія все їхала, прямодушно розмовляючи зі своїм небалакучим пасажиром.

— Ви ніколи не заходите до нас покуштувати наших енчилада. Таких енчилада більше ніде немає. Тому що, знаєте, ми ж училися в нашої мами. Коли наша мама була жива, казали, що до самісінького Сан-Хуана, навіть аж до Гілроя немає нікого, хто зумів би так рівно і так тонко розкачати коржі. Ви, ма-

буть, знаєте, що для того, щоб корж був смачним і тонким, його треба розкачувати, весь час розкачувати. А так довго, як наша мама, ніхто не розкачує, навіть Роза. А зараз я їду в Монтерей за борошном, воно там дешевше.

Аллен Хьюнекер притиснувся до самісінького краю сидіння і з нетерпінням чекав автобусної зупинки.

Поверталась Марія вже надвечір.

— Незабаром ми будемо вдома, — радісно повідомила вона Ліндо. — Сміливіше, друже, тепер уже недалеко.

Марія згоряла від нетерпіння. В пориві одчайдушного марнотратства вона купила чотири великі цукерки, і це було ще не все. Вона везла з собою подарунок для Рози — пару широченних, вишитих маками підв'язок. Вона уявляла собі, як Роза надіне підв'язки і підніме спідницю — о! дуже скромно, звичайно. Вони поставлять дзеркало на підлогу й удвох дивитимуться на підв'язки. Потім Роза стане навшпиньки, і вони заплачуть від щастя.

У дворі Марія, не кваплячись, випрягла Ліндо. Марія знала, що чим далі відтягнеш насолоду, тим приємнішою буде вона. В хатині панувала тиша. Жодного візка, який би свідчив про те, що в домі є відвідувачі, не стояло біля їхнього ганку. Марія повісила на місце стару упряж і вивела Ліндо на пасовисько. Потім дістала цукерки та підв'язки і тихо зайшла в хату. Роза сиділа за одним із столиків — мовчазна, стримана, похмура, змучена Роза. Очі її здавалися тьманими і невидючими. Вона сиділа, поклавши перед собою на столі свої повні, сильні руки і стиснувши кулаки. Коли до кімнати зайшла Марія, вона не обернулася і нічим не виявила, що бачить її. Марія завмерла на місці і втупилася очима в сестру.

— Розо, — заговорила вона боязко. — Я приїхала, Розо.

Та поволі повернула до неї голову.

— Так, — сказала вона.

— Ти нездорова, Розо?

Погляд потьмянілих очей знову звернувся до столу.

— Ні.

— Я привезла тобі подарунок, Розо. Поглянь-но.

Вона простягла їй сліпучі підв'язки.

Поволі, дуже поволі Роза перевела погляд на пишні червоні маки, а потім глянула в обличчя Марії. Марія вже ладна була скрикнути від захоплення. Роза потупила очі, і дві великі сльози покотилися вниз по западинах біля носа.

— Розо, ти бачиш, що я тобі купила? Вони тобі не сподобалися? Ти не хочеш приміряти їх, га, Розо?

— Ти моя славно, маленька сестричка.

— Розо, скажи мені, що сталося? Ти нездорова? Ну, ти ж мусиш розповісти своїй Марії. У нас хто-небудь був?

— Був, — глухо озвалася Роза, — шериф був.

Тепер Марія так розхвилювалася, що заторохтіла не змовкаючи.

— То, значить, шериф приходив? Ну, тепер наше діло піде. Тепер уже ми будемо багаті. Скажи мені, Розо, скільки він замовив енчилада?

Роза стрепенулася, підійшла до Марії і по-материнськом обняла її.

— Бідна моя маленька сестричко! — промовила вона. — Ми більше не будемо продавати енчилада. Тепер нам знову доведеться жити як колись, і у нас більше не буде обновок.

— Ти збожеволіла! Чому ти так дивно говориш зі мною?

— Це все правда. У нас був шериф. «Я дістаю скаргу, — сказав він мені. — Люди скаржаться на те, що ви відкрили тут поганий дім». «Це брехня, — відповіла йому я, — брехня і образа для нашої матері і для генерала Валлехо». «Мені подано скаргу, — каже він. — Ви повинні нікого не пускати до себе, або я заарештую вас за утримання поганого дому». «Але це ж брехня!» — кажу я і намагаюся все пояснити йому, та він своєї: «Сьогодні вдень мені подано скаргу, а коли я дістаю скаргу, я вже нічого не можу зробити. Тому що, Розо, — каже він мені з дружнім виразом на обличчі, — я лише слуга людей, що подають скарги». А тепер ти сама бачиш, Маріє, сестричко моя, що нам знову доведеться жити як колись.

Залишивши вражену Марію, вона повернулася до свого столу. Якусь мить Марія намагалася зібратися з думками і раптом гірко розплакалась.

— Заспокойся, Маріє, — я вже про все подумала. Ти знаєш, нам і справді доведеться голодувати, якщо ми перестанемо продавати енчилада. Не суди мене надто суворо за те, що я зараз тобі скажу. Я вирішила твердо. Ось що, Маріє. Я поїду в Сан-Франціско і стану там поганою жінкою.

Голова її низько схилилася над повними руками, що лежали на столі.

Ридання Марії стихли. Вона навшпиньки підійшла до сестри.

— За гроші? — прошепотіла вона з жахом.

— Так, — гірко плачучи, відповіла Роза. — За гроші. За цілу купу грошей. І хай просить мене милосердна мадонна.

Марія відійшла від сестри і, вибігши в прихожу, зупинилася там перед порцеляною мадонною.

— Я ставила свічку, — говорила вона, плачучи, — я кожного дня приносила квіти. Свя-

та мадонно, чим ми тобі не догодили? Як могла ти допустити таке?

Потім вона опустила на коліна й прочитала п'ятдесят «Ave Maria!». Перехрестившись, вона підвелася з колін з напруженням, але рішучим виразом на обличчі.

У другій кімнаті Роза все ще сиділа, схилившись над столиком.

— Розо, — голосно сказала Марія, — я сестра твоя. Я — те ж саме, що й ти. — Вона ковтнула повітря. — Розо, я поїду з тобою у Сан-Франціско і теж стану поганою жінкою.

І тут самовладання покинуло Розу. Вона підвелася з стільця і розкрила свої дужі обійми. Обнявшись, сестри Лопес довго ридали.

*Переклали
Катерина КОРОТКОВА
і Севір НІКИТАШЕНКО*

ХРИЗАНТЕМИ

Сіра пелена високого зимового туману облягала долину Салінас, застуючи небо й увесь білий світ. Вона втиснулася між навколишніми горами, наче щільна ляда, і простора долина видавалася величезним казаном. Увесь той долининий обшир укрили рівні, покрані плугом лани, на яких лисніли металево-сірі глибокі борозни. Біля підніжжя гір, за річкою Салінас, мерехтіла жовта стерня, ніби купалася в сьйві зимового сонця, хоч у цю грудневу пору сонце майже не зазірало в глибоку долину. А понад рікою густі верболизи паленіли яскраво-жовтим зів'ялим листом.

Настала пора спокою і сподівання. Повітря сповнилося ніжною прохолодою. З південного заходу подував легенький вітерець, і фермери чекали, що на їхні ниви от-от прольється добрячий дощ; але туман і дощ ніколи не приходять укупі.

На ранчо Генрі Аллена, що лежало за річкою під горою, польові роботи майже скінчилися: сіно скосили і склали у клуню, міжряддя в саду були зорані, щоб земля до глибин напоїлася прийдешніми дощами. Худоба на гірських пасовищах заросла кошластою шерстю.

Еліза Аллен саме поралася в квітнику. Вона підвела голову й побачила Генрі, свого чоловіка, — він розмовляв з двома незнайомими в міських костюмах. Всі троє стояли біля повітки для трактора; кожен із них поставив ногу на приступку невеличкого Фордзона. Вони курили сигарети і, розмовляючи, оглядали машину.

Еліза подивилась на них і знову взялася до роботи. Їй було тридцять п'ять років. Вона мала худе вольове обличчя й прозорі, як чиста вода, очі. В своєму робочому вбранні вона видавалась аж надто серйозною й оградною: на ній був чоловічий чорний капелюх, насунутий на очі, грубі черевики і сукня з вибивного ситцю, яку майже зовсім закривав просторий вельветовий фартух з чотирма великими кишенями для ножиць, совка із скребачкою, насіння й ножа. Щоб захистити руки, вона одягла грубі шкіряні рукавички.

Короткими садовими ножицями жінка обрізала торішні стебла хризантем. Час од часу вона позирала на чоловіків, що стояли біля трактора. Її обличчя було зосереджене, серйозне — і гарне; навіть ножиці в її руках здавалися серйозними і дужими, а стебла хризантем надто тонкими й тендітними.

Зворотним боком рукавички вона змела з-перед очей хмарку навислого волосся і вимазала собі щоку. Позад неї стояв чепуренький білий будиночок, оточений високою — до вікон — і тісною шерегою червоної герані. Будинок був як лялечка: шибки в ньому аж сяяли, а на ганку лежав чистенький килимок.

Еліза ще раз глянула на повітку: незнайомі вже сідали у свій двомісний форд. Вона зняла рукавички і встромила свої дужі пальці у хачі молодих зелених паростків, що забуяли навколо торішніх хризантемових коренів. Розгорнувши листя, жінка зазирнула поміж густі стебла. Ні, там не було ні попелиці, ні слимаків, ні совки. Її нещадні пальці нищили шкідників, перш ніж вони встигали розплодитися.

Нараз Еліза здригнулася: над її головою пролунав чоловіків голос. Він підійшов зов-

сім нечутно і перехилився через дротяну загорожу, що захищала квітник од худоби, собак і курей.

— Ти знову біля квітів, — мовив він. — Матимеш добрий урожай цього року.

Еліза випросталась і знову натягла свої рукавички:

— Атож. Цього року врожай буде добрий, — відказала вона; в її тоні й у виразі обличчя відчувалося самозадоволення.

— У тебе є хист, — зауважив Генрі. — Минулого літа он які хризантеми виростила: кожна квітка не менше десяти дюймів. От якби ти взялася доглядати наш садок! Щоб і яблука такі повіростали!

Еліза гостро позирнула на чоловіка.

— А що, може, мені пощастило б і з яблунями. У мене й справді до цього хист. Так само, як у моєї матері. Варто їй було встроїти в землю суху галузку, і та пускала паростки. Мати казала, що в цій справі все залежить од рук — вони самі повинні все знати й уміти.

— Так і думаєш, коли дивишся на твої квіти, — зауважив він.

— Слухай, Генрі, а хто ті двоє, що ти з ними розмовляв?

— Про це я й хотів тобі розказати. Вони з компанії «Вестерн Міт». Я продав їм наших трілітніх бичків — усі тридцять голів. Та ще й за добру ціну: майже за ту, що я заправив.

— Добре, — сказала вона. — Молодець.

— А тому, — провадив він, — гадаю, що ми можемо поїхати в Салінас, пообідати в ресторані, а потім сходити в кіно. Тим більше, що сьогодні субота. Треба ж якось відзначити цю подію.

— Добре, — повторила вона.

— До того ж, сьогодні увечері виступатимуть боксери, — докинув Генрі жартівливим тоном. — Може, хочеш подивитися на боксерів?

— О, ні, — відповіла вона, злякано затаївши подих. — Ні, цього я не хочу.

— То я жартую, Елізо. Ми підемо в кіно. Стривай-но. Зараз друга година. Я, мабуть, візьму Скотті, й удвох ми приженемо з гір тих бичків. На це у нас піде годин зо дві. Десь о п'ятій ми виїдемо до міста й пообідаємо в готелі «Комінос». Згодна?

— Звичайно, згодна. Я люблю обідати в ресторані.

— Ну, то й гаразд. Піду осідлаю пару коней.

— А я тим часом пересаджу паростки, — сказала Еліза.

За мить вона почула чоловіків голос біля клуні: він гукав Скотті. А згодом побачила, що вони удвох поїхали блідо-жовтим схилом шукати бичків.

Для паростків у неї вже була готова невеличка квадратова піщана грядка. Вона ще

раз перекопала совком ґрунт, вирівняла його й добре втоптала. Потім вирила десять паралельних рівчаків для молодих пагонів. Перейшовши до ґрядки з хризантемами, вона повисмикувала маленькі кучеряві пагінці, ножицями підрізала на кожному листя і склала їх у рівненьку купку.

З дороги долинуло скрипіння коліс і тупіт копит. Еліза підвела голову. Польова дорога вилялася попід щільним живоплотом верб та осокорів, що вишикувались понад річкою, і дорогою їхав за чудернацькою супрягою чудернацький повіз. Це був старий ресорний фургон з парусиновою округлою будою — в таких долали колись прерії. Тягли його старий гнідий кінь і невеличкий віслюк сіро-білої масті. Пара спроквола тюпала дорогою, і правив нею здоровий, давно неголений чолові'яга, який сидів між парусиновими полами. Під фургоном, між задніми колесамч, статечно чимчикував худий дужий пес сумнівної породи. На парусині незграбними кривими літерами було написано: «Каструлі, сковороди, ножиці, косарки. Лагоджу». Вгорі два рядки, де перелічувались назви речей, а під ними переможне й рішуче «Лагоджу». Чорна фарба збігала з кожної літери гострими патьоками.

Сидячи навпочіпки, Еліза дивилася на химерний розхитаний повіз. Жінка гадала, що він мине ферму й поїде путівцем далі. Аж ні. Пронизливо квілячи кривулястими старими колесами, повіз звернув на дорогу, що вела до ферми. Худий пес вихопився з-поміж коліс і помчав наперед. Тієї ж миті де не взялися дві вівчарки й прожогом кинулися до нього. Зустрівшись, усі троє спинилися, хвости у них дрібно задрижали, ноги напружились, і вони поволі, з гідністю повноважних послів почали кружляти, делікатно обнюхуючи один одного.

Фургон під'їхав до Елізиної дротяної загорожі й спинився. Відчувши, що ворог має перевагу, чужий собака підібгав хвоста і сховався під повозом; шерсть у нього настовбурчилась, і він вишкірив зуби.

Чоловік гукнув до Елізи з передка свого фургона:

— Якщо мого собаку розлютити, з ним сам чорт не упорається.

Еліза засміялася:

— Я це бачу. Але скільки йому часу потрібно на те, щоб розлютитися?

Чоловік щиро засміявся їй собі.

— Багато. Іноді кілька тижнів.

Він ступив на колесо і незграбно зліз із повоза. Кінь з віслюком понурились, наче неполивані квіти.

Еліза побачила, що незнайомиць був здоровий чолові'яга. Хоч на голові і в бороді проглядала сивина, він не здавався старим. Його ношений чорний костюм був пом'ятий

і засмальцьований. Усмішка зникла з його лица та очей тієї ж миті, як він перестав сміятися. Очі в нього були темні й сповнені сумної задуми, що часто світяться в очах моряків та візників. Мозолясті руки, які він поклав на дротяну загорожу, були порепані, і кожна тріщина вирізнялася чорною лінією. Незнайомий скинув пом'ятого капелюха.

— Я збочив зі знайомої дороги, мем, — мовив він. — Скажіть мені, чи потраплю я цим путівцем на той бік річки, до Лос-Анжелоського шосе?

Еліза випросталася й поклала грубі ножиці в кишеню свого фартуха.

— Атож, потрапите. Але дорога звивиста й веде до броду. Навряд чи ваша пара здолає пісок.

— Ви не знаєте, на що здатні мої коники, — заперечив незнайомий досить різким тоном.

— Коли їх розворушити? — спитала вона. На мить він усміхнувся.

— Так. Коли їх розворушити.

— В кожному разі, — сказала Еліза, — я гадаю, ви заощадите час, якщо повернетесь на Салінаську дорогу і нею виїдете на шосе.

Він зачепив своїм здоровим пальцем загорожу від курей і бризкнув дротиною, наче струною.

— А я нікуди не поспішаю, мем. Щороку я мандрую з Сіетла до Сан-Дієго і назад. Увесь рік у дорозі. Шість місяців туди і шість місяців назад. Шукаю доброї погоди.

Еліза скинула рукавиці і, впхнувши їх у кишеню фартуха, де вже лежали ножиці, провела рукою попід крисами свого чоловічого капелюха, щоб одвести від очей непокірне волосся.

— То ви цікаво проводите час, — зауважила вона.

Він перехилився через огорожу і сказав конфіденціальним тоном:

— Ви, певно, зауважили напис на фургоні. Я лагоджу каструлі й гострю ножі та ножиці. У вас, мабуть, знайдеться для мене робота.

— Ні, ні, — швидко відказала вона. — У нас немає нічого.

В очах її з'явився вираз твердої рішучості.

— Найгірше буває з ножицями, — пояснив він. — Гострячи самотужки, люди здебільшого псують їх. А я знаю, як їх гострити. У мене є для того спеціальний інструмент. Таке собі кругленьке точило — і то патентоване. Воно гострить так, що комар носа не підточить.

— Усі мої ножиці гострі.

— Ну що ж, гаразд. Візьмемо каструлю, — палко провадив він. — Погнуту каструлю або каструлю з діркою я можу відремонтувати так, що вона буде, як з магазину, і вам не

доведеться купувати нову. Ви заощадите гроші.

— Ні, — коротко відповіла вона. — Я ж вам сказала: у мене немає для вас роботи.

Його обличчя зобразило глибокий смуток, в голосі почулися плаксиві ноти.

— Сьогодні у мене не було роботи. Мабуть, доведеться лягати без вечері. Розумієте, я збився зі своєї звичної дороги. На шосе від Сіетла до Сан-Дієго мене знають геть усі й нікому нічого не дають гострити, бо знають, що я приїду й зроблю це на совість і заощаджу їм гроші.

— Пробачте, — роздратовано сказала Еліза. — У мене немає для вас роботи.

Він одвів погляд від її обличчя і понурих голову. Його очі блукали долі, аж доки не зупинилися на грядці з хризантемами, яку вона приводила до ладу.

— Що це за зілля, мем?

Роздратований, упертий вираз одразу ж зійшов з Елізиного обличчя.

— Та це ж велетенські хризантеми, білі й жовті. Я їх вирощую щороку, і більше за мої ви в наших краях ні в кого не здибаєте.

— Це такі квіти на довгих стеблах? Наче клубки кольорового диму? — спитав він.

— Атож. Як гарно ви їх описали.

— Запах у них трохи неприємний, треба до нього звикнути, — зауважив він.

— Вони мають хороший гіркий запах, — заперечила вона. — І в ньому немає нічого неприємного.

Він швидко змінив тон.

— Мені самому він подобається.

— Цього року в мене були квіти по десять дюймів у діаметрі, — сказала жінка.

Чоловік перехилився через огорожу.

— Слухайте-но. Я знаю одну леді, — вона живе далі над шляхом, — у неї такий гарний квітник, що ви зроду такого не бачили. Там є геть усі квіти, а от хризантем немає. Минулого разу я лагодив їй балію з мідним дном (важкенька, скажу вам, справа, але я зробив її як слід), і вона мені сказала: «Якщо вам трапляться гарні хризантеми, то, прошу вас, привезіть мені з них насіння». Так вона мені й сказала.

В Елізиних очах ураз спалахнув інтерес і увага.

— Небагато ж вона знає про хризантеми. З насіння їх, звичайно, вирощувати можна, але значно легше посадити оці пагони.

— Он як, — сказав він. — А чи не можна було б привезти їй пагонів?

— Авжеж можна, — вигукнула Еліза. — Я посаджу їх у вогкий пісок, і ви візьмете їх із собою. Якщо змочувати пісок, вони пустять корінці. А вона пересадить їх у ґрунт.

— Вона була б так рада, мем. То ви кажете, вони гарні?

— Чудові! — сказала жінка. — Ой, які чу-

дові! — Очі її палали. Вона зірвала з голови пом'ятого капелюха і хитнула головою, розтрушуючи своє чорне пишне волосся. — Я посаджу пагони у квітковий горщик, і ви візьмете їх із собою. Заходьте у двір.

Чоловік зайшов, одчинивши прив'язану до кілка хвіртку, а збуджена Еліза тим часом побігла за будинок обсадженою геранями доріжкою. За мить вона повернулася з великим червоним горщиком. Забувши про рукавички, вона стала на коліна біля грядки й почала згрібати пальцями піщаний ґрунт і насипати його в новенький яскравий горщик. Потім жінка взяла невеличку купку пагонів, що вже лежали напоготові, встромила їх дужими пальцями у горщик і втоптала кісточками пісок. Чоловік підійшов і став біля неї.

— Я вам поясню, що з ними робити, — сказала вона. — Запам'ятайте, а потім перекажете тій леді.

— Авжеж, я запам'ятаю.

— Ну, то слухайте. Десь за місяць паростки пустять корінці. Тоді нехай вона їх висадить за фут один від одного в добрий родючий ґрунт — ось у такий, — і вона взяла жменю чорнозему. — Вони дуже швидко виростуть. Та не забудьте сказати їй, хай у липні обріже стебла дюймів за вісім од землі.

— Перш ніж вони зацвітуть? — запитав він.

— Атож, перш ніж вони зацвітуть. — Її зосереджене обличчя світилося завзяттям. — Невдовзі вони знову підростуть. Наприкінці вересня на кущах з'являться пуп'янки.

На мить жінка збентежено змовкла.

— Найбільше уваги потребують саме пуп'янки, — нерішучим тоном провадила вона. — Не знаю, як вам це пояснити. — Вона допитливо зазирає йому в очі. Губи у неї були напіврозкриті, і вона наче до чогось дослухалася. — Спробую це розтлумачити, — сказала вона. — Вам доводилося чути про вправні руки, що вміють саджати рослини?

— Правду кажучи, ні, мем.

— Я можу лише розповісти, що вони відчують. От ви обриваєте зайві пуп'янки. Все ваше єство зосереджується в кінчиках пальців. Ви тільки дивитесь, як пальці працюють. Вони все роблять самі. Ви відчуваєте, як вони діють. Вони обривають пуп'янки один за одним і не помиляються жодного разу. Вони становлять одне ціле з рослиною. Розумієте? Ваші пальці й рослина — одне й те ж. Ви це відчуваєте усією рукою. Вони знають, що роблять. Вони не помиляються жодного разу. Ви це відчуваєте. І в таку мить у вас неодмінно все вийде гаразд. Вам це знайоме? Ви мене розумієте?

Вона стояла навколішках і зазірала йому в обличчя. Її груди бурхливо здіймалися.

Чоловік примружив очі й соромливо одвів погляд.

— Мабуть, що знаю, — сказав він. — Часом уночі, коли я лежу в своєму фургоні...

Та Еліза враз перебила його хрипким одхвилювання голосом:

— Мені не доводилося жити так, як оце живете ви, але я знаю, що ви маєте на увазі. Коли ніч темна, то зорі... ну, проміння у них гостре, і навколо панує тиша. А ви здійсмаєтесь вище й вище! Кожний загострений промінь впинається вам у тіло. Таке у вас відчуття. Промені пекучі, гострі — і як це чудово!

Стоячи навколішках, вона простягнула руку до його ніг у чорних штанах. Її нерішучі пальці ледь не доторкнулись до засмальцьованої штанини. Але в останню мить рука безсило впала, і Еліза опустила на землю, наче той пес, що лащиться до людини.

— Ваша правда, це таки гарно. Та коли людина лишається без обіду, все видається інакшим.

Жінка відразу підвелася й випросталася на весь зріст; обличчя в неї було винувате. Вона простягла йому горщик.

— Ось, візьміть. Поставте його на лавку в фургоні, щоб він був у вас на очах. Може, я знайду для вас яку-небудь роботу.

Вона пішла за хату і, попорпавшись у звалищі металевого посуду, витягла дві старі пом'яті алюмінійові каструлі. За мить вона повернулася:

— Може, ви доведете їх до ладу.

Чоловік одразу ж змінився — став професіоналом.

— Я вам їх так справляю, що вони будуть як нові.

Він поставив за фургоном маленьке ковадло і витяг із засмальцьованої скриньки невеличкий механічний молот. Еліза вийшла за хвіртку, щоб подивитись, як він виправляє вибоїни. Його міцно стулений рот свідчив про компетентність і впевненість фахівця. Виконуючи складні операції, він закушував нижню губу.

— То ви й спите у фургоні? — запитала Еліза.

— Атож, мем, у фургоні. І в погоду, і в не погоду, мені там завжди сухо.

— Мабуть, гарно так жити, — зауважила вона. — Мабуть, дуже гарно так жити. От якби й жінкам можна було мандрувати у фургоні.

— Е ні, жінці робити це не гоже.

Вона трохи розтулила губи, блиснувши зубами.

— Чому? Звідки це вам відомо?

— Та нізвідки, мем, — запротестував він. — Мені це невідомо, просто я так гадаю. Ось, візьміть свої каструлі. Тепер вам не доведеться купувати нові.

— Скільки?

— О, всього п'ятдесят центів. Гроші я правлю якнайменші, а роботу виконую якнайкраще. Ось чому всі мої клієнти од Сіетла до Сан-Дієго ніколи на мене не скаржаться.

Еліза винесла з хати п'ятдесят центів і поклатла монету йому в руку.

— Не дивуйтеся, якщо я з часом стану вашим конкурентом. Я й ножиці вмю гострити. І вибоїни в невеличких каструльках виправляю. Ви ще не знаєте, на що здатна жінка.

Він поставив молот у засмальцьовану скриньку й прибрав своє маленьке ковадло.

— Самотнє життя не для жінки, мем. До того ж, жити у фургоні страшноувато. Всю ніч під тобою всяка звірина бігає.

Він ступив на голоблю і, спершись рукою на білий круп віслюка, сів на своє місце й узяв до рук віжки.

— Красно дякую вам, мем, — сказав він. — Скористаюсь з вашої поради: поверну назад і поїду дорогою на Салінас.

— Не забудьте, — мовила вона, — якщо вам доведеться їхати довго, то зволожуйте пісок.

— Пісок, мем?.. Пісок? Ах, так, так! Ви маєте на увазі пісок у горщику з хризантемами. Авжеж, не забуду!

Він причмокнув язиком. Коник та віслюк бадьоро напружили захомутані шиї. Пес зайняв своє місце між задніми колесами. Фургон повернувся й спроквола рушив назад, на дорогу, що звивалася понад річкою.

Еліза стояла перед дротяною загорожею і стежила за повозом, що повільно віддалявся од ферми. Плечі в неї були випростані, голова одкинута назад, а очі примружені, затуманені. Губи її беззвучно ворушилися, вимовляючи: «Прощайте... прощайте». Потім вона прошепотіла: «Вони на ясній дорозі. Прямують до сонця».

Вона стрепенулася, почувши звук власного голосу, і оглянулася, чи ніхто не слухає. Чули її тільки собаки, що дрімали на курній дорозі. Вони підвели свої морди, подивилися на неї і знову опустили голови на лапи. Еліза повернулася й побігла до будинку.

На кухні вона простягла руку за пічку й помацала бак. Він був повний гарячої води, яку вона нагріла, готуючи обід. Зайшовши у ванну, вона зірвала з себе брудний одяг і шпурнула його в куток. Потім взяла мочалку й почала розтирати ноги, плечі, поясицю, груди й руки, аж доки шкіра почервоніла. Витершись рушником, вона стала перед дзеркалом у своїй спальні й озирнула себе з ніг до голови: убрала живіт і випростала груди, потім повернулася й подивилась через плече на свою спину.

За мить жінка почала поволі одягатися. Ді-

стала найновішу білизну, найкращі панчохи і сукню, що була їй найбільше до лиця. Вона дбайливо зачесала волосся, підвела брови й пофарбувала губи.

Вона вже кінчала чепуритися, коли до неї долинуло приглушене гупотіння копит і вигуки Генрі та батрака, що заганяли бичків у кораль. Вона почула, як стукнули, зачиняючись, ворота, і сіла, чекаючи Генрі.

На ганку залунали його кроки. Він зайшов у дім і гукнув:

— Де ти, Елізо?

— Одягаюсь у себе в кімнаті... Я ще не готова. Помийся — там є гаряча вода. Та не барися, бо вже пізно.

Почувши, як він плюскається у ванній, Еліза поклала на ліжко його чорний костюм, а поряд з ним — сорочку, шкарпетки й краватку. Біля ліжка вона поставила начищені до блиску черевики, а сама пішла на ганок, сіла, випроставшись, і завмерла. Вона дивилася на дорогу, що простяглася понад річкою, туди, де жовтіло побите морозом листя верб; під пеленою сивого туману, що навис над долиною, низка дерев здавалася тоненькою смужкою сонячного проміння. Сірого зимового дня ця золотава стрічка була єдиною окрасою безбарвного краєвиду.

Еліза сиділа непорушно — лише коли-неколи кліпала очима.

Грюкнули двері. Генрі вийшов на ганок, заправляючи під жилет краватку. Еліза враз напружилася, обличчя її скам'яніло. Генрі глянув на неї і вражено спинився.

— Знаєш що... Знаєш, Елізо, ти зараз така гарна!

— Гарна? Ти гадаєш, що я гарна? Що значить «гарна»?

— Ну... не знаю, як тобі сказати... — затавився, пояснюючи, Генрі. — Ти зараз якась не така, як завжди, сильна й щаслива.

— Я сильна? Хай буде так. Але що значить «сильна»?

Генрі спантеличено подивився на неї.

— Ти... ти наче граєшся в якусь гру, — безпорадно мовив він. — Це наче якась гра. Ти така сильна, що, здається, можеш розірвати навпіл теля, і така щаслива, що можеш з'їсти його за раз, як кавуна.

На мить вона пом'якшала.

— Генрі! Не говори такого. Ти сам не відаєш, що кажеш. — І знову стала втіленням строгості. — Так, я справді сильна, — впевнено сказала вона. — Досі я сама не знала, яка я сильна.

Генрі подивився на повітку, де стояв трактор, і коли перевів на неї очі, вони знову були такі самі, як завжди.

— Я виведу машину. А ти надягни тим часом пальто.

Еліза зайшла в будинок. За мить вона почувала, як він прогріває мотор і виїздить за

ворота, а потім почала неквапливо надягати капелюшок: трошки опускала його з одного боку, заламувала з другого. Коли Генрі вимкнув мотор, вона накинула пальто і вийшла надвір.

Невеличкий родстер підстрибував грязькою дорогою, що тяглася вздовж річки, колеса полохали птахів і розганяли кроликів, які притьмом стрибали в кущі. Пара журавлів важко злетіла над вербами і сіла на березі річки.

Далеко попереду на дорозі Еліза побачила невелику темну пляму. Вона одразу зрозуміла, що то таке.

Вона силкувалась одвести погляд, коли вони минали те місце, але не змогла і сумно прошепотіла:

— Невже він не міг кинути їх далі від дороги? Це було б неважко, зовсім неважко. Але він залишив собі горщик, — пояснила вона собі. — Горщик йому потрібний. Ось чому він не міг кинути їх далі від дороги.

Дорога завершилася, і жінка побачила фургон. Вона повернулася всім тілом до чоловіка, щоб, коли машина проїжджатиме мимо, йому не видно було невеличкого критого повоза, запряженого чудернацькою парою.

За мить фургон був уже позаду. Все минулося. Жінка сиділа, не озираючись.

Вона сказала голосно, щоб чоловік почув:

— Добре, що ми їдемо обідати сьогодні до міста, дуже добре.

— Ось ти вже й знову змінилась, — поскаржився Генрі. Він зняв одну руку з керма і поплескав її по коліну. — Треба частіше вивозити тебе до міста. Від цього буде користь нам обом. Надто ми вже засиділись на своєму ранчо.

— Генрі, ми замовимо вина до обіду? — спитала вона.

— Звичайно замовимо! Це буде чудово.

Вона трохи помовчала і знову спитала:

— Генрі, а боксери часто калічать один одного?

— Буває трохи калічать, але не часто. А що хіба?

— Я читала, що вони ламають носи, і кров біжить їм на груди. А їхні рукавиці так намокають у крові, що стають важкими.

Генрі повернувся до неї.

— Що я чую, Елізо? Невже ти читаєш про такі речі?

Він сповільнив хід і повернув машину праворуч, до мосту через річку Салінас.

— А жінки ходять дивитися на бокс? — спитала вона.

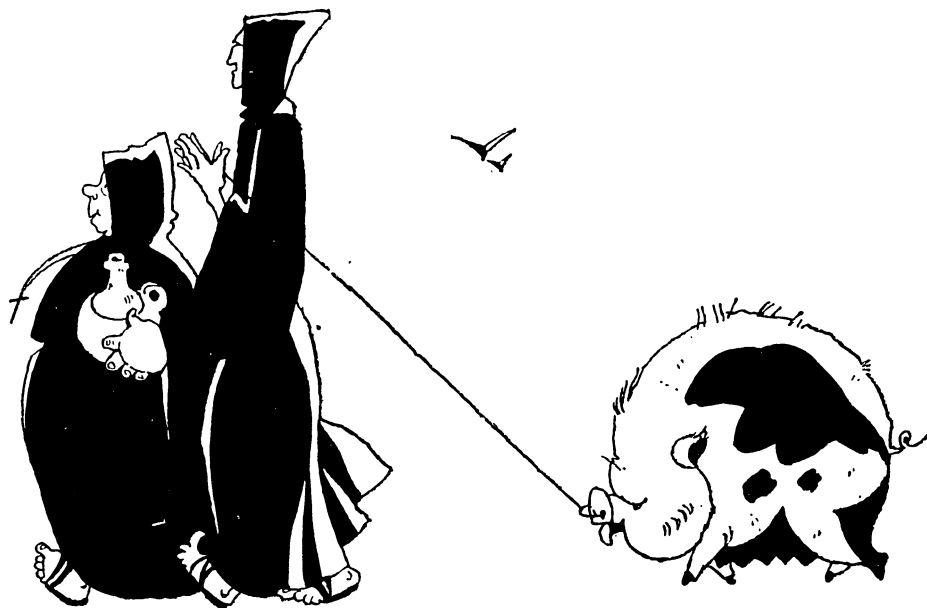
— О, звичайно, деякі ходять. А що, Елізо? Ти хочеш піти на бокс? Навряд чи він тобі сподобається, але я можу тебе повести, якщо тобі справді хочеться.

Вона стомлено відкинулась на спинку сидіння.

— О ні. Мені не хочеться. Зовсім не хочеться. — Вона одвернула обличчя. — Вистащить з нас вина. Замоємо вина — та й досить.

Вона підняла комір пальта, щоб він не бачив, що вона рюмсає, як стара баба.

Переклав
Олександр ТЕРЕХ

СВЯТА ДІВА КЕТІ

В П... (як пишуть французи), року 13..., жив собі поганий чоловік, який тримав погану свиню. Був він поганим чоловіком через те, що сміявся не тоді, коли слід, і не з того, з кого слід. Він сміявся з братів святого ордену М..., коли вони приходили до його дверей і просили милостиню—келишок горілки чи срібну монетку, і він сміявся, коли збирали церковну десятину. Коли брат Клемент упав у ставок коло млина й утопився, — бо нізачо не хотів випустити з рук торбу з сіллю, — цей поганий чоловік Роарк реготав так, що аж захворів і зліг. Тепер ви бачите, який то був підлий і зловтішний сміх, і вам зрозуміло, чому Роарка вважали поганою людиною, правда ж? І вас, звісно, не дивує те, що він не сплачував церковної десятини і взагалі догрався до того, що в абатстві на-

віть почали говорити про відлучення його від церкви. І що цікаво: темне й худе обличчя Роарка просто не було створене для сміху. Коли він заходився сміхом, то строїв таку міну, ніби йому щойно відірвали ногу і він збирається заверещати з цього приводу. Крім того, він обзивав людей дурнями, а казати такі речі негарно й нерозумно, навіть якщо маєш справу із справжнісінькими ідіотами. Ніхто не знав, звідки в Роарка взялася така вдача — хіба що це пояснювалося тим, що замолоду він чимало помандрував і набрався різних гріховних думок, якими сповнюється білий світ.

Отже, ви бачите, в якій атмосфері зростала Кеті — погана свиня, і не дивно, либонь, що вона виростала такою поганою. Автори деяких книг, наводячи її родовід, твердять, ніби всі батьки й діди і прадіди Кеті були поганими свинями; батько Кеті був, мовляв, куроїдом, і всі знали це, а її мати, нібито, охоче ласувала своїм власним виводком, якщо тільки їй це дозволяли. Але це неправда. Батько й мати Кеті

були добрими, порядними свинями — звичайно, в тих межах (як відомо, не дуже широких), в яких природа обдарувала свиней порядністю. Та все ж таки порядність не була для них пустим звуком, як, втім, і для більшості людей.

Кетіна мати раз у раз приносила милих червоних голодних поросятко—цілком нормальних і пристойних. Ми підкреслюємо це для того, щоб ви остаточно переконались, що Кеті просто не могла успадкувати поганої вдачі своїх батьків.

З'явившись на світ, Кеті посапувала собі мирно на соломці, заплющивши очі й наморщивши своє рожеве рильце—таке собі гарне, смирне поросятко. Та одного дня до хліва завітав Роарк — дати новонародженим імена. «Тебе зватимуть Бріджід, — сказав він, — твоє ім'я буде Рорі, а ти — ану, перевернися, чортеня! — ти будеш Кеті». І з тієї миті Кеті стала поганою свинею, власне, найгіршою свинею з усіх, що будь-коли жили в графстві П...

Почала вона з того, що стала красти мо-

локо в своїх братів і сестер: з одного соска ссала, а інші затуляла спиною, так що бідолашні Рорі, Бріджід і решта виводка зростали замухрижками, а сама Кеті дуже скоро зробилася вдвічі більшою й сильнішою за будь-кого з них. Ну, а щодо лихої вдачі... Ось послухайте, чи чули ви що-небудь подібне: одного чудового ранку Кеті схопила Бріджід і зжерла її! Потім настала черга Рорі, а далі така сама доля спіткала й решту її братів і сестер! Після такого початку від Кеті вже можна було сподіватися будь-якої капості; і справді, довго чекати не довелося: незабаром вона почала жерти курчат і каченят — та ще й з таким апетитом, що Роаркові довелося втрутитися в цю справу. Він збудував для неї окремих міцний хлів; в усякому разі, ті стінки, що виходили на Роаркове подвір'я, були міцними. Після цього Кеті якщо й ласувала курчатами, то тільки сусідськими.

А подивилися б ви на Кетіне рило! Ну, й лихе ж воно було! Навіть якби у вас в руках був добрий дрючок — для самозахисту — і то від погляду її лютих жовтих очей вам би мороз поза спиною пішов. Кеті наводила жах на всю округу. Вночі вона вибиралася на волю через яму під стінкою свого хліва й вчиняла набіги на курники. Час від часу зникали навіть діти — зникали безслідно й назавжди. А Роарк, якому слід було б соромитися і журитися, натомість сповнювався все ніжнішою любов'ю до своєї Кеті. Він казав, що вона — найкраща свиня з усіх, які він мав, і що розуму в неї більше, ніж у будь-якої іншої свині в графстві.

А тим часом у П... почали ширитися чутки, ніби з'явилася в тих місцях якась свиня-перевертень, що блукає вночі по вулицях і подвір'ях, кусає людей за ноги, переорює городи й жере качок. Дехто твердив навіть, що це сам Роарк обертається на свиню й продається вночі крізь живоплоти. От яку репутацію мав Роарк серед своїх сусідів!

Отож Кеті виросла, і настав час злучити її. Кабан з того дня й до самої смерті ходив неплідний, з виглядом вельми сумним і ображеним, а в поведінці його відчувалась розгубленість і недовіра до всього на світі. Зате Кеті розбухала й розбухала, аж доки одної ночі не обродилася. Дивлячись, як старанно чистить і вилизує вона своїх першеньких, можна було б подумати, що материнство примусило її взятися за розум. Та де там: висушивши й вичистивши своїх поросят, вона поклала їх рядочком і... поковтала всіх до єдиного. Це вже було занадто навіть для такої поганої людини, як Роарк, бо відомо ж, що свиня, яка поїдає своїх поросят, є твариною безнадійно і вкрай зіпсованою, і з неї пуття вже не буде.

І хоч як шкода було Роарку Кеті, вирішив

він зарізати її. Він і ножа вже почав гострити, коли раптом побачив на дорозі брата Коліна й брата Поля — ченців ордену М., які саме ходили від хати до хати, збираючи десятину. Широ кажучи, брати не сподівалися, що їм може вперепастися що-небудь від Роарка, але все ж вирішили: піймав, не піймав, а погнатися можна — чого на світі не буває! Брат Поль був жилим, дужим чоловіком із худим, вольовим обличчям та гострим поглядом очей, і непохитне благочесття було в нього навіть на лобі написане, тоді як брат Колін був присадкуватим і кругленьким пузаном з широкою, круглою фізіономією. Брат Поль мріяв вкушати благодать господню на небесах, а брат Колін всім серцем прагнув до того, щоб зазнавати її на землі. Коліна парафіяни називали доброю людиною, а Поля — хорошою. Десятину вони завжди справляли разом, бо те, чого братові Коліну не вдавалося випросити своїм лагідним голосочком, брат Поль здобував гнівними погрозами й нагадами про геєну вогненну.

— Роарку! — сказав брат Поль. — Ми справляємо десятину. Схаменися, подумай про душу свою. Невже ти все ще хочеш замаринувати її у розплавленій сірці?

Роарк покинув гострити ножа, і очі його блиснули так лиховісно, що на мить здалося — це очі Кеті дивляться на ченців. Він розтулив був рота, щоб засміятися, але сміх застряв у нього в горлянці, а на обличчі з'явився точнісінько такий вираз, як у Кеті, коли вона поїдала своїх поросят.

— У мене є для вас свиня, — сказав Роарк і відклав свій ніж.

Брати були надзвичайно здивовані, адже досі Роарк не тільки не давав їм нічого, але й нацьковував на них собаку, а потім реготав, дивлячись, як вони тікають і зариваються носами в землю, заплутавшись у своїх сутанах.

— Свиня? — сказав брат Колін підозріливо. — Яка свиня?

— А ота, що сидить собі в тому хліві, — відповів Роарк, і очі його, здавалось, зробилися жовтими.

Брати підбігли до хліва й зазирали в середину. Побачивши здоровезну, жирну Кеті, вони недовіриливо перезирнулися. Перед очима в брата Коліна одразу загойдалися величезні окісти й бекони.

— І нам дістанеться від неї шматочок ковбаски, — прошепотів він.

Але брат Поль думав про інше — про те, що їх похвалить сам отець Бенедікт, коли дізнається, що свиню їм удалося видурити в Роарка. Поль одірвав погляд од Кеті.

— Коли ти приведеш її до нас? — спитав він.

— Я нікого не збираюся приводити, — вигукнув Роарк. — Оця свиня — ваша. Або ви берете її з собою, або вона залишається тут.

Брати не стали сперечатися. «І на тому спасибі», — думали вони. Поль просунув мотузку в кільце у Кетіному п'ятачку й вивів її з хліва; і Кеті потюпала з ними, немов вона й справді була хорошою, смирною свинєю. Коли всі троє вийшли за хвіртку, Роарк гукнув їм навздогін:

— Її звуть Кеті! — і сміх, що весь час, здавалось, клекотів у нього в горлянці, нарешті вихопився назовні.

— Ну, й що з того: це нормальна собі велика свиня, — не зовсім твердим і упевненим голосом зауважив брат Поль.

Брат Колін хотів був відповісти йому, та не встиг: щось схоже на вовчий капкан вп'ялося йому ззаду в ногу. Колін зойкнув і обернувся. За його спиною стояла Кеті, з насолодою уминаючи шматок його литки, і на рилі її було написано те, що можна прочитати хіба що на обличчі самого сатани. Кеті повільно дожувала й проковтнула, а потім подалася вперед — ще за одним шматочком брата Коліна, але в цю мить брат Поль перерізав їй шлях і добряче копнув у самісіньке рило. Що тут зробилося з Кеті! Якщо досі вона лише уособлювала зло, то тепер перетворилася просто-таки на нечисту силу. Вона підстрибнула й люто загарчала, а потім кинулася вперед, рохкаючи й клацаючи зубами, як бульдог. Брати не стали чекати, доки вона наблизиться. Підскочивши до акації, що росла при дорозі, вони прожогом видряпалися на неї й заспокоїлися лише тоді, коли переконалися, що страшній Кеті до них не дотягтися.

Роарк, який проводив їх до хвіртки, тепер стояв там і мало не лопав од сміху. Отже, ясно було, що від нього чекати допомоги нема чого. А під ними, на землі, походжала вперед і назад Кеті; час від часу вона зупинялася, скребла землю ратицями й видирала з корінням великі жмутки трави, щоб показати, яка вона сильна. Брат Поль кинув у неї гілкою, і Кеті розшматувала її на друзки, а потім затоптала ті друзки в землю своїми гострими ратицями. При цьому вона не зводила з ченців своїх розкоших жовтих очиць і зловтішно посміхалася сама до себе.

Обом братам не лишалося нічого іншого, як умоститися на гілляці, що вони й зробили: посідали з нещасним виглядом, втягнувши голови в плечі, й заходилися обсмикувати на собі сутани.

— Чи ти хоч добре затопив їй у рило? — з надією в голосі запитав брат Колін.

Брат Поль подивився на свою ногу, а потім на міцний мозолястий п'ятачок Кеті.

— Цього удару досить було б, щоб вибити дух з будь-якої свині, за винятком слона, — відповів він.

Вони помовчали, потім брат Колін глибокодумно зауважив:

— Що й казати, із свинєю не посперечаєшся.

Кеті все ще люто походжала під деревом. Довгий час брати сиділи мовчки, лише раз у раз обсмикуючи сутани. Наморщивши від напруження чоло, брат Поль обмірковував становище, в якому вони опинилися. Нарешті він промовив:

— Як на твою думку, чи є у вдачі свині щось спільне із вдачею лева?

— Скоріше із вдачею диявола, — втомлено буркнув брат Колін.

Поль випростався і вступив у Кеті замислений погляд. Потім виставив уперед розп'яття й страшним голосом закричав:

— Згинь, сатано!

Кеті поточилася, немов на неї налетів сильний вітер, але встояла на ногах.

— Згинь, сатано! — знову крикнув Поль, і Кеті ще раз пригнула голову, немов проти вітру, однак не піддалася.

Втретє обрушив на неї заклинання брат Поль, та на цей час Кеті вже отямилася після першого потрясіння. Заклинання нічого не дало, тільки обпало кілька сухих листочків на землі. Брат Поль розчаровано обернувся до Коліна.

— У цієї свині диявольська вдача, але нутро звичайне, свиняче, — мовив він сумно. — Бо інакше вона вибухнула б і розлетілася на дрібні шматочки.

Кеті страшно заскреготіла зубами, виявляючи цим своє задоволення.

— Перед тим, як мені спала на думку оця ідея із заклинанням, — вів далі Поль, — я саме згадав про Даниїла в печері лева і подумав, чи не випробувати його метод на свині?

Брат Колін похитав головою.

— У вдачі лева є, очевидно, якесь слабке місце, — заперечив він. — Може, леви не такі єретичні, як свині. І що цікаво: варто поборжній людині вскочити в халепу, як лев тут як тут. Візьми, приміром, Даниїла, візьми Самсона, або, зрештою, весь отой список святих мучеників. А скільки є історій не релігійного змісту — пригадай хоча б випадок з Андроклом і багато-багато інших. Ні, брате, лев — це звір, спеціально створений для того, щоб його перемагали святість і ортодоксальність. І те, що лев зустрічається в усіх цих історіях, пояснюється тим фактом, що з усіх створінь він виявляє найбільшу піддатливість перед силою релігії. На мою думку, лев взагалі був створений, як щось на зразок наочного приладдя. Це звір, призна-

чений виключно для участі в притчах. А от свиня — це інша річ. Я чомусь не можу пригадати жодної історії, в якій на свиню впливала б будь-яка сила, за винятком дрючка, яким її б'ють по рилу, або ножа, яким її перерізають горлянку. Свині взагалі, і ця свиня зокрема, є найбільш свавільними і єретичними з усіх тварин.

— І все ж таки, — не здавався брат Поль, на якого щойно прочитана лекція не справила майже ніякого враження, — коли в руках у тебе така зброя, як церковне вчення, просто стид і сором було б не випробувати її, однаково, чи йдеться про лева, чи про свиню. А те, що заклинання не допомогло, ще нічого не означає.

І він почав розмотувати мотузку, що прив'язала йому за пояс. Брат Колін із жахом стежив за його діями.

— Поль, друже, — вигукнув він нарешті. — Брате Поль, не спускайся до тієї свині!

Але Поль не звертав на нього уваги. Він розмотав мотузку й до кінця її прив'язав ланцюжок із своїм розп'яттям; потім, тримаючись за гілку ногами, зігнутими в колінах, відкинувся назад, опустив мотузку, як волосін, і почав смикати за неї, наближаючи залізне розп'яття до Кеті.

Що ж до Кеті, то вона одразу підбігла й затупцювала на місці, плямкаючи губами, ладна вхопити хрест і затоптати його в землю. Глянули б ви в ту мить на її рило! Не свиня, а чистий тобі тигр. Але саме тоді, коли вона вже майже дотяглася до розп'яття, чітка тінь од нього лягла на її рило, і хрест відбився в її очах. І нараз Кеті як до місця прикипіла — її неначе грець узяв. І все довкола — повітря, дерево, сама земля затремтіли й завмерли в напруженому чеканні, бо Добро вступило в бій з Гріхом.

І ось повільно-повільно з очей Кеті виступили дві величезні сльози, й раптом вона впала догори ногами на землю і — о диво! — почала хреститися правою ратицею. Жалісний стогін злітав з її уст, бо в цю мить вона саме усвідомлювала, яким злочином було її життя.

Перед тим, як знову сісти на гілку головою догори, брат Поль на всякий випадок іще трошки посмикав за мотузку з розп'яттям.

Тим часом Роарк спостерігав усе це, стоячи коло своєї хвіртки. І треба сказати, що з того дня його як підмінили, — всю погань з нього немов вітром здуло, і він став вести праведне життя. Згодом Роарк розповідав цю історію знову й знову, всім, кому не ліньки було слухати. Він казав, що такого величчя й надихаючого видовища не бачив ще ніколи в житті.

Що ж до брата Поля, то він звівся на ноги на своїй гілці, випростався на весь зріст і,

жестикуючи вільною рукою, прочитав чудовою латинню Нагорну проповідь, адресуєючи її Кеті, що лежала ниць під деревом і стоїнала. Коли він скінчив, запала цілковита й свята тиша, яку порушували тільки покаянні схлипування й зітхання свині.

Зате братові Коліну явно бракувало сміливості справжнього й непохитного борця за віру.

— Т-ти гадаєш, що ми вже м-можемо спускатися? — боязко пробелькотів він.

Замість відповіді брат Поль відламав гілку акації і кинув нею в розпростерту свиню. Кеті голосно схлипувала й підвела до них своє змочене сльозами рило. Це було обличчя, в якому не залишилося й сліду гріховності; колись жовті очі тепер світилися золотом каяття і вистражданої благодаті. Брати спустилися з дерева, знову просунули мотузку в кільце у її п'ятачку й почвалані до монастиря; новонавернена свиня смиренно топала слідом за ними.

Тим часом звістка про те, що вони ведуть за собою свиню, видурену в самого Роарка, викликала справжній фурор, і коло брами монастиря М... братів Поля й Коліна зустрів цілий натовп ченців. Братія одразу оточила їх і давай радісно мацати жирні боки Кеті, тискати її щоки. Та нараз всі розступилися, даючи дорогу отцю Бенедікту. Обличчя його випромінювало таку благодущність, що брат Колін одразу подумав: «Вважай, що кільце ковбаси в тебе за пазухою», а брат Поль приготувався вислухати похвалу. І тут трапилося несподіване: Кеті раптом перевальцем підбігла до маленької купелі, що стояла коло входу до каплиці, умочила праву ратицю в святую воду і пере-хрестилася. Братія остовпіла, охоплена жахом. З хвилину всі мовчали. Потім гнівний голос отця Бенедікта порушив тишу:

— Хто навернув цю свиню?

Брат Поль зробив крок уперед.

— Я, отче.

— Дурень ти безголовий, — сказав абат.

— Дурень? Я був певен, що ви радітимете, отче.

— Ти дурень, — повторив отець Бенедікт. — Тепер ми не можемо зарізати цю свиню. Ця свиня стала християнкою.

— «Господь-бог радіє, коли»... — почав був наводити цитату брат Поль, але абат уірвав його:

— Мовчи! Християн на землі вистачає. А от свиней цього року зовсім мало.

Щоб розповісти про вітху, яку Кеті приносила в палаци й хати, треба було б списати не один том. Вона доглядала немічних і хворих, і лагідний вираз її милих золотих очей полегшував муки нещасних.

Дехто вважав, що з огляду на її стать, Кеті залишить абатство й перейде до жіночої

го монастиря, бо, як водиться в таких випадках, наклепники вже ширили по графству плітки відповідного змісту. Але, як зауважив абат, досить було кинути один погляд на Кеті, щоб переконатися в її чистоті й непорочності.

Подальше життя Кеті — це нескінченна низка добрих діянь. Але минув іще якийсь час, перш ніж брати ордену М... здогадалися, що в їхньому абатстві знайшла собі притулок свята. Трапилося це одного святкового ранку. В ту мить, коли з сотні побожних уст злетіли перші слова урочистого гімна подяки господу нашому, Кеті підвелася зі свого місця, підійшла до олтаря і з виразом благоговійного екстазу на лиці закрутилася, як дзига, на кінчику свого хвоста. І так вона крутилася не більше й не менше, як одну й три чверті години, а братія спостерігала її, охоплена подивом і захватом. Ось вам чудовий приклад того, чого можна досягти, живучи праведним життям.

Відтоді до М... потяглися пілігрими з усіх кінців світу. Довгі процесії прочан завертали в долину й розходилися по тавернах, що їх утримували добрі брати ордену М... Щодня о четвертій годині Кеті виходила з брами і благословляла натовп богомольців. Якщо хтось із прочан був уражений золотухою чи трихінозом, вона торкалася їх ратицею й вони зцілялися. Рівно за п'ятдесят років по її смерті Кеті зарахували до лику святих.

Було висунуто пропозицію, щоб надалі її іменували свята діва Кеті. Проте меншість виступила проти цього: Кеті не була дівою, твердили вони, бо, як відомо, коли вона була ще грішницею, то породила на світ божий цілий виводок поросят. Їхні опоненти відповіли, що це не має ніякого значення. Дуже мало дів були насправді дівами, заявили вони.

Щоб не сіяти розбрат у монастирі, комітет вирішив звернутися до третейського судді — вельми вченого цирульника, який славився своєю чесністю і добропорядністю.

При цьому члени комітету домовилися: як він скаже, так і буде.

— Це дуже делікатне питання, — почав цирульник. — Власне кажучи, існують два види дівоцтва. Дехто вважає, що дівоцтво залежить від малесенького клаптика плівки; якщо, мовляв, цей клаптик у тебе є, — ти діва, якщо немає — ти не діва. Це визначення несе в собі загрозу самим підвалам нашої віри, бо воно не бачить відмінності між тим, чи порушує цю плівку Ласка Божя зсередини, чи ж гріховність людська ззовні. З другого боку, — вів він далі, — буває дівоцтво на словах, і це визначення припускає існування значно більшої кількості дів, ніж перше. Але й тут також можна вскочити в халепу. Давним-давно, ще замолоду, я іноді дозволяв собі вечорами обніматися з дівчатами. Кожна з них була дівою на словах, і, якщо додержуватись другого визначення, то вони, виходить, залишаються дівами й по сьогодні.

Комітет був цілком задоволений цим поясненням. Для сумніву місця тепер не залишалось: Кеті була дівою на словах.

...У каплиці монастиря в М... стоїть золота, вкрита коштовним камінням рака, а в ній, на подушці з малинового сатину возлежать мощі святої. Люди приходять сюди з усіх усюд, щоб припасти устами до маленької коробочки, і той, хто хоч раз поцілував раку, повертається додому новою людиною, вільною від горя й турбот. Як виявилося, святі мощі особливо добре лікують від жіночих хвороб, а також від оперізуючого лишая. Збереглася розповідь одної жінки, яка прийшла до каплиці, щоб зцілитися від обох напастей. Жінка ця твердить, що вона потерла об щоку коробочку з мощами, і в ту мить, коли обличчя її доторкнулося до святині, волохата бородавка, яка була в неї від народження, одразу ж зникла і більше ніколи не виростала.

Переклав
Мар ПІНЧЕВСЬКИЙ

